هەندێ لادانی زمانی
لای سێ شاعیری نوێخوازی کورد

لێکۆڵینەوەیەکی زمانەوانییە

هەندێ لادانی زمانی
لای سێ شاعیری نوێخوازی کورد

لێکۆڵینەوەیەکی زمانەوانییە

دلێر سادق کانەبی

دەزگای توێژینەوە و بڵاوکردنەوەی موکریانی

- هەندێ لادانی زمانی لای سێ شاعیری نوێخوازی کورد
- نووسینی: دلێر صادق کانەبی
- بابەت: نامەی ماستەر
- نەخشەسازی ناوەوە: گۆران جەمال رواندزی
- پیتچنین: نووسەر
- بەرگ: ئاسۆ مامزادە
- چاپ: یەکەم ٢٠٠٩
- ژمارەی سپاردن: ٩٣٣
- نرخ: ١٥٠٠ دینار
- تیراژ: ٧٥٠
- چاپخانە: چاپخانەی خانی (دهۆك)

زنجیرەی کتێب (٣٩٣)

ماڵپەڕ: www.mukiryani.com
ئیمەیل: info@mukiryani.com

پێشکەشە بە:

دایك و باوکی بەڕێز

و

خوشك و برا خۆشەویستەکانم

سوپاس و پێزانین

سوپاسی د. ئیبراهیم عەزیز ئیبراهیم دەکەم کە سەرپەرشتی باسەکەمی گرتە ئەستۆ.

سوپاس بۆ د. رەفیق محەمەد شوانی کە هەمیشە قەرزاری جەنابیانم.

سوپاس بۆ د. یوسف شەریف کە بەردەوام وەڵامی پرسیارەکانی داومەتەوە.

سوپاس بۆ م. جەبار جەمال و نوزاد حسن و مراد حەکیم.

پێرست

پێشەکی ١١

٠-١ ناونیشان ١١

٠-٢ هۆی هەڵبژاردنی بابەتەکە ١١

٠-٣ گیروگرفتەکانی باسەکە ١١

٠-٤ ڕێبازی لێکۆڵینەوە ١١

٠-٥ ئامانجی باسەکە ١٢

٠-٦ گرنگی باسەکە ١٢

٠-٧ بەشەکانی نامەکە ١٣

ئەنجام ١٣

بەشی یەکەم: هەندێ لایەنی تیۆری ١٥

١-١- پەیوەندی زمانەوانی بە ئەدەبیاتەوە ١٧

١-٢- ئەرکەکانی زمان ٢٣

١-٣- ئەرکی ئەدەبی ٢٥

١-٤- پێشینەیەکی کورتی لادان ٢٧

١- ٥- جۆرەکانی زمانی ئەدەبی ٢٩

١-٦- جۆرەکانی زمانی ئەدەبیی کوردی ٣٢

بەشی دووەم: جۆرەکانی لادان ٣٧

٢-١- لادانی لێکسیکی ٣٩

٢-٢- لادانی واتایی ٤٠

٢-٣- لادانی دەنگی ٤٦

٢-٤- لادانی ڕێزمانی ٤٧

٢-٥- لادانی کاتی ٤٨

٢-٦- لادانی شێوازی ٤٩

٢-٧- لادانی زاری ٥٠

٢-٨- لادانی نووسینی ٥٠

٢-٩- لادانی ناوەکی ٥٢

بەشی سێیەم: شیکردنەوەی کەرەسەکان ٥٢

٣- ١- لادانەکان لای فەرهاد پیربال ٥٦

٣- ٢- لادانەکان لای ئەنوەر مەسیفی ٩٨

٣- ٣- لادانەکان لای نەوزاد ڕەفعەت ١١٦

٤- ئەنجامەکان ١٤٢

٥- فەرهەنگۆك ١٤٧

٦- سەرچاوەکان ١٤٩

پێرستی وێنە و هێلکارییەکان

هێلکاریی ژمارە (١) پەیوەندی زمانەوانی بە زانستەکانی ترەوە	١٧
هێلکاریی ژمارە (٢) هێلکاریی ئیچسۆن بۆ لقەکانی زمانەوانی	١٨
هێلکاریی ژمارە (٣) سێگۆشەی جۆرەکانی ئەدەبیات	٣١
وێنەی ژمارە (٤) جۆرەکانی لادانی واتایی لای سەفەوی	٤١
هێلکاریی ژمارە (٥) جۆرەکانی لادانی واتایی لای فەرزان سجودی	٤٢
هێلکاری ژمارە (٦) ڕێژەی بەکارهێنانی لادانە واتاییەکان لە دیوانی ئەگزلی فەرهاد پیربالّ	٧٧
هێلکاری ژمارە (٧) ڕێژەی بەکارهێنانی لادانە لێکسیکییەکان لە دیوانی ئەگزلی فەرهاد پیربالّ	٨١
هێلکاری ژمارە (٨) ڕێژەی بەکارهێنانی هەر سێ لادان لە دیوانی ئەگزلی فەرهاد پیربالّ	٩٦
هێلکاری ژمارە (٩) ڕێژەی بەکارهێنانی لادانە واتاییەکان لە دیوانی خۆرباران و جارێکی تر خۆربارانی ئەنوەر مەسیفی	١١٢
هێلکاری ژمارە (١٠) ڕێژەی بەکارهێنانی لادانە لێکسیکییەکان لە دیوانی خۆرباران و جارێکی تر خۆربارانی ئەنوەر مەسیفی	١١٥
هێلکاری ژمارە (١١) ڕێژەی بەکارهێنانی هەر سێ لادان لە دیوانی خۆرباران و جارێکی تر خۆربارانی ئەنوەر مەسیفی	١١٦
هێلکاری ژمارە (١٢) ڕێژەی بەکارهێنانی لادانە واتاییەکان لە دیوانی بەفری گەرمی نەوزاد ڕەفعەت	١٣١

هێلکاری ژمارە (١٣) ڕێژەی بەکارهێنانی لادانە لێکسیکییەکان لە دیوانی بەفری گەرمی نەوزاد ڕەفعەت	١٣٧
هێلکاری ژمارە (١٤) ڕێژەی بەکارهێنانی هەر سێ لادان لە دیوانی بەفری گەرمی نەوزاد ڕەفعەت	١٤١
هێلکاری ژمارە (١٥) ڕێژەی بەکارهێنانی لادانی واتایی لای فەرهاد پیربالّ، ئەنوەر مەسیفی و نەوزاد ڕەفعەت	١٤٢
هێلکاری ژمارە (١٦) ڕێژەی بەکارهێنانی لادانی لێکسیکیلای فەرهاد پیربالّ، ئەنوەر مەسیفی و نەوزاد ڕەفعەت	١٤٣
هێلکاری ژمارە (١٧) ڕێژەی بەکارهێنانی لادانی نووسینی لای فەرهاد پیربالّ، ئەنوەر مەسیفی و نەوزاد ڕەفعەت	١٤٤

پێرستی خشتەکان

خشتەی ژمارە (١) ژمارەی لادانەکان و ڕێژەی سەدییان........................١٤٥

٠- پێشەکی

٠-١- ناونیشان

ناونیشانی باسەکە (هەندێ لادانی زمانی لای سێ شاعیری نوێخوازی کورد- لێکۆڵینەوەیەکی زمانەوانییە) یە و هەوڵمان داوە لە لادانی واتایی، لادانی لێکسیکی، لادانی نووسینی، لادانی شێوازی و لادانی زاری بکۆڵینەوە کە ئەم شاعیرانە لە شیعرەکانی خۆیاندا پەیڕەوییان کردووە بەمەستی داهێنانی دەقی شیعری.

٠-٢- هۆی هەڵبژاردنی بابەتەکە

١- هۆی هەڵبژاردنی باسەکە دەگەڕێتەوە بۆ تازەیی بابەتەکە و گرنگی بابەتەکە، چونکە لادان وەك جۆرێکی زەقکردنەوەی ئەدەبی دەبێتە هۆی داهێنانی دەقی شیعری و جیاکردنەوەی لە دەقەکانی تری ئەدەبی.

٢- هەڵبژاردنی ئەم سێ لادانە بۆ ئەوە دەگەڕێتە کە لادانی واتایی لە هەموو لادانەکانی تر زیاتر بەکاردێت، لادانی لێکسیکیش ڕۆڵێکی گەورەی هەیە لە دەوڵەمەندکردنی فەرهەنگی زمان و لادانی نووسینیش یەکێکە لە سیماکانی شیعری نوێ.

٠-٣- گیروگرفتەکانی باسەکە

لەکاتی نووسینی باسەکە گیروگرفتێکمان هاتۆتە پێش ئەویش کەمی سەرچاوەی کوردیە.

٠-٤- ڕێبازی لێکۆڵینەوە

ڕێبازی لێکۆڵینەوەی ئەم باسە بەپێی ئەو شێوازەیە کە **لیچ** (١٩٦٩) وەکو ڕۆنانکاریی تایبەت بۆ لادانی خستۆتەڕوو.

٠-٤-١ کەرەسەی لێکۆڵینەوە و شیکردنەوەیان

هەموو ئەو شیعرانەی کە مەبەستمان بووە چەند جارێك خوێندوومانەتەوە و نموونەی هەریەکە لە سێ لادانەکەمان دەستنیشان کردوون و بەش بەشمان کردوون، هەریەکە لەم بەشانەش بەگوێرەی توانا زیاتر لێیان دەکۆڵینەوە و بەسەر چەند بەشێکی تردا دابەشمان کردوون، دواتر بە سوود وەرگرتن لە زمانەوانیی ئاماریی ڕێژەی سەدی هەر یەکەیانمان نیشان داوە. بەم شێوەیە ڕێژەی بەکارهێنانی هەر سێ لادان لای هەر یەکە لە شاعیرەکانمان دەستنیشان کردووە، کە خۆی لە خۆیدا بۆ ناسینەوەی شێوازی هەرسێ شاعیر گرنگە. بەو واتایەی کە دەستنیشانی ئەوەمان کردوون کە کام لەم لادانانە لای کام شاعیر زیاتر بەکارهاتووە، بەراوردی هەر سێ لادانمان لای هەریەکە لە شاعیرەکان کردووە.

٠-٥- ئامانجی باسەکە

ئامانجی ئەم باسە ئەوەیە کە لە سێ لادانی (واتایی، لێکسیکی و نووسینی) لای هەرسێ شاعیر بکۆڵینەوە. دەستنیشانی ڕێژەی بەکارهێنانی هەر پێنج لادان لای هەریەکە لەم سێ شاعیرە بەجیا دەکەین و دواتر بەراوردی ڕێژەی بەکارهێنانی لادانەکان لای هەریەکەیان و پاشان بەراوردی ڕێژەی بەکارهێنانیان لای هەرسێکیان بکەین.

٠-٦- گرنگیی باسەکە

لەم باسەدا هەوڵمان داوە لە ڕێگەی دەستنیشان کردنی پێنج لادان لە لای ئەم سێ شاعیرە، شێوازی شاعیر لە داهێنانی ئەدەبی لای هەر سێ شاعیر ڕوون کردۆتەوە و ئەوەشمان نیشان داوە کە ئەم لادانانە، زمانی لە ئەرکی گەڕانەوەیی (زمانی خۆکار) دوور خستۆتەوە و لە ئەرکی ئەدەبی (زمانی بەرجەستەکراو) نزیك دەکاتەوە.

٠-٧- بەشەکانی نامەکە

ئەم نامەیە لەم بەشانەی خوارەوە پێکهاتووە:

بەشی یەکەم- هەندێ لایەنی تیۆری:

لەم بەشەدا سەرەتا باسمان لە پەیوەندی زمانەوانی بە زانستەکانی ترەوە کردووە و ئینجا چوینەتە سەر ئەرکەکانی زمان و پاشان باسمان لە ئەرکی ئەدەبی کردووە و دواتر پێشینەیەکی کورتمان لەبارەی لادان خستۆتە روو و دوای ئەوەش جۆرەکانی زمانی ئەدەبیمان روون کردۆتەوە و دواترش باسمان لە جۆرەکانی زمانی ئەدەبیی کوردی لە رێگەی هێنانەوەی کۆمەڵێك تێکستی ئەدەبییەوە کردووە.

بەشی دووەم- جۆرەکانی لادان

لەم بەشەدا بە درێژی باس لە جۆرەکانی لادان کردووە و بە هێنانەوەی نموونەی پێویست روونمان کردوونەتەوە.

بەشی سێیەم- شیکردنەوەی کەرەسەکان

لەم بەشەدا دوای دەرهێنانی هەریەکە لە لادانی واتایی، لادانی لێکسیکی و لادانی نووسینی کە لای سێ شاعیری ناوبراو و چەند نموونەیەك لەو کەرەسانەی کە بینراون خستۆتە روو و بەسوود وەرگرتن لە ئامار و هێلکاری رێژەی سەدی هەر یەکەیانمان نیشان داوە. ئینجا لە شێوازی تایبەتی هەریەکەیان لە بواری لادان و رێژەی سوود وەرگرتنیان لە هەر یەکە لە سێ لادانەکە کۆڵیوەتەوە و بەگوێرەی توانا ئەنجامەکان بەدەستەوە داوە. لە کۆتایی شیکردنەوەی هەموو لادانەکان ئەو دەقانەی نێو دیوانەکان کە لادانانەکانی تیادا ئەنجام دراوە، لادانەکانی هێڵیان بەژێردا کێشراوە و بەتۆخی و بە شێوەی ئیتاڵیك نووسراونەتەوە.

٠-٨ ئەنجام

لەم بەشەدا ئەو ئەنجامانەی کە بەدەست هاتوون شی دەکردۆتەوە و ڕێژەی بەکارهێنانی ئەو جۆرانەی لادان، کە دەتوانین بۆ ناسینەوەی شێوازی هەر یەکەیان سوودی لێ وەربگرین، باس کردووە.

بەشی یەکەم

هەندێ لایەنی تیۆری

١-١- پەیوەندیی زمانەوانی بە زانستەکانی ترەوە:

زمانەوانی وەك هەر زانستێکی دیکە، لەڕێگەی پەیوەندی کردن و سوودوەرگرتن لە زانستەکانی تر و پێشکەوتنی تەکنەلۆژیاوە ڕۆژ بە ڕۆژ بەرفراوانتر دەبێ و لقی زیاتری لێ دەبێتەوە. **ژان پیتار** (j.petart) لە هێلکارییەکدا پەیوەندی زمانەوانی بە زانستەکانی ترەوە لە رێگەی بەکارهێنان و تێك چڕژان و وەرگرتنەوە روون دەکاتەوە(منصور ستوده، ١٣٨٥/٢٠٠٤: ٢):

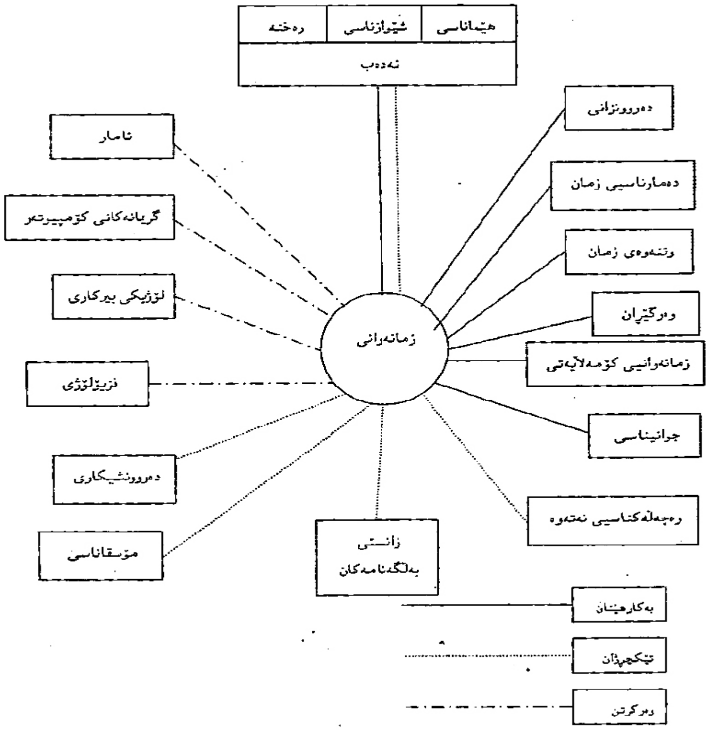

ئیچسۆن یش کاتێك باس لە بەرفراوانیی زمانەوانی و سەختی دەستنیشانکردنی سنوورەکەی دەکات، هێلکارییەك دەخاتەروو و لەرێگەی ئەو هێلکارییەوە هەوڵ دەدات پەیوەندیی زمانەوانی بە زانستەکانی تر و لقەکانی زمانەوانی روون بکاتەوە.(جین ئیچسۆن،١٣٨٢/٢٠٠١: ٩)

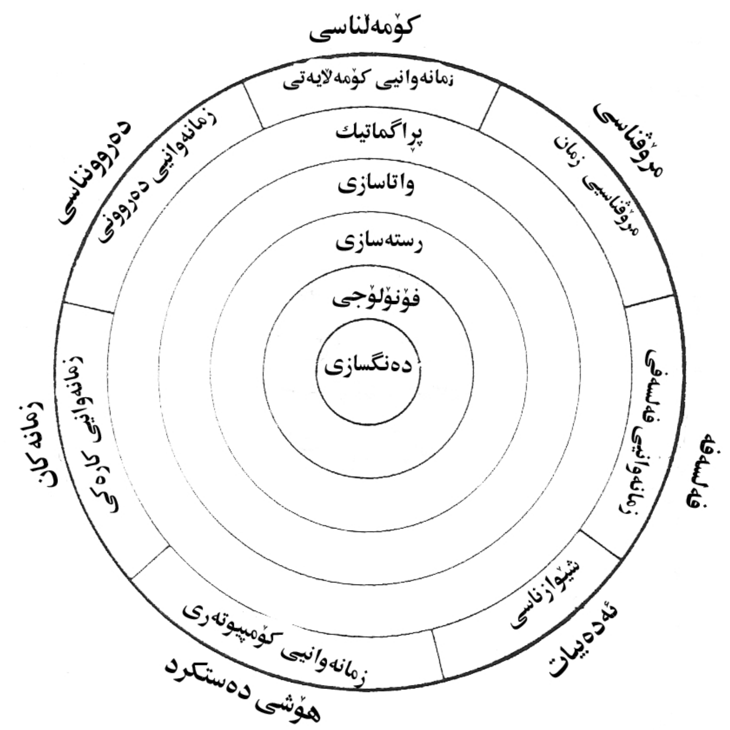

هێلکاریی ژمارە (٢)
هێلکاریی ئیچسۆن بۆ لقەکانی زمانەوانی

ئەم دوو زمانەوانە لەرێگەی دوو هێلکاری جیاوازەوە پەیوەندی زمانەوانییان بە زۆر زانستەوە روون کردۆتەوە.ئێمەش لێرەدا باس لە هەندێك لەم پەیوەنییانە دەکەین:

١-١-١- زمانەوانیی دەروونی

ئەم لقەی زمانەوانی وەك لە ناوەکەی دەردەکەوێ بریتییە لە پەیوەندی زمانەوانی بە دەروونزانییەوە. دەتوانین بەگشتی بواری کارکردنی ئەم لقە زانستەش لەم خاڵانەدا کورت بکەینەوە:

١- بەرهەمهێنانی زمان(Production): چۆنیەتی گۆڕانی زانیاری بۆ شەپۆڵە (ئاکۆستیکیەکان) فیزیاییەکان، نیشانە و یا شێوەکانی نووسین.

٢- درککردن(Coprehension): چۆنیەتی لێکدانەوەی سیگناڵەکانی بینین و یا ئاکۆستیکیەکان لەلایەن بەردەنگ (گوێگر) یا خوێنەرەوە.

٣- فێربوون(Acquisition): چۆنیەتی فێربوونی کارامەییەکانی زمانی یەکەم و زمانی دووەم.

٤- تێکچوونەکانی زمان(Lg Disorders): چ هۆکارێك دەبێتە هۆی روودانی تێچکچوونە بەردەوامەکان یا کاتییەکانی قسەکردن و سیستەمەکانی گۆڕینی زمان.

٥- زمان و بیر(Lg and thought): ئەرکی زمان لە بیری مرۆڤ و لێکۆڵینەوەی کاریگەریی زمانە جیاوازەکان لەسەر بیر.

٦- زانین و دەمار(Neurocognition): چۆنیەتیی رۆنانی زمان و گۆڕینی لە مێشك و لێکۆڵینەوەی تێکچوونی مێشکیی زمان بە مەبەستی بەدەستهێنانی ئاگایی زیاتری جۆری کارکردنی زمان لە مێشکدا.

١-١-٢- زمانەوانیی کۆمەڵایەتی

ئەم لقەی زمانەوانی لە پەیوەندی نێوان زمان و کۆمەڵ دەکۆڵێتەوە. بەواتایەکی تر باس لە ئەرکی کۆمەڵایەتی زمان دەکات.

لەم بوارانە دەکۆڵێتەوە:

١- زارە کۆمەڵایەتییەکان

٢- زمانی پیشە(jargon)

٣- زمانی عامیە(slang)

٤- تابۆ(taboo)

٥- بەرنامەڕێژیی زمان و چەندین بابەتی تر.

١-١-٣- پەیوەندی نێوان زمان و لۆژیك

لەم دواییانەدا بە کارهێنانی لۆجیکی نوێ لە زمانەوانیدا لە دوو رووەوە سەرنجی دراوەتێ (محمد رضا باطنی:١٣٧٦/١٩٩٥، ٢٥):

١- بە بێ سوود وەرگرتن لە چەمکەکانی لۆژیکی نوێ زۆربەی کێشە ئاڵۆزەکانی واتاسازی ناتوانرێ چارەسەربکرێن.

٢- لەم ساڵانەی دواییدا زمانەوانی بە شێوەیەکی بەرچاو لە هەموو بوارەکانی (فۆنۆلۆژی، وشەسازی، رستەسازی و هتد) سوودی لە لۆژیکی بیرکاری وەرگرتووە.

١-١-٤- زمانەوانیی کۆمپیوتەری

ئەم لقە زانستە لە زۆر لایەن دەکۆڵێتەوە لەوانە(محمد رضا باطنی:١٣٧٦/١٩٩٥، ٢٦):

١- ناسینەوەی قسە(Speech Recognition).

٢- لێکدانی قسە یا قسەی دروستکراو(Speech Synthesis).

٣- ئامادەکردنی فەرهەنگە میکانیکییەکانی دوو زمانە یا فرەزمان.

٤- ئامارگیریی زمانەوانی بۆ ئامادەکردنی فەرهەنگە فریکوێنسییەکان و پێویستییەکانی تری ئامار.

٥- کۆمپیوتەر وا لێ بکرێ کە درك بە رستەی زمانی سرووشتی بکات و پێشاندانی کاردانەوە کە درك پێ کردنی رستەکان بگەیەنێ.

٦- وەرگێڕانی ئامێری.

١-١-٥- زمانەوانیی دەماری/ دەمارناسیی زمان

بەکورتی دەتوانین بڵێین دەمارناسیی زمان لەم لایەنانە دەکۆڵێتەوە (محمد رضا باطنی:١٣٧٦/١٩٩٥، ٣٥-٣٦):

١- چۆن زانیارییەکان لەبارەی زمان لە مێشکدا دادەکرێن و دەبرێن و دەگۆڕێن.

٢- بوون و نەبوونی هەندێ سەنتەری تایبەت بە زمان لەمێشکدا و هەندێ لایەنی تر.

سەرەڕای ئەم لایەنانە دەتوانین بڵێین زمانەوانی پەیوەندی بەزۆر لایەنی ترەوە هەیە کە ناکرێ لێرەدا باس لە هەمویان بکەین.

زۆربەی ئەوانەی باس لە پەیوەندی زمانەوانی بە زانستەکانی ترەوە دەکەن جەخت لەسەر پەیوەندی زمانەوانی بە ئەدەبەوە دەکەنەوە.ئەدەب یەکێکە لەو بابەتانەی کە پەیوەندیەکی پتەوی بە زمانەوانییەوە هەیە.زۆربەی زمانەوانان تەنانەت لێکۆڵەرانی ئەدەبیش جەخت لەسەر ئەوە دەکەنەوە کە دەبێت لە رووی زمانەوانییەوە لە ئەدەب بکۆڵرێتەوە.فۆرمالیستە رووسەکان لە روانگەی زمانییەوە لە ئەدەبیان دەکۆڵیەوە و زمانی ئەدەبیان بە جۆرێك لە زمان دەزانی و جیایان دەکردەوە لە زمانی زانست،زمانی هەواڵ و زمانی رۆژانە.د.شەمیسا لەم بارەیەوە دەڵێ: ((بە بڕوای فۆرمالیستەکان ئەدەبیات کێشەیەکی زمانیی سرفە و هەر بۆیەش دەتوانرێ بگوترێ زمانی ئەدەبی یەکێکە لە جۆرەکانی زمان و دەبێ لە رووی زمانەوانیەوە لێی بڕوانرێ.)) (سیروس **شمیسا**: ١٣٨٥/٢٠٠٤، ١٦٢). هەروەها **یاکۆبسن**

(R.Jakobson) پێی وایە ئەدەب بەشێکی زمانەوانییە و تەواوکەرییەتی.**ڕۆبەرت سکولزیش** وای بۆ دەچێ کە هەم زمانەوان ناتوانن بایەخ بە ئەدەب نەدەن و هەم لێکۆڵەرەوانی ئەدەبیش ناتوانن زمانەوانی پشت گوێ بخەن.(رابرت اسکولز: ۲۰۰۲/۱۳۸۳، ٤٤) **حەق شناس** یش ئەو گوتەیەی **کەدکەنی** کە دەڵێت "زمانەوانی روداوێکە لە زماندا رودەدات"(محمد رضا شفیعی کدکنی: ۱۹۷۳/۱۳٥٤، ۳) دەکاتە بەڵگە بۆ ئەوەی کە ڕێگە بە زمانەوان بدات کە لە ئەدەبیات بکۆڵێتەوە و لەم بارەیەوە دەڵێت: ((زمانەوانی بەم بۆنەیەوە مافی ئەوەی هەیە دەست بخاتە نێو کاری لێکۆڵینەوەی ئەدەبییەوە کە ئەدەبیات،بەگوتەی **شەفیعی کەدکەنی**،"روداوێکە لە زماندا روبدات" و ئەگەر ئەم روداوە لە زماندا رودەدات،زمانەوان ناچارە بزانێت ئەم روداوە زمانییە چیە.بێگومان ئەگەر بایەخ بەم روداوە زمانییە نەدات بەشێکی بابەتی کارەکەی لە بەرچاو نەگرتووە و نەیناساندووە.)) (علی محمد حق شناس:۱۹۹۲/۱۳۷۱، ۱۰۳) بەرلەوەی کە بچینە سەر زمانی ئەدەب پێویستە سەرەتا بزانین کە زمان چەند ئەرکی هەیە و دواتر شوێنی زمان ئەدەب لە نێو ئەم ئەرکانەدا دیاری بکەین.

١-٢- ئەرکەکانی زمان:

زمان وەکو دیاردەیەکی ئاڵۆز فرە ئەرکە و زمانەوانەکان کۆك نین لەسەر جۆر و ژمارەی ئەرکەکانی. مارتنی (A.Martinet)سێ ئەرکی زمانی دەستنیشان کردووە (پەیوەندی بەرقەرارکردن، قسەی دڵ و جوانی داهێنان).(آندره مارتینه،۱۳۸۲/۲۰۰۱: ۱۰-۱۱) بۆلەر (K.Bühler) یش سێ ئەرکی دەرکەوتن و دەربڕین و وروژاندن بۆ زمان دیاری دەکات (کورش صفوی،/۱۳۷٤ /۱۹۹۳: ۳۰)" کەچی **هالیدەی** (M.A.K.Halliday) سێ ئەرکی هزرەکی و ئەرکی نێوکەسی و ئەرکی دەقی بۆ زمان دیاری دەکات، بەڵام **یاکۆبسن** لەسەر بنەمای بەشەکانی پەیوەندی کردن شەش ئەرکی زمان دەستنیشان دەکات و پێی وایە کە بۆ بەرقەرارکردنی پەیوەندی، شەش بەش

بەشداری دەکەن. نێرەر پەیامێك لەرێگەی کەناڵی پەیوەندی بۆ وەرگر دەنێرێت. ئەوپەیامەش کاتێك کاریگەری دەبێت کە واتایەکی هەبێت و دەبێت لەلایەن نێرەرەوە بکرێت بە کۆد و لەلایەن وەرگرەوە کۆدەکەی لێك بدرێتەوە. هەرچی **ویلیام هویزە** نۆ ئەرك بۆ زمان دیاری دەکات کە ئەمانەن:

١-٢-١- ئەرکی وەسفی (Descriptive)

لەم ئەرکەی زماندا وەسفی شتێك دەکرێ یان دەتوانین بڵێین گواستنەوەی زانیاریی واقعییە لە بارەی شتێکەوە. ئەم ئەرکە لەلایەن **جۆن لاینزیشەوە** بە وەسفی و لەلایەن **بۆلەرەوە** دەربڕینی و **یاکۆبسن** ناوی ناوە گەڕانەوەیی (کورش صفوی،/۱۳۷٤/۱۹۹۳: ۳۲). بۆ نموونە:

- ئەم کتێبە باشە.

یا

- ئێستا کۆمپیوتەرێکی نوێ و باشت بۆ دێنم.

١-٢-٢- ئەرکی هەڵسەنگاندن (Evaluative)

کاتێك کە دەمانەوێ شتێك هەڵبسەنگێنین ئەوا سوود لە ئەرکی هەڵسەنگاندن وەردەگرین. وەکو/

- ئازاد باشترین یاریزانی یانەکەتانە.
- ئەم ئۆتۆمبێلە بێ کەلکە.

١-٢-٣- ئەرکی عاتفی (Emotive)

لەم ئەرکەدا زمان بە مەبەستی دەربڕینی هەست و سۆز بەکاردێت. ئەم ئەرکە لە لایەن **یاکۆبسن** یشەوە ئاماژەی پێکراوە و **مارتنی** ناوی ناوە قسەی دڵ (آندره مارتینە: ۱۳۸۲/۲۰۰۱: ۱۰-۱۱) (کورش صفوی،/۱۳۷٤/۱۹۹۳: ۳۱).

بۆنموونە:

- من ئەم گوڵەم زۆر لا جوانە.
- خودایە زۆر شوکر کە رزگارت کردم.

١-٢-٤- ئەرکی هەست بزواندن (Evocative)

لەم ئەرکەدا نێرەر هەستی وەرگر دەبزوێنێ. زیاتر شاعیر و ئەوانەی کە کاری ریکلام دەکەن و ...هتد سوود لەم ئەرکە وەردەگرن.بۆنموونە/

- ئای لە ئەحواڵی ئەم زەمانە لە کایەی منداڵ دەچێ

دنیایەکی چ پووچە لە زەرفی بەتاڵ دەچێ

- هەر کتێبێك دەکڕی بیکڕە بەڵام ئەم کتێبە مەکڕە(واتە تەنها ئەم کتێبە بکڕە.)

١-٢-٥- ئەرکی هاندان (Persuasive)

لەم ئەرکەدا نێرەر هانی وەرگر دەدات بۆ ئەوەی کارێك ئەنجام بدات. بەواتایەکی تر بڵێین داوایەکی لێ دەکات و یا ... . **یاکۆبسن** بە کەمێك جیاوازییەوە ئەم ئەرکەی ناوناوە ئەرکی هاندەری. (کورش صفوی،١٣٧٤/١٩٩٣: ٣١)

- بۆ ئەوەی زیاتر شارەزای ئازاد بیت، گەشتێکی لەگەڵدا بکە.

١-٢-٦- ئەرکی پرسیار (Interrogative)

زۆر جار بۆ بەدەستهێنانی زانیاری سوود لەم ئەرکەی زمان وەردەگرین و پرسیار لە بەرامبەرەکەمان دەکەین.

- چەند ساڵت خوێندووە؟

١-٢-٧- ئەرکی فەرماندان (Directive)

ئێمە هەندێ جار فەرمان دەدەین بە یەکێك بە ئەنجام دان یا ئەنجام نەدانی کارێك.

- چایەکەت بخۆ و بڕۆ.

١-٢-٨- ئەرکی کردەیی (Performative)

هەندێ رستە هەن کە خۆیان لە خۆیاندا کردەن.

- من وەکو دادوەر بڕیارمدا بە تاوانبارکردنی ئازاد بە تاوانی کوشتن.

ئەم منداڵە ناو دەنێم، شۆخە.

١-٢-٩- ئەرکی هونەرکاری (Recreation)

گەلێ جار زمان بۆ مەبەستی گاڵتە کردن و نوکتە و پێکەنین بەکاردێنین و یاری بە وشە دەکەین. هەروەها بەمەبەستی سەرگەرمی خومان و دەوروبەرمان شیعری گاڵتە ئامێز و چەندین بابەتی تر بەمەبەستی چێژ بەخشین سوود لەم ئەرکە وەردەگرین.

١-٣- ئەرکی ئەدەبی:

بەپێی پێناسەی **یاکۆبسن** بۆ ئەرکی ئەدەبیی زمان کە لەسەر بنەمای ئاراستەی پەیامە بۆ بەشەکانی پەیوەندی کردن، لەم ئەرکەی زماندا، ئاراستەی پەیام بەرەو ناوەڕۆکی پەیامەکەیە(کورش صفوی،١٣٧٤/١٩٩٣: ٣٠). واتە خودی پەیامەکە. بەواتایەکی تر لێرەدا پەیام خۆی لەخۆیدا دەبێتە جێی باس. بەڵام ئەمە بەو واتایە نییە کە شاعیر یا نووسەر لەکاتی نووسینی دەقێکی ئەدەبیدا سوود لە ئەرکەکانی تری زمان وەرناگرێت بەڵکو مەبەست ئەوەیە کە ئەرکە ئەدەبییەکە زەقتر دەبێ لە ئەرکەکانی تر ئەمەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە مەبەست لە گەیاندنی ناوەڕۆکی

پەیامەکەیە و ئەمیش مەبەستێکی لەدوایە. بەدەربڕینێکی تر ئەوەی کە ئەم دەقە ئەدەبییە دەخولقێنی، ئەرکە ئەدەبییەکەیەتی نەك ئەرکەکانی تر.

فۆرمالیستە رووسەکان پێیان وابوو هەموو ئەو شتانەی کە لەدەوروبەرمانن لەئەنجامی بەکارهێنان و دووبارەبوونەوەیان دەسوێن و بەمەش ناکەونە بەر سەرنجی ئێمەوە. شکۆلۆفسکی پێی وایە خۆکارکردن شتەکان دەسوێنێت، جل و بەرگ، مۆبیلیات و. . . هتد دەسوێنێت.(**ریچارد هارلند: ١٣٨٥/٢٠٠٤: ٢٤١**) زمانیش وەکو هەموو شتەکانی تری دەوروبەرمان لەئەنجامی زۆر بەکارهێنان کۆن دەبن و ئەم پرۆسەیەشیان ناونابوو خۆکاربوون. هەر فۆرمالیستە رووسەکانیش بوون کە دوو پرۆسەی خۆکاری و زەقکردنەوەیان لە یەکتر جیاکردەوە. هاڤرانك (B.Havranek) لەو بڕوایەدا بوو کە خۆکاری زمان لە بنەڕەتدا بە واتای بەکارهێنانی توخمەکانی زمان دێت، بەئامانجی دەربڕینی بابەت و ناوەڕۆك، بەبێ ئەوەی کە شێوەی دەربڕین سەرنج راکێش بێت.(**مهیار علوی مقدم،١٣٨٣/٢٠٠٢: ٨٢**) زمانی رۆژانە زمانێکی خۆکارە بەو واتایەی کە لەکاتی قسەکردندا سەرنجی مرۆڤ راناکێشێت بەڵکو ئەرکی تەنها گەیاندنی پەیامەکەیە. شکۆلۆفسکی لەو بڕوایەدا بوو کە واتای هونەر لە توانای"ئاشنایی سڕینەوە"ی شتەکان، لەنیشاندانیان بەشێوەیەکی نوێ و چاوەڕوان نەکراودا شاردراوەتەوە. لە ژیانی رۆژانەدا، ئێمە شتەکان و دەوروبەریان نابینین، چونکە درك پێ کردنی ئێمە بەگوێرەی راهاتن و بەشێوەیەکی خۆکار کاردەکات.(**میمنت میر صادقی:١٣٨٥/٢٠٠٤: ١١-١٢**) هەر ئەم خۆکارییەشە وادەکات کە مرۆڤ سەرنج نەداتە شتەکانی دەوروبەری خۆی، لەوانەش زمانەکەی.

ئەرکی ئەدەبیات سڕینەوەی ئەم ئاشنایییە و نەهێشتنی ئەم خۆکارییەیە لە زماندا، ئەمەش لەرێگەی زەقکردنەوەوە دەبێت کە پێچەوانەی خۆکارییە لە زماندا.

٤-١- پێشینەیەکی کورتی لادان:

لادان وەك پێشتر ئاماژەی پێکرا یەکێکە لە جۆرەکانی زەقکردنەوە. ئەم زاراوەیە لەبواری زمانەوانیی نوێ و رەخنەی زمانەوانییانە وەرگیراوە و لەرێگەی زمانی ئینگلیزیەوە چۆتە نێو باسەکانی رەخنەی ئەدەبییەوە. [1]

١-٤-١- زەقکردنەوە

بونیادگەران زاراوەی زەقکردنەوەیان لەدەرونزانی وەرگرت و لەبری ئاشنایی سڕینەوە خستەیانەروو.(**یوهانس ویلم برتنز: ١٣٨٤/٢٠٠٣: ٦٦**) مێژووی زەقکردنەوە بۆ پێش جەنگی دووەمی جیهانی، قوتابخانەی پراگ و کاریگەریی بۆچوونی فۆرمالیستە رووسەکانەوە دەگەڕێتەوە. (**میمنت میر صادقی: ١٣٨٥/٢٠٠٤: ١٢**)

شکۆلۆفسکی (Shkhlovesky)، موکارۆفسکی (J.Mukarovesky) و هاڤرانك دوو پرۆسەی خۆکاری و زەقکردنەوە یان لەیەکتر جیاکردەوە و پرۆسەی زەقکردنەوە، بەپرۆسەیەك دەژمێردرێ کە زمانی خۆکار دەگۆڕێت بۆ زمانی ئەدەبی.(کورش صفوی: ١٣٨٢/٢٠٠١: ٣٣) بەو واتایەی کە دەبێتە هۆی داهێنانی دەقێکی ئەدەبی و بەمەش دەقەکە لە دەقێکی ئاسایی جیادەکرێتەوە.

شەفیعی کەدکەنی زمانەوان و ئەدیبی ئێرانی زەقکردنەوە دەکات بە دوو گرووپەوە، گرووپی موسیقی و گرووپی زمانی.(محمدرضا شفیعی کدکنی: ١٣٨٥/٢٠٠٤: ٧) لای ئەم گرووپی موسیقی کۆمەڵە هۆکارێکە کە دەبنە هۆی جیاکردنەوەی زمانی ئەدەبی و زمانی خۆکار، ئەمەش لە رێگای ئاواز و تەریببوونەوە و ئەمانەش دەبنە هۆی بەدەست هێنانی کێش، سەروا، رەدیف و هاوئاهەنگییە دەنگییەکان.(هەمان سەرچاوە: ٩) زەقکردنەوە لە دوو شێوە خۆی دەنوێنێت، یەکەم بەشێوەی لادان لەو یاسایانەی کە زاڵن بەسەر زمان و ناودەنرێ

١- مەبەست ئەو جۆرە رەخنەی ئەدەبییەیە کە پشت بە زمانەوانی دەبەستێت.

لادان و دەبێتە هۆی داهێنانی شیعر و دووەم: زیادکردنی یاسایەك بۆ یاساکانی زمانی خۆکار کە ناونراوە ڕێسازیادکردن کە دەبێتە هۆی داهێنانی هەڵبەست. (G.N.Leech,1969:42-57)

۱-٤-۱-۱- ڕێسازیادکردن

ڕێسازیادکردن بە بەکارهێنانی یاسای زیادە بۆ یاساکانی زمانی خۆکار دەژمێردرێت و بەم پێیە لەرووی چیەتیەوە لە لادان جیادەبێتەوە.(کورش صفوی۱۳۷٤/۱۹۹۳: ۵۰) نووسەر لێرەدا جگە لەوەی کە پەیڕەوی یاساکانی زمان (سیستمی زمان) دەکات، چەند یاسایەکی تریش دەخاتە سەر یاساکانی زمان. بە واتایەکی تر سیستەمێکی تر، سەرباری سیستەمی زمان خۆی، بۆ زمانەکە زیاد دەکات. بەرهەمی ئەم پرۆسەیەش بریتییە لە تەریببوون. دەشێ بڵێین بۆ یەکەم جار **یاکۆبسن** تەریببوونی خستۆتەروو. هەروەها وای بۆ دەچێ کە پرۆسەی ڕێسازیادکردن تەنها بریتییە لە تەریببوون ئەم تەریببوونەش لەرێگەی دووبارەبوونەوەوە بەرهەم دێت.(هەمان سەرچاوە، ۵۰)

۱-٤-۱-۲- لادان

لادان بریتییە لە لادان لە یاساکانی زمانی خۆکار. بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێ کە هیچ سنوورێك نەبێت بۆ ئەم لادانە، **لیچ** لەکاتی باسکردنی لادان و ڕێسازیادکردندا سنوورێك بۆ ئەم دوانە دادەنێ. بەبڕوای ئەو لادان تەنها کاتێك دەتوانێ تا ئەو سنوورە بچێتە پێشەوە کە پەیوەندی درووستکردن تێك نەچێ و بەرجەستەکردن شیاوی دەربڕین بێت. (G.N.Leech,1969:31-54)

هێڵێکی زۆر باریك هەڵەی زمانی لە داهێنان جیادەکاتەوە. هەردووکیان بریتین لە لادان لە یاسا و بەزاندنیان، یەکێکیان بە دەست شاعیرەکە خۆیەتی و لە ژێر دەسەڵاتیدایە بۆ مەبەستێك هێناونی (داهێنان) ، ئەوی تریان لە رووی نەزانین و

گوێ نەدان و هەڵەشییەوە پەیدا دەبێ. داهێنان دیاردەیەکی (ئیجابی) پڕ مەبەستە بەڵام هەڵە دیاردەیەکی (سەلبی) کە لە سەر شاعیرەکە دەکەوێ و جیاکردنەوەیان پەیوەندی بەجۆری بەکارهێنان و کەڵك لێوەرگرتنەوە (استثمار)هەیە.(محەمەد مەعروف فەتاح) بەم پێیە هەریەکە لە تێك نەچوونی پەیوەندی دروستکردن و داهێنان مەرجن بۆ ئەوەی لادانەکە بەلادانێکی سەرکەوتوو دابنێین.

دواتر **لیچ** لادان بەسەر ئەم هەشت جۆرەی خوارەوەدا دابەش دەکات (G.N.Leech,1969:31-54):

۱- لادانی لێکسیکی
۲- لادانی فۆنۆلۆژی
۳- لادانی کاتی
٤- لادانی شێوازی
۵- لادانی واتایی
٦- لادانی ڕستەسازی
۷- لادانی زاری
۸- لادانی نووسینی

جگە لەم هەشت جۆرە هەندێ لادانی تریش لای نووسەرانی ترەوە دەستنیشان کراون لەوانە:لادانی گوتاری و لادانی ناوەوەیی(سیماداد: ۱۳۸۵/۲۰۰٤: ۵٤۰-۵٤۲).

۱-۵ جۆرەکانی زمانی ئەدەبی:

کەدکەنی جیاوازی لەنێوان شیعر و هەڵبەستدا دەکات و جگە لە هەڵبەستیش ئاماژە بە جۆرێکی تری زمانی ئەدەبی دەکات و ناوی دەنێ (نظام) کە لە رێگەی جوانی ناسییەوە دێتە بەرهەم و بەجۆرێکی جیانەکراوەی شیعری دادەنێ. (محمدرضا شفیعی کدکنی: ۱۳۸۵/۲۰۰٤ ۲۳۷-۲۳۹) **لیچ** یش جیاوازی لە نیوان هەریەکە لە

شیعر و هەڵبەست دا دەکات. بەڵام هەردووکیان راستەوخۆ باس لە جیاوازی نێوان پەخشان و دوو جۆرەکەی تری ئەدەبی (شیعر و هەڵبەست)ناکەن“ هەرچی **کرۆمبی** (D.A.Crombie)ی زمانەوانیشە باسی جیاوازی نێوان پەخشان و هەڵبەست دەکات و بۆ جیاکردنەوەی هەڵبەست و پەخشان سود لە ئامرازە فۆنەتیکەیەکان وەردەگرێت. وای بۆدەچێ کە لە هەڵبەستدا جۆرێك لە رێسابەندیی برگەکان هەیە، بەڵام لە پەخشاندا بەیەکەوەهاتنی برگەکان شوێنکەوتووی یاسای ناوبراو نین. بەڵام باس لە جیاوازی نێوان پەخشانی ئەدەبی و پەخشانی نائەدەبی ناکات.(کورش صفوی: ١٣٧٤/١٩٩٣: ٥٣) هەرچی **حەق شناسە** جگە لە باسکردنی سێ جۆرە ئەدەبییەکە باس لە جیاوازی نێوان پەخشانی ئەدەبی و پەخشانی نائەدەبیش دەکات و لەرِێگەی هێنانەوەی چەند نموونەیەکەوە جیاوازیەکانیان روون دەکاتەوە.

حەق شناس جۆرەکانی ئەدەبیات بەسەر سێ جۆردا دابەش دەکات، واتە شیعر، هەڵبەست و پەخشان. پێی وایە کە شیعر بە ناوەوەی زمانەوە بەندە و هەڵبەست بە دەرەوەی زمانەوە و دەڵێت: ((. . . دەتوانین بڵێین کە هەڵبەست بەندە بە دەرەوەی زمان واتە (شێوە) و شیعر بەندە بە ناوەوەی زمان واتە (ناوەرِۆك). مەبەستم لە دەرەوەی زمان فۆرمی زمانە و هەمو رۆنانە ناواتاییەکانییەتی“ و ناوەوەی زمانیش هەر ئەوەیە کە بەگشتی لە ئاستی واتاسازیدا لێی دەکۆڵرێتەوە هەرچەندە کە لە ئاستەکانی تریش بەرچاو دەکەوێت. . . . زمانی شیعر بە پێچەوانەوە، هەمووی لە واتا دەکەوێتەوە.)) (علی محمد حق شناس: ١٣٧٤/١٩٩٣، ١٠٩) دوابەدوای هەر یەکە لە هونەرەکانی رەوانبێژی کە دەبنە هۆی داهێنانی هەڵبەست یا شیعر لێك جیا دەکاتەوە، ئەمیش بە پێی ئەوەی کە ئایا تەنها بەندە بە فۆرم یا بە واتاشەوە بەندە. هەر یەکە لە کێش، سەروا، تەرجیع بەند ، رەگەزدۆزی و لەف و نەشر دەبنە هۆی داهێنانی هەڵبەست و هەریەکە لە (لێکچون، خواستن، درکە و هەموو جۆرەکانی خوازە) دەبنە هۆی داهێنانی شیعر. لەبارەی پەخشانی ئەدەبیشەوە دەڵێ: لە پەخشانی ئەدەبیدا، جۆرەکانی زمان تێکەڵ بەیەك دەکرێن. مەبەستیشی لە

جۆرەکانی زمان زیاتر (Registet) ە کە دەشێت تا سنووری زاریش بچێتە پێشەوە و هەموو ئەو شێوە یا جۆرە جیاوازانە دەگرێتەوە کە لە زماندا بەرچاودەکەون وەکو جۆری وانەوتنەوە و جۆری قسەکردنی نێو خێزان، جۆری بەرگریکردن لە دادگادا و یا. . . . هەرچی پەخشانی نائەدەبییە (پەخشانی سەروادار) تیایدا نە دەبێت خەریکی ناوەوەی زمان و نە خەریکی دەرەوەی زمان دەبێت. (علی محمد حق شناس: ١٣٧٤/١٩٩٣، ١١٠-١١١) بە واتایەکی تر نە سوود لە رێسازیادکردن و نە سوود لە لادان وەردەگرێت. هەروەها جۆرەکانی ئەدەبیات لە سێگۆشەیەکی لەم جۆرەدا دەخاتە روو:

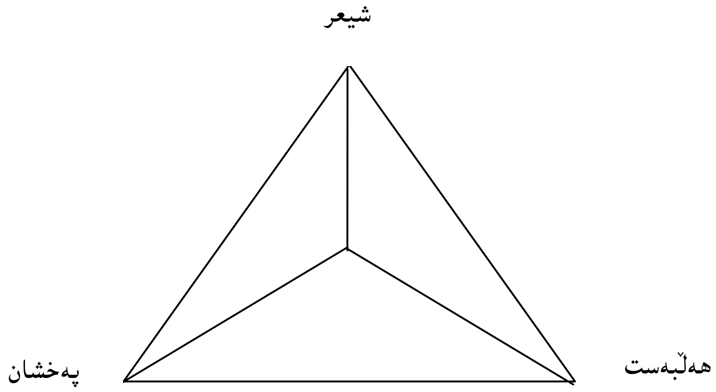

هێلکاریی ژمارە (٣) سێگۆشەی جۆرەکانی ئەدەبیات

وەك لە وێنەکەدا دەردەکەوێ شیعر دەکەوێتە سەرێکی سێگۆشەکە و هەر یەکە لە هەڵبەست و پەخشانیش دەکەونە سەرەکانی تری سێگۆشەکە و پێی وایە دەتوانرێ هەردەقێکی ئەدەبی کە بمانەوێ لەم سێگۆشەیەدا شوێنی بکەینەوە.(هەمان سەرچاوە،١١٣)

١-٦- جۆرەکانی زمانی ئەدەبیی کوردی:

ئەگەر هەر یەکە لە (شیعر، هەڵبەست و پەخشان) وەك سێ جۆر وەربگرین ئەوا لە زمانی کوردیدا کۆمەڵێك جۆری ئەدەبیمان هەن. لێرەدا چەند نموونەیەك لە دەقەکانی ئەدەبی کوردی دێنینەوە و لە رێگەی ئەم نموونانەوە هەوڵ دەدەین جۆرەکانی ئەدەبی کوردی دیاری بکەین. ئەگەر سەیری ئەم نموونەیە بکەین:

١- پەخشانی نائەدەبی

((لە سەرەتای نووسینی هەموو فەرهەنگێکدا کێشەی هەڵبژاردنی وشە دێتە پێشەوە. بنچینەی هەڵبژاردنی وشە پەیوەندە بە جۆر و بابەت و مەبەستی فەرهەنگەوە. تاکو ئێستا کێشەی هەڵبژاردنی وشە بۆ فەرهەنگ لە هیچ وڵاتێکی جیهاندا شێوازێکی زانستی تەواوی وەرنەگرتووە و هەندێ رووی ئەم مەسەلەیە هەر بە ئاڵۆزی ماوەتەوە. . .)) (عەلائەددین سەجادی، ٢٠٠٠: ٣٢٠)

دەبینین، نە خۆی بە ناوەڕۆك (واتا)وە خەریك کردووە و نە بە شێوەوە خەریك بووە، بەڵکو مەبەست تیایدا تەنها گەیاندنی واتا بووە. بۆیە دەتوانین بە دەقێکی نائەدەبی بزانین و نموونەی ئەم دەقە لە کتێبەکانی مێژوو، فەلسەفە، کیمیا، گەردووناسی و . . . دا گەلێ زۆرە.

کەچی لەم نموونەیەدا:

٢- پەخشانی ئەدەبی

((بە ئەدەبەوە گوتم:

- هەرگیز ناتوانم داستانەکانت لە بیرکەم. حوسێن تا ئەبەد لە ناخی مندا خوێنی لێ دەڕژێ، پێش تۆ من وام دەزانی بیابان تەنها حوشتر دەلاوێنێتەوە، تەنها بەدویەك لەوپەڕی غەمباریدا بەرانبەر ئاوابوونی خۆر شمشاڵ لێدەدات، لای تۆ بیابانم

ناسی، حوشترێك، ئەوەی تۆ ناوت نا، حوشتری زەرد، هەزار ساڵە بەخۆی و تەرمێکەوە ون بووە، هەرگیز وێنەی ئەو پیاوەم لەبیرناچێتەوە کە چوو ئاو بێنێ، لە وەختی گەڕانەوەدا چل و دوو تیریان لێدا و ئەو سووربوو لەسەر ئەوەی کە نەکەوێ و ئاوەکە بگەیەنێتە حوسێن.

ئەو گوتی:

- بێوەفا بڵێ حەزرەتی حوسێن

. . .

ئەو لەوپەڕی حوزنیدا دەڵێت:

- ئەو کۆترانە رۆحی نازداری حەزرەتی عەلی چوکەڵەن، ئەو فریشتەیەی خودا، ئەو فریشتەیەی دنیا بەراستی چاوەڕێی بوو.

ئەو جارە کەمێك وشك و رەق گوتم:

- ئەی بەندەی حوسێن، من ئەمڕۆ ناتوانم نە چیرۆکەکەی تۆ و نە چیرۆکی فریشتەکانی خودا بگێڕمەوە، تەنها و تەنها کارێکتەرێکم دەوێت، بەدوای کەسێکدا دەگەڕێم، لە چیرۆکێکدا کارەکانم بۆ راپەڕێنی.)) (جەبار جەمال غەریب،٢٠٠٧: ١٦)

نووسەر سوودی زیاتر لە یەك شێواز وەرگرتووە و بەمەش دەقەکەی خۆی لەڕێگەی تێکەڵکردنی شێوازەکانەوە بەرجەستەکردووە.

بەڵام لەم نموونەیەدا:

٣- پەخشانە شیعر

((دەبا ئەو زەمهەریرە بڕێتەوە، دەبا ئەو بایە ریش سیخە سۆڵە بڕەوێتەوە، سەید وەك لەسەر باڵی گەردەلوول بێ دەهەژا و ئەو قسانەی بەنێو هەناسەکانی گەردەلوولدا لێی بەردەبۆوە، دەیگوت:ئێمە لەبەر نێو و یادی ژن شارمان چۆڵ کرد و لەبەر بۆنی ژن لە ئاو رەوینەوە و هەڵمان بەنەعلەت کرد، لەبەر نیگای ژن بریسکەی چاو و رەونەقی پێست و نەرمیی لەش و هەوەسمان کوشت و ئاوێنەمان شکاند.)) (جەبار جەمال غەریب، ٢٠٠٠: ٣٢)

نووسەر بەدەر لەوەی کە سوودی لە لادانی شێوازی وەرگرتووە، هەندێ لادانی تریشی (لادانی واتایی) تێدایە کە دەقەکە زیاتر لە شیعر نزیك دەکاتەوە. وەکو (ئەو بایە ریش سیخە سۆڵە)، (باڵی گەردەلوول)، (ئەو قسانەی بەنێو هەناسەکانی گەردەلوولدا لێی بەردەبۆوە) و (بریسکەی چاو و رەونەقی پێست و نەرمیی لەش و هەوەسمان کوشت). لەیەکەمیاندا ریشی بە بایەکەبەخشیوە و بەمەش سیفەتی مرۆڤی داوەتە (با)یەکە و بەمرۆڤکردن دروست بووە. لەدووەمیاندا سیفەتی باڵندەی داوەتە گەردەلوول و باڵی پێ بەخشیوە و بەمەش بەئاژەڵکردن رووی داوە. لەسێیەمیاندا سیفەتی گیانلەبەری داوەتە (گەردەلوول) و هەناسەی پێ بەخشیوە. کەچی لە چوارەمیاندا سیفەتی زیندوویی بەخشیوە بە هەریەکە لە (بریسکەی چاو، رەونەقی پێست، نەرمی لەش).[2]

هەرچی ئەم نموونەیەیە:

٤- پەخشانە هەڵبەست

((ئەی موسوڵمانینە بزانن ئەم مانگە مانگی مەولوودە، مانگێکی زۆر موبارەك و مەحموودە، ئەییامێکی گەورە و عەزیمە، رۆژگارێکی شەریف و کەریمە، بەواستەی ئەم مانگەوە بووین بە مؤمن و موسوڵمان، بەواستەی ئەم مانگەوە زاهر بوو نووری ئیمان. چوار یاری پێغەمبەر (ص) ئەبووبەکر و عومەر و عوسمان و عەلی خوایان لێ رازی بێ مەدحی مانگەیان زۆر کردووە، وەهەمیشە بە تەعزیم و گەورەیان نێو بردووە. . .)) (عەلائەددین سەجادی، ٢٠٠٠: ٣٤)

جیاوازی لەگەڵ پەخشانەکانی پێشوو لەوەدایە کە ئەم پەخشانە سوودی لە سەجع وەرگرتووە، کە یەکێکە لە کەرەسەکانی پێکهێنانی هەڵبەست(کورش صفوی،١٩٩٣: ٢٩١) ، بەمەش بەپێچەوانەی دەقەکەی پێشوو زیاتر لە هەڵبەست نزیك بۆتەوە نەك لە شیعر.

ئەم دەقەش:

٢- لەبەشی داهاتوودا باس لەهەریەکە لە (بەمرۆڤکردن، بەئاژەڵکردن و چەند زاراوەیەکی تر) دەکەین.

٥- هەڵبەست

(((رَأس): سەرە. (عَیْن): چاوە
(بَدنَ): قالب (اِسْم): ناوە
(أنف): لووتە (حاجِب): برۆ
(فَخِذ): رانە. (رُکْبَة): ئەژنۆ)) (شێخ مەعروفی نۆدێ،؟:)

هەڵبەستێکە کە لە بنەڕەتدا پەخشانێکی نائەدەبییە و لە رێگەی سوود وەرگرتن لە کەرەسەی داهێنانی هەڵبەستەوە (وەك بەکارهێنانی: کێش، سەروا، رەگەزدۆزی و. . . هتد) بۆتە دەقێکی ئەدەبی.

کەچی ئەم دەقە:

٦- هەڵبەستە شیعر

((بەحری (تقارب)ئەجزاکەی هەشتن
نەغمەیان نەغمەی ئەهلی بەهەشتن
(فعولن)تەکرار هەتا چوارە
بۆ هەر مەصرەعێ حەدیان دیارە
دوو (عروض)ی هەن یەکەمیان ساغە
چوار (ضرب)ی هەیە وێنەی گوڵباغە)) (مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس،١٩٩١: ٨٨)

سەرەڕای ئەوەی کە سوودی لە کەرەسەکانی داهێنانی هەڵبەست وەرگرتووە" سوودی لە کەرەسەکانی داهێنانی شیعریش وەرگرتووە"بەڵام رێژەی بەکارهێنانی کەرەسەکانی داهێنانی هەڵبەست زیاترە لە کەرەسەکانی داهێنانی شیعر.

لەم دەقەدا

٧- شیعرە هەڵبەست

((خەطات فەرمووکە خۆشە چین و ماچین

کە ناچین، لێرە خۆشە چینی ماچین

بڕۆت هەر چین و پەرچەم چین لەسەر چین

ئەمەندە چینە، قوربان، پێم بڵێ چین؟)) (نالی،١٩٧٨: ٣٤٥-٣٤٦)

بەپێچەوانەی دەقەکەی پێشوو شاعیر لەپاڵ سوود وەرگرتن لە کەرەسەکانی داهێنانی شیعر سوودیشی لە کەرەسەکانی داهێنانی هەڵبەست وەرگرتووە.

لەرێگەی خستنەرووی ئەم چەند دەقە ئەدەبییە بۆمان دەردەکەوێ کە ئەدەبی کوردی ژمارەیەکی زۆر جۆری ئەدەبی هەیە. ئەمیش بەپێی دەستنیشانکردنی ئەوەی کە ئایە سوودی لە کەرەسەکانی داهێنانی کام لەسێ جۆرە ئەدەبییەکە و رێژەی بەکارهێنانیان دەتوانین جۆری دەقەکە دیاری بکەین.

بەشی دووەم

جۆرەکانی لادان

۲-۱- لادانی لێکسیکی

بەگوێرەی پێوانە و بە لادان لە ڕێساکانی ڕۆنانی وشەی زمانی خۆکار، وشەیەکی تازە زیاد دەکات و بەکاری دێنێت. (کورش صفوی۱۳۷٤/۱۹۹۳: ٤٦) یاخود شاعیر بە سوود وەرگرتن لەو وشەسازیەی لە زماندا هەیە، و بە گشتاندنی، و بەلادان لە سنووردارێتیی بەکارهێنانیدا وشەی نوێ درووست دەکات.(منصور ستودە۱۳۸٥/۲۰۰٤: ۱۳) ئەم جۆرە لادانە، بەپێچەوانەی لادانی وشەسازی ، لادان نییە لە یاسا وشەسازییەکانی زمان، بەڵکو بەپێی یاسا وشەسازیەکانی زمان و بە لادان لە سنووردارێتی ئەم یاسایانە شاعیر هەوڵ دەدات لێکسیکێك بۆ زمانەکەی خۆی زیاد بکات. ئەم لادانە زمانییە بۆ مەبەستی جیاجیا بەکاردێت. **محەمەد مەعروف فەتاح** وای بۆ دەچێ کە ((هەندێ جار شاعیر بۆئەوەی لە درێژبڕی دەرچێت یان بۆ پاراستنی وزە و لکاندنێکی توندوتۆڵ یان نەبوونی هەندێ کەرەسەی ئامادە لە زمانەکەدا خۆی وشە دادەتاشێ.)) (محەمەد مەعروف فەتاح) هەروەها **لیچ** لەو بڕوایەدایە کە داهێنانی وشە یاسای لێکسیکی تێك نادات بەڵکو دەبێتە هۆی دەوڵەمەند بوونی زمان.(مریم خلیلی جهانتیغ۱۳۸۲/۲۰۰۱: ۱۷٦) ئەم جۆرە لادانە خۆی دابەشی دوو جۆر دەبێ: وشە داهێنان(G.N.Leech,1969:31-54) ئاماژە بەو دیاردەیەی بواری وشەسازی دەکات کە بەهۆی ئەوەوە قسەکەر وشەیەك دروست دەکات کە پێشتر لە دەقی ئەو زمانەدا نەبووە. دووەمیان گۆڕینی ئەرکی (functional conversion) پرۆسەی گۆڕینی کاتیگۆریەکی ڕێزمانیی وشەیەکە بۆ کاتیگۆریی ڕێزمانیی وشەیەکی تر. لەم دیاردەیەدا نەك تەنها پەیوەندی واتایی نێوان وشەکان تێکەڵ دەکرێن، بەڵکو ئەو پەیوەندییانەشی کە پێویستیان بەو هاونشینییە باوەی وشە هەیە کە لە پانتایی پەیوەندیی ڕێزمانییدا واتادارن، دەگۆڕێت.(سیماداد ۱۳۸٥/۲۰۰٤: ٥٤۱)

۲-۱-۱- داڕێژراو[۱]

ئەی تەلەفی گفتو گۆ، جامیعی کیذب و درۆ
واعیظییە ئیشی تۆ، ***عاشقی***یە کاری من (نالی،۱۹۷۸: ۳۳٦)

لێرەدا نالی بەپێی یاسای مۆڕفۆلۆژیی کوردیی(ناو+ی) و بە لادان لە سنوردارێتی هەمان یاسا وشەی (عاشقی) ی دروست کردووە.

۲-۱-۲- لێکدراو:

دائیم لەدووتە مێگەلی ژن، ***نێرگەل***ی پیاو
بەم ریشەوە لەپێشەوە بوویی بە سەرگەلە(نالی،۱۹۷۸: ٤٦۸)

لێرەدا شاعیر بەپێی یاسای مۆڕفۆلۆژیی کوردیی(ناو+پاشگری گەل) و بە لادان لە سنوردارێتی یاساکە وشەی (نێرگەل) ی دروست کردووە.

۲-۲- لادانی واتایی

لادانی واتایی بەواتای لادان لەو پێوەرانە دێت کە بەیەکەوەهاتنی لێکسیکەکان دیاری دەکەن، یا لادان لەو سیما واتاییانەی کە زاڵن بەسەر بەکارهێنانی لێکسیك لە زمانی خۆکاردا، واتە ئەرکی گەڕانەوەیی زمان. (فرزان سجودی،۱۹۹۷:) لادانی واتایی واتای پێچەوانەی درووستی واتاییش دەگەیەنێ. دەتوانین بڵێین دوو مەرج بۆ دروستی واتایی هەیە ئەوانیش دروستی لە رووی لێکدانی ڕێزمانی و لەباری لە رووی واتاوە.(جولیا اس..فالك،۱۳۷۷/۱۹۹۸: ۳٦۷) **سەفەوی** بەپێی ئەو دوو پەیوەندییەی کە **یاکۆبسن** ناویان دەنێ پەیوەندی هەڵبژاردن و لێکدان، و سۆسێر پێیان دەڵێ هاونشینی و بیرخستنەوە، لادانی واتایی دابەش دەکات:

۱- لادنی لێکسیکیی سادە نییە، چونکە شاعیر لەم لادانەدا بەپێوانە لەسەر ئەو وشانەی کە لە زمانەکەیدا هەن، وشەی تازە دادەهێنێ.

هێلکاریی ژمارە (٤)
جۆرەکانی لادانی واتایی لای کۆرشی سەفەوی

بەڵام د. **عەبدولواحید** بە سوود وەرگرتن لە بنەماکانی هاریکاری نێوان قسەکەر و گوێگر(ی گرایس) کە ئەمانەن
لادانی واتایی بەسەر چوار جۆردا دابەش دەکات:

١- چەندێتی
٢- چۆنییێتی
٣- گونجان
٤- شێواز (د. عبدالواحد مشیر دزەیی، ٢٠٠٧)

هەرچی **سجودی** یە دابەشکردنێکی تر بۆ جۆرەکانی لادانی واتایی دەکات. ئەمەش بەجەخت کردنەوە لەسەر واتاسازی، بەئاگابوون لە یاساکانی بەیەکەوەهاتنی لێکسیك. توانیویەتی دابەشکردنێکی گشتگیرتر و لە هەمان کات تێروتەسەلتر بۆ لادانە واتاییەکان بکات.(فرزان سجودی١٣٧٩/١٩٩٨: ٢٢) سەرەتا لادانە واتاییەکانی بەسەر دوو جۆردا دابەش کردووە کە بەبەرجەستەکردن

و بەئەبستراکتکردنن. بەبەرجەستەکردنیش سێ جۆری هەیە، بەزیندەوەرکردن، بەرەوانکردن و بەتەنکردن. بەزیندەوەرکردنیش دوو جۆری هەیە بەرووەککردن و بەگیاندارکردن. بەگیاندارکردنیش دوو جۆری هەیە کە بەمرۆڤکردن و بەئاژەڵکردنە. دەتوانین ئەم دابەشکردنەی **سجودی** لە هێلکارییەکی لەم جۆرەدا روون بکەینەوە:

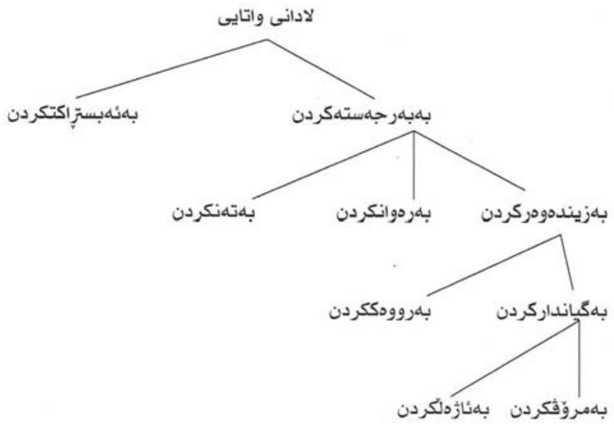

هێلکاریی ژمارە (٥)
جۆرەکانی لادانی واتایی لای فەرزان سجودی

۲-۲-۱- بەبەرجەستەکردن

پێدانی سیمای واتایی [+بەرهەست]ە بە [+ئەبستراکت] (فرزان سجودی: ۱۹۹۷/۱۳۷۸).

۲-۲-۱-۱- بەزیندەوەرکردن (animalnees)

پێدانی سیمای [+ زیندەوەر]ە بەوەی کە لە زمانی گەڕانەوەییدا (- زیندەوەر)ە. (فرزان سجودی: ۱۹۹۷/۱۳۷۸).

بەپێی ئەم تیۆرە زمانەوانییە وەنەبێ لادانی زمانی (واتایی، ڕێزمانی و...) تەنها لە شیعری تازەدا هەبێ بەڵکو لە دەقە ئەدەبییە کۆنەکانیشدا زۆر زەق بەرچاو دەکەون.

۲-۲-۱-۱-۱- بەرووەککردن

ئەم جۆرە لادانە بریتییە لە پێدانی تایبەتمەندییەکانی رووەك بەوەی کە لە بەکارهێنانی گەڕانەوەییدا نارووەکیە. بە دەربڕینێکی تر پێدانی سیمای (+رووەك) بە [- رووەك]. (فرزان سجودی: ۱۹۹۷/۱۳۷۸)

لێوی تۆ ئاوی بەقا من خضرم
فەیضی تۆ رەحمەت و، ***من سەوزەگیا*** (نالی،۱۹۷۸: ۱۲۵)

لێرەدا شاعیر جێناوی کەسی سەربەخۆی (من) ،کە مرۆڤە، چواندووە بە سەوزەگیا بەمەش لادانی واتایی(بەرووەککردن) ی ئەنجام داوە.

۲-۲-۱-۱-۲- بەگیاندارکردن

گیاندار ئەو زیندەوەرانە دەگرێتەوە کە لە زمانی خۆکاردا خاوەنی سیمای واتایی [+زیندەوەر] و [-رووەك]ن. بەگیاندارکردنیش بریتییە لە پێدانی سیمای واتایی

[+گیاندار] بەوەی کە بەپێی یاسای بەیەکەوەهاتنی لێکسیکەکان لە ئەرکی گەڕانەوەییدا دەبێت سیمای [-گیاندار]ی هەبێت. (فرزان سجودی:۱۹۹۷/۱۳۷۸)

۲-۲-۱-۱-۲-۱- بەمرۆڤکردن (personification)

بریتییە لە پێدانی تایبەتمەندییەکانی مرۆڤ بە شتە نازیندووەکان.(هەمان سەرچاوە:) یان دروستتر بڵێین پێدانی تایبەتمەندییەکانی مرۆڤە بە نامرۆڤ.

فەرشی کەففی بەری پێتە ***نەرگس***
سەری داخستووە وەك چاوی حەیا (نالی،۱۹۷۸: ۱۲۶)

لەم دێرە شیعرەدا شاعیر کاری (سەرداخستن) ی داوەتە پاڵ نەرگسی کە یەکێکە لەو سیمایانەی کە تایبەتە بە مرۆڤ و بەمەش بەمرڤکردنی ئەنجام داوە.

۲-۲-۱-۱-۲-۲- بەئاژەڵکردن

هەرکاتێك وشەیەك بە سیمای [- ئاژەڵ] لە شوێنی وشەیەك دابنرێت کە بە پێی یاسای بەیەکەوەهاتنی لێکسیکی دەبێت سیمای [+ئاژەڵ]ی هەبێت، بەئاژەڵکردن رووی داوە. (فرزان سجودی: ۱۹۹۷/۱۳۷۸)

ئەسپی نەفەست دێت و دەچێ، گەرمە عەنانی
ئەی مەستی ریاضە ت هەڵە!هوشیاری جڵەو بە (نالی،۱۹۷۸: ۳۹۳)

لەم دێرەدا شاعیر نەفەسی بە ئەسپ چواندووە، بەمەش مامەڵەی ئاژەڵی لەگەڵ نەفەسدا کردووە.

۲-۲-۱-۲- بەرەوانکردن

بریتییە لە پێدانی سیمای واتایی [+رەوان] بەو وشانەی کە سیمای واتایی [رەوان]یان هەیە. (فرزان سجودی:۱۹۹۷/۱۳۷۸)

کە خاکی، خاکی دامەن بە، وەگەر نە، تۆزی بەربادی
کە ئاوی، ئاوی گەوهەر بە، وەگەرنە، بڵقی سەر ئاوی(نالی،١٩٧٨: ٦٨٣)

لەم دێرە شیعرەدا شاعیر روو لە یەکێك دەکات و مامەڵەی ئاوی لە گەڵ دەکات و بەمەش سیمای جیاکەرەوەی واتایی [+رەوان]ی پێ دەدات.

٢-٢-١-٣- بەتەنکردن

هەر کاتێك کە وشەیەك بە سیمای [- تەن] لەشوێنی وشەیەك دابنرێت کە لە بەکارهێنانی گەڕانەوەییدا سیمای [+ تەن] ی هەیە ئەوا بە بەتەنکردن رووی داوە. (فرزان سجودی:١٣٧٨/١٩٩٧)

سەر بەردەبازی رێتە، تەن تەختە بەندی جێتە
دڵ مەیلی خاکی پێتە، رۆح ماڵی خۆتە بیبە (نالی،١٩٧٨: ٣٩٥)

لێرەدا سە بە بەردەباز، کە سیمای جیاکەرەوەی [+تەن] ی هەیە، چوێنراوە بەمەش بەتەنکردن رووی داوە.

٢-٢-٢- بەئەبستراکتکردن

هەر کاتێك کە وشەیەك بە سیمای [- بەرهەست] لەشوێنی وشەیەك دابنێت کە لەبەکارهێنانی گەڕانەوەییدا سیمای [+ بەرهەست] ی هەیە ئەوا ئەبستراکتکردن رووی داوە. (فرزان سجودی:١٣٧٨/١٩٩٧) یاخود پێدانی سیمای واتایی [+ئەبستراکت] بەو وشەیەی کە لە سیستەمی واتایی زمان لە ئەرکی گەڕانەوەییدا سیمای واتایی [+بەرهەست]ی هەیە. (هەمان سەرچاوە،) یان پێدانی سیمای [+ئەبستراکت]ە بە وشەیەك کە لە بەکارهێنانی گەڕانەوەییەکەیدا [- ئەبستراکت]ە و یا بەدەربڕینێکی تر بەرهەستە. .(هەمان سەرچاوە)

خاڵت چییە؟دانەی گەنمی جەننەتی رووتە
چاوت چییە؟ ***فیتنەی*** حەرەمی قیبلەیی ئەبرۆ (نالی،١٩٧٨: ٣٨٧)

لەم دێرەدا چاو ، کە لە زمانی خۆکاردا سیمای جیاکەرەوەی [+بەرهەست] ی هەیە، سیمای جیاکەرەوەی [+ئەبستراکت] ی پێدراوە.

٢-٢-٣- دژواتایی یا پاڕادۆکس

دژواتا یا پاڕادۆکس بریتییە لە بەیەکەوەهاتنی دوو وشە کە لە بەکارهێنانی خۆکاردا بە شێوەی دژ یا دژیەك بەکاردێن.(منصور ستودە١٣٨٥/٢٠٠٤: ٣٦) یاخود((گوتەیەکە کە بە رواڵەت دژیەك یا بێبایەخە (مهمل)، بۆیە وا لە تاکەکەس دەکات کە بەدوای واتایەکی قووڵتردا بگەڕێ.)) (ابراهیم چنگی،٢٠٠٣: ٣٣٣)

هەرچەندە کە ***عومری خضر و جامی جەمت بوو***
چونکە ئەمەلت زۆرە، چ ***عومرێکی کەمت بوو***(نالی،١٩٧٨: ٣٦٧)

لێرەدا شاعیر بە هێنانەوەی دوو رستە، کە لە یەکەمیاندا تەمەنێکی زۆر بە کەسی بەرامبەری دەدات و لە دووەمیاندا پێی دەڵێ تەمەنێکی کەمت بوو، پاڕادۆکس یا دژواتایی درووست کردووە.

٢-٣- لادانی دەنگی

سەفەوی پێی وایە کە لادانی دەنگیی کاتێك روودەدات کە شاعیر لە یاسا دەنگییەکان لابدات و فۆڕمێك بەکاربێنێت کە لە رووی دەنگییەوە لەزمانی خۆکاردا باونیە. (کورش صفوی١٣٧٤/١٩٩٣: ٤٧) هەریەکە لە **سەفەوی** و **سجودی** پێیان وایە کە لادانی دەنگیی زۆربەی کات پێویستیەکن بۆ پاراستنی کێشی شیعر. (فرزان سجودی١٣٧٩/١٩٩٨: ٢١)

مەخەرە ***هاوییەیی*** هەولی فیراق
دەستی من دامەنی تو رۆژی فیراق (نالی،١٩٧٨: ١٢٦)

لێرەدا شاعیر بە زیاد کردنی دەنگی (ی) دوای (ی) ی خستنەسەری دوای وشەی (هاوییە) لە زمانی خۆکارلای داوە و ئەمەش تەنها بۆ پاراستنی کێشی شیعرەکەیە.

٢–٤– لادانی ڕێزمانی

لادانە لەپەیوەندییە ڕێزمانییەکانی ڕستە. (سیماداد ١٣٨٥/٢٠٠٤: ٥٤٠) ئەمیش دوو جۆری هەیە: لادانی ڕستەسازی و لادانی وشەسازی.

٢-١-٤-١- لادانی ڕستەسازی

شاعیر هەوڵ دەدات لە ڕێگەی گۆڕینی ریزبەندی کەرەسەکانی ڕستەی زمانی خۆکار لە زمانی خۆکار لابدات و بەمەش لادانی ڕستەسازی ڕوودەدات. سەفەویش وای بۆ دەچێ کە شاعیر دەتوانێت لەشیعری خۆیدا بە جێگۆڕکێی توخمە پێکهێنەرەکانی ڕستە لە یاسا ڕستەسازییەکانی زمانی خۆکار لابدات و زمانی خۆی لە زمانی خۆکار جیابکاتەوە. (کورش صفوی١٣٧٤/١٩٩٣: ٤٦) جگە لەوەش پێی وایە کە دەشێ بڵێین لە زۆربەی شوێنەکاندا رازاندنەوەی لێکسیك وەکو ئامرازێك بۆ دەست گەیشتن بە هەڵبەست بەکاردێت. (هەمان سەرچاوە: ١٣٨) بەبڕوای سجودیش ئەم بابەتە لە زمانی ئەدەبیدا زیاتر وەکو پێویستی کێش بەکاردێت. (منصور ستودە١٣٨٥/٢٠٠٤: ٤٩) بەمەش دەبێتە یەکێك لە پێداویستیەکانی هەڵبەست. لە زمانی کوردیشدا زۆربەی کات ئەم لادانە وەکو پێویستیەك بۆ پاراستنی کێش بەکاردێت.

عەجەب ئەستێرە شەو هەڵدێ لەتاوی خوسرەوی خاوەر
بەرووی تۆم دیدە هەڵنایێ شەو و ڕۆژ گەرچی بێدارم (نالی،١٩٧٨: ٢٧٢)

شاعیر لەم دێرە شیعرەدا شوێنگۆڕکێی بە کەرەسەکانی ڕستە کردووە لەبری ئەوەی کە بڵێ (بەرووی تۆ دیدەم هەڵنایێ)، دەڵێ(بەرووی تۆم دیدە هەڵنایێ)،

بەواتایەکی تر شوێنی جێناوی لکاوی (م) کە لە بەکاهێنانە خۆکارەکەی زماندا دوای وشەی (دیدە)یە گواستویەتییەوە بۆ دوای جێناوی کەسی سەربەخۆی (تۆ).لێرەشدا بە مەبەستی پاراستنی کێش ئەم کارەی کردووە.

٢-١-٤-٢- لادانی وشەسازی

ئەم لادانە گەردانی ئەو مۆرفیمانەی کە لەدەرەوەی ئاساییی زمانن دەگرێتەوە.(سیماداد ١٣٨٥/٢٠٠٤: ٥٤٢) لێرەدا شاعیر هەوڵ دەدات لەرێگەی لادان لە یاسا وشەسازیەکان زمانی خۆی بەرجەستە بکات بەمەش لادانی وشەسازی ڕوودەدات.

موساوی وەك یەك و لولن لە هەر دوو لاوە ***زولفەینی***
نموونەی عەکسی حەرفی (میم) و (نون) و (واو)ە زولفەینی (نالی،١٩٧٨: ٦٧٤)

لەم دێرەدا بە سوود وەرگرتن لە وشەی زمانی کوردی و وشەسازیی زمانی عەرەبی وشەی (زولفەین) ی دروستکردووە و بەمەش لە وشەسازیی زمانی کوردی لای داوە.

٢–٥– لادانی کاتی

بریتییە لە سوود وەرگرتن لە وشە و زاراوەکانی ئاخاوتنی ڕۆژانەی سەردەمێك کە نەماوە.(عربعلی رضایی١٣٨٤/٢٠٠٣: ١٧) بریتییە لەوەی کە شاعیر یا نووسەر لە بەرهەمی خۆیدا سوود لە وشە کۆچکردوو و ستراکچەرە ڕێزمانییە کۆنەکان وەربگرێت کەوا ئێستا لە زماندا بەکارنایەن. **لیچ** پێی وایە کە لادانی کاتی بریتییە لە بەردەوامیی ژیانی زمانی رابردوو لەدوتوێی زمانی ئەمڕۆدا.(مهیار علوی مقدم١٣٨٣/٢٠٠٢: ١١١) هەروەها دەڵێ شاعیر دەتوانێ هەم سوود لە زمانی هاوچەرخان و هەم لە زمانی پێشینان وەربگرێت. (N.Leech,1969:51) ئەمیش دوو جۆری هەیە کە بریتین لە لادانی کاتیی لێکسیکی و لادانی کاتیی ڕستەسازی.

٢-١-٥-١- لادانی کاتیی لێکسیکی

شاعیر سوود لە وشە کۆچکردوو یا گۆکردنە کۆنەکانی تری وشەکان وەردەگرێت.

٢-١-٥-٢- لادانی کاتیی رستەسازی

لە لادانی کاتیی رستەسازیدا شاعیر دەچێتە سەر شوێنگۆڕکێی بەشی لە رستە یا لەبری دانانی رۆنانێکی وەکو نزا بۆ رۆنانێکی تری وەکو فەرماندان. (سیماداد ١٣٨٥/٢٠٠٤: ٧٠-٧١) لادانی کاتیی رستەسازی بە واتای هێنانی ئەو وشە یا رۆنانە رستەسازیانەی پەیوەست بوون بە رابردووی زمانەوە و ئێستا ئیدی لە زمانی ستاندەرد دا سوود لەم وشە یا رۆنانە رستەسازیانە وەرناگیرێ.(**محسن نورپيشه قديمى١٣٨٤/٢٠٠٣: ٨٨**) هەر کاتێك کە شاعیر یا نووسەر لە شیعری خۆیدا سوودی وەرگرت لەو رۆنانە رستەسازییەکانی پێشینان کە ئیدی مردوون وسوودیان لێ وەرناگیرێ، لادانی کاتیی رستەسازی رووی داوە، بەدەربڕینێکی تر ئەم پرۆسەیە بریتییە لە سوود وەرگرتن لە رۆنانە ڕێزمانییەکانی رابردووان کە لە بەکارهێنانی زمانی خۆکاردا سوودی لێ وەرناگیرێ.(منصور ستوده١٣٨٥/٢٠٠٤: ٢٤٤).

٢-٦- لادانی شێوازی

ئەگەر شاعیر لە زمانی نووسینەوە بۆ ئاوازی ئاخاوتن لابدات، جۆرە ئاشنایی سڕینەوەیەك لە دەقی شیعر دەخرێتە روو. (**محسن نورپيشه قديمى١٣٨٤/٢٠٠٣: ٩٠**) لادانی شێوازی کاتێك روودەدات کە شاعیر بە بەکارهێنانی فرەشێوازی لە شیعردا لە شێوەی نووسراو لابدات. (N.Leech,1969:51-52) لێرەدا شاعیر هەوڵ دەدات لەرێگەی بەکارهێنانی شێوازی ئاخاوتن لەبری شێوەی نووسین لەشیعرەکەیدا لە زمانی خۆکار لابدات و زمانەکەی بەرجەستەبکات و لە زمانی خۆکار جیابکاتەوە.

٢-٧- لادانی زاری

لیچ پێی وایە کە لە هەندێ شوێندا شاعیر رۆنانگەلێك لە زارێکدا کە لە زمانی خۆکاردا نین دێنێتە نێو شیعر. (N.Leech,1969:) شاعیر هەندێ جار هەوڵ دەدات سوود لە زارەکانی تر وەربگرێت و رۆنانەکانی ئەو زارە لەنێو شیعرەکەی خۆی بەکاربێنێت و بەمەش دەقەکەی بەرجەستە دەبێت و بەمەش دەگوترێ لادانی زاری.

ناری سینەم گەر نەبێ، غەرقم ئەمن
ئاوی چاوم گەر نەبێ، سووتاوم *ئەز*(نالی،١٩٧٨: ٢٢٢)

لێرەدا شاعیر بەبەکارهێنانی جێناوی کەسی سەربەخۆی (ئەز) ی زاری کرمانجی سەروو لە شیعرەکەی خۆیدا، لادانی زاری ئەنجام داوە.

٢-٨- لادانی نووسینی

لێرەدا شاعیر هەوڵ دەدات لە نووسینی باوی زمان لابدات و لەم رێگەیەوە دەقەکەی خۆی بەرجەستەبکات. بەمەش واتایەکی تر بخاتە سەر واتای دەقەکە کە بەر لەم لادانە هەیبوو. ئەم لادانە سیمای جیاکەرەوەی نێوان شیعری هاوچەرخ و شیعری کۆنە و بەپێچەوانی شیعری کۆن کە چەند قاڵبێکی دیاریکراوی هەبوو، ئەم لادانە وای کردووە کە شیعری هاوچەرخ سنوورێکی دیاریکراو نەبێ بۆ قالبەکانی. یاخود گۆڕینی رێسای نووسینی باو یا شکاندنەوەی وشەکانە بۆ تێکەڵ کردنی ئاسایی رۆنانی وشەکان.(سیماداد ١٣٨٥/٢٠٠٤: ٥٤٢) هەندێ جار شاعیر سوود لەجۆرێك لادان وەردەگرێت لە نووسیندا کە هاوشانی دەنگی نیە. بەدەربڕینێکی تر، شاعیر شێوەیەك لەنووسیندا بەکاردێنێت کە گۆڕان لە گۆکردنی وشەدا ناهێنێتەبوون، بەڵکو چەمکێکی لاوەکی دەخات سەر چەمکە سەرەکیەکە.(کورش صفوی١٣٧٤/١٩٩٣: ٤٧) بەمەش ئەم لادانە تەنها بە نووسین (بینین)ەوە پەیوەست دەبێ و کارناکاتە سەر دەنگ (بیستن). لە شعری کۆندا زیاتر بەشێوەی رەگەزدۆزیی ئۆرسۆگرافی و دەرکەوتنی جۆراوجۆری (موّشح ومدرّج) ئاشکرادەبن و چێژ لای خوێنەر دەخولقێنێت

و له شیعری هاوچەرخیشدا، کورتیی و درێژیی نیوەدێرەکان، فۆڕمی پەیژەیی نووسینی نیوەدێرەکان و تەنانەت پیتەکانی وشەیەك، دەبنە هۆی داهێنانی لادانی ئۆرسۆگرافی. (**محسن نورپیشه قدیمی ١٣٨٤/٢٠٠٣: ٥٦**) لەم جۆره لادانە دا شاعیر شێوەی نووسینی لێکسیك دەگۆڕێت، واتە بە سوود وەرگرتن لە هێماکانی تایپکردن، گۆڕینی سپەیسی هێڵەکانی شیعر و فەزای نێوانیان، هەوڵ دەدات چەمکێك سەرەڕای چەمکی خودی لێکسیکەکە بۆ شیعرەکە زیاد بکات. (:N.Leech,1969)

- کاسەیەکی لەبن سمێلە فشە شانە نەکراوەکانی داناوە

لە

بەر م ت

با ە ە

سەربەنێ چ وە و

رووەوە

لمستان

دەچێ(ئەحمەد مستەفا نەجمەدین،١٩٩٦: ٥٠)

لێرەدا شاعیر بە لادان لە شێوەی نووسین پێشان دانی کردەی چەمانەوە لە ڕێگەی بڵاوکردنەوەی دەنگەکانەوە لادانی نووسینیی ئەنجام داوە.

٢-٩- لادانی ناوەکی

کاتێك ڕوودەدات کە نووسەر لەو ئاسایی و لۆژیکەی کە زاڵن بەسەر بەرهەمی خۆی لابدات. بۆ نموونە کاتێك کە بانگەشەی شتێك دەکات و دواجار لێی پەشیمان دەبێتەوە.(سیماداد ١٣٨٥/٢٠٠٤: ٥٤٢)

وەرە بنوارە ***دوو دەستی حەناییم***

حەنایی چی؟ هەمووی هەر خوێنە قوربان(نالی،١٩٧٨: ٣١٥)

لەم دێرەدا دوای ئەوەی کە شاعیر لە نیوە دێری یەکەمدا دەڵێ (دوو دەستی حەنایی)، لە نیوەدێری دووەمدا پەشیمان دەبێتەوە و دەڵێ (حەنایی چە؟) لادانی ناوەکی ئەنجام داوە.

بەشی سێیەم

شیکردنەوەی کەرەسەکان

لەم بەشەدا لێکۆڵینەوە لەو ئەنجامانەی کە بەدەست هاتوون لە دەستنیشان کردنی هەرسێ جۆر لادان لە دیوانە ناوبراوەکانی هەر سێ شاعیر دەکەین. ئەم بەشە لە چوار بەش پێکهاتووە و هەر بەشێك لەم سێ بەشەش بە سەر سێ پاردا دابەش دەبێت.

لە بەشی یەکەمدا ئەو ئەنجامانەی کە بەدەست هاتوون لە لێکۆڵینەوەی لادانی واتایی لای هەرسێ شاعیر دەخەینە روو. لادانی واتایی لای هەر یەکە لەم سێ شاعیرە بەسەر چەند جۆرێکدا دابەش دەبن کە رێژەی سوودوەرگرتنیان لای هەریەکەیان لەگەڵ رێژەی سەدییان لە چەند هێلکاریەکدا نیشان دەدەین.

لە بەشی دووەمدا دەچینە سەر لادانە لێکسیکییەکان، ئەم لادانە دوای دابەش کردنی بەسەر هەر دوو جۆری ١- لادانی لێکسیکی داڕێژراو ٢- لادانی لێکسیکی لێکدراو لێی دەکۆڵینەوە. رێژەی سوود وەرگرتنیان بەهۆی هێلکارییەوە روون دەکەینەوە.

لەبەشی سێیەمدا لە لادانی نووسینی دەکۆڵینەوە و رێژەی بەکارهێنانی لای هەریەکە لە سێ شاعیرەکە لەرێگەی هێلکارییەوە روون دەکەینەوە.

لەبەشی چوارەمدا پوختەی ئەنجامە بەدەست هاتووەکانی ئەم باسە بەشێوەی هێلکاری و خشتە نیشان دەدەین.

٣-١ لادانەکان لای فەرهاد پیرباڵ

٣-١-١- لادانی واتایی

ئەم لادانە ٤١٦ جار بەکارهاتووە کە دەکاتە ٨٤,٧٢٪ ی کۆی گشتی لادانەکان. بەم شێوەیە:

٣-١-١-١- بەمرۆڤکردن

بەمرڤکردن ٢٩٥ جار بینراوە کە دەکاتە ٧٠,٩١٪ ی هەموو لادانە واتاییەکان. ئەمانە چەند نموونەیەکن:

پەنجەرەکانت لە خۆ تۆراند، ئەستێرەکانی پشتیان تێکردی EXIL،ل ١٠

لێرەدا شاعیر سەرزەنشتی بەرامبەرەکەی دەکات و پێی دەڵێ تۆ کارێکی خراپت دەرهەق بە پەنجەرەکان و ئەستێرەکان کردووە و ئەمەش بۆتە هۆی ئەوەی کە پەنجەرەکان لێت بتۆرێن. بەمەش کاری تۆران ، کە تایبەتە بەمرۆڤ، داویەتە پاڵ پەنجەرەکان. بەمەش مامەڵەی مرۆڤی لەگەڵ پەنجەرەکان و کردووە. هەروەها کاری پشت تێکردنیش، کە تایبەتە بەمرۆڤ، داوەیەتە پاڵ ئەستێرەکان. یان:

. . . هەنگاوی لەگەڵ یەکتر دوژمن،
هەنگاوی لەگەڵ یەکتر لالووت؛ EXIL،ل ٢٢

لەم نموونەیەشدا هەریەکە لە سیفەتەکانی (لالووت و دوژمن)، کە تایبەتن بەمرۆڤ، داویەتە پاڵ هەنگاو.

چەند نموونەیەکی تر

__ڕۆژە__ خۆشە ***__ئاسوودە__*** و زێڕەوشانەکان
ئێوارانیش، کە دەهاتەوە، ***__سەرشانەکانی__*** EXIL، ل ٥
ئەو ***__تەلەفۆنە__*** ***__میهرەبانەیە__***، کە لەناکاو
مژدەی سەرلەنوێ ڕووانەوەی ڕەز و ڕووبارە ڕەنگینەکانی ***__پێم ڕادەگەیاند__***. EXIL، ل ٥، ٦

ئاخۆ چیتر سەروقژی ئەندێشاویی سنۆبەری سەر ڕێگاکان دەبینمەوە؟ EXIL، ل ٦

* ئەی ڕۆژە خۆشە ئاسوودەکان! ئەی ڕۆژە پڕ پەلکەزێڕینە و زەردەخەنەکان! EXIL، ل ٦

* . . . چەند دلۆپە حەسرەتێکی قەتیسماون لەژێر ڕەشماڵە دەرکراوەکان EXIL، ل ٦

* لەناو قژی دارچواڵە سنگ سووتاوەکاندا : EXIL، ل ٦

* لە ژووره تەنیا و دەربەدەرە پیرەکانیشدا، لە چوارچێوەیەکی دیواریندا :
دیل. EXIL، ل ٦

* ئەی بارانی وڵاتەکەم! Exil، ل ٨

* لێم ببوورە! Exil، ل ٨

* ئەی نێرگزی بسك زەردی وڵاتەکەم! Exil، ل ٨

* لێم ببوورە! Exil،ل٨

* لێم ببوورە ئەی ئەو چاڕۆگە فرمێسکاوییەی کە بەسەر تەرمی نیشتیمانە کوژراوەکەم
دادراوی! Exil ل٨

* کراسی بەری دارسێوێکت بۆ بخوازمەوە، Exil، ل ١٠

* جەژن:
کە دایکم بوو، دەنوشتایەوە ماچی دەکردم. Exil، ل ١١

* غەریبیی ئەو دەنگە ڕەنگینە میهرەبانەی کە ئێواران، کاتێ دەچوومە دەرەوە، پێی
دەگوتم: Exil، ل ١١

* ژێر درەختێکی بچکۆلانەی قژ خەنەیی بوو جێ ژووانی، Exil، ل ١٢

* بەختەوەری، وەك کچۆڵەیەکی شان و مل ڕووت
قژ فرمێسکاوی
لە کونجێکی ژوورەکەمدا هەڵکورماوە، هۆن هۆن دەگری:
بێ ئەوەی پێیم بڵێ بۆچی، بێ ئەوەی وەڵامم بداتەوە. Exil، ل ١٤

* گۆرانییە باڵا بەرزە تازەزاوا ئاسوودەکانی مشکۆ Exil، ل ١٥

* من لە خەمی کانییە ساوا، گوڵیلکە تازە ڕوواوەکاندام: گەلەك نەفام و بێ چەپەرن. .
ئاخ Exil، ل ١٦

* نە ئەو وێنە فۆتۆگرافییە دڵخۆشانەی لە سەردانی هەواری عیشق و ئاهەنگەکان
دەگەڕێنەوە Exil، ل ١٦

* ئەو ڕۆشناییە بە شەبەنگەی، کە نیوە شەوان، لە پەنجەرەی دەم بەخەندەی ژوورەکانمان
Exil، ل ١٨

* یەکەمین ماڵی میهرەبانم:
ژوورێکی گەرمی بە تاریکی زێڕەوشان بوو؛ دەری کردم. Exil، ل ١٩

* ژێ زیوینە زامدارەکانی گیتاڕەکەم
هۆن هۆن دەگرین Exil، ل ١٩

* شتێکی بچووك، ئەگەرچی ساکار، تا خەم حەز بکا هۆن هۆن دەیگریاندم.
لەسەر تەپۆلکەیەکی لەهۆشخۆچوو، لەژێر سێبەری سەربڕاوی درەختێکدا
پێمان نەکرا ئەوانیش لەگەڵ کۆرپە و منداڵ و پیرە ژنەکان بنێژین
Exil، ل ٢١

* یەك دوو تاکە نەعلی کەساس، هێلکەو ڕۆنێکی مێش لێنیشتوو،
ئەمانەن یادگاری و شتەکانی لە دووای خۆمان دەیبەخشینە گۆڕ.
Exil، ل ٢١

* لە تاجێکی شکاوی درۆزنی نەزۆك . . . Exil، ل ٢٢

* گۆڕی فرمێسکێك Exil، ل ٢٢

* مەیتە خۆشخۆراك، میواندۆستەکان؛
مەیتە ڕێکپۆشە ئاسوودەکانی ئەورووپا. . . Exil، ل ٢٣

* مەیتەکان؛ مەیتە ڕێکپۆش، ئاسوودەکانی ئەورووپا Exil، ل ٢٣

* لە مەیدانی پانتۆمیمی نێو پایتەختە لنگ ڕووتەکاندا

لەپێش دەرگای باڵوێزخانە شووشەییەکاندا، لەژێر چەند لافیتەیەکی لاڵی ڕەشپۆش Exil، ل ٢٣

* چاوەڕێ دەکەین بەبەغایەکی چاوشینی درۆزن. . . Exil، ل ٢٣

* لە مەیدانی گشتیی ناوشار، چاوەکانیان دەبەستنەوە و تیرباران دەکرێن! Exil، ل ٢٤

* لە هەموو سمۆرەیەکم پرسیوە، لە هەموو پۆلە واژەیەکی بەناو ساڵکەوتووی Exil، ل ٢٥

* هەر تراویلکەیەك لە درەوشانەوەی ئاسوودەی خۆیدا بانگم بکا، بەرەو ڕووی دەچم Exil، ل ٢٥

* لە ئێوارەیەکی وێرانکراوی وردو خاشدا بوو کە ماڵئاواییم لەو خانووە کرد:
هەنگاوەکانم ئاوڕیان لە دەرگا هەورینەکەی دەدایەوەو
هۆن — هۆن دەگریان. Exil، ل ٢٦

* پیرەدارە سەر و پرچ و ڕیش سووتاوەکە، چاوی پڕ ڕووندك داهات، وتی:
وتی: ((نازانم
وتی: ((نازانم، لە چاوان کوێر بم؟ Exil، ل ٢٨

* پیرەدارە سەرو پرچ و ڕیش سووتاوەکە، هۆن هۆن لەگەڵم هەنسکی دەدا Exil، ل ٢٨

* دەشێ ئێستا، زێیەکی دیکەش
چاوە برژانگ شەلالی خوێن سوورەکانی لێك بنێت و نەیبینمەوە! Exil، ل ٢٩

* ڕۆژنامە پەرپووتە ئاوارەکان بێ سۆنگە نیە دەناڵێنن
بەدیهیاتە ڕۆتینە ڕەتێنەکان دەڵێنەوە. . .
بێ سۆنگە نیە تەبای منداڵێك: لەناو بازاڕێکی گەورەدا ونبوو، دەزریکێنن Exil، ل ٢٩

* دوێنێ شەو بوو، بینیم: شینکاوێك، کەنارەکانی پێچایەوەو خۆی نقوومی ژێر زەوی کرد. Exil، ل ٢٩

* بیر لەو تەناقە گڵۆپە زەرد و سوور و وردیلانەی کە بە پەرۆشن لە شەوانی ئەگلەنجەکاندا
بەسەر شانی تاق و پەنجەرەی خۆشی نەدیوی ماڵەکانمان بدرەوشێنەوە.
من بیر لەو پاسکیلە گوناحە هیلاکانە دەکەمەوە کە کرێکارەکان دەمەو نوێژان
بە دیواری میهرەبانی مزگەوتەکانیان هەڵدەپەسارد. Exil، ل ٣٠

* چۆڵەکەیەکی پەڕشکاوی لاڵ Exil، ل ٣١

* زەردی و غەمگینیی سیمای پێم دەڵێ: Exil، ل ٣١

* ئاوازی ڕەنگیان دەپڕژاندە سەر ئێوارە ئاسوودەکەی خۆشەویستیمان. Exil، ل ٣٢

* نۆڕصێك وەکو بەختەوەرییەکی لامل شین لەو لامانەوە هەڵنیشتبوو.
من پێم وت: دە، بۆ عەشقمان. . . بخوێنە!
تۆ پێت وتم: نا، ئازیزەکەم، ژیان کورتە، ساتەوەختێکە Exil، ل ٣٢

* سەیری پۆل پۆل پەڵە هەورە غەمگینەکانی ناو سێنمان دەکرد؛
وەکو بڵێی تەرمی ئەوینێکی ڕێبوارانە بگوازنەوە: Exil، ل ٣٢

* . . . پەلکەزێڕینەی ڕێگا ئاسوودە، باخچە زێڕەوشان، چایخانەکان فێریان کردم کە. . Exil، ل ٣٣

* ئێوارەیەکی خۆشی ئاوها بوو کە ڕاپەڕینی هێڵ و ڕەنگە ئازادیخوازەکانی سەر شەقام بانگیان کردم: دڵبلندانە، بەرەو زندان راپێچ بکرێم. Exil، ل ٣٣

* نرکە و ناڵە ئاویلکەدانی شەقامەکان بانگیان کردە شار: ناو جەرگەی شار. Exil، ل ٣٤

* تیشکی بەخشندەی تریفەی واژە تازەکانی Exil، ل ٣٤

* چایخانەکان، شەقامەکان، نامیلکە و بەیانە نهێنییەکان پرسەیان بۆ داگرت.

Exil، ل ٣٥

* شەهامەتی، هۆن هۆن فرمێسکی بۆ هەڵدەڕشت. Exil، ل ٣٥

* تەڕپیی باران لەبیری کرد Exil، ل ٣٥

* سەوزیی گەڵا لە بیری کرد

شەونم، بەهار، کۆڵانەکان، گفتوگۆکان. لەبیریان کرد. Exil، ل ٣٥

* ئەی نیشتمانم؛ لە تەنیشت بەهار Exil، ل ٣٦

* ئەی نیشتیمانم؛ لە تەنیشت خۆر Exil، ل ٣٦

* ئەی نیشتمانم Exil، ل ٣٦

* ئەی نیشتیمانم، ئەی ڕۆحی برینداری لە گیانەڵادا! Exil، ل ٣٦

* لە قوژبنێکی کەسیرەدا Exil، ل ٣٧

* گەڵا سڵاو لە گەڵای خوشك، هاوسێی خۆی ناکا.

مانگیش: تەنیا، مەگەر بۆ جگەرەو شقارتە کڕین لە ژوورەکەی خۆی بێتە دەرەوە. Exil، ل ٣٩

* هیچ کەس فرمێسکی پەیکەری بەرزی ناو مەیدانەکان نابینێ . . .

Exil، ل ٣٩

* کەسیش نازانێ: ((مرۆڤایەتی)) ئەو کچە جوانکیلە لادێیە شار غەریبە ڕۆژگارێکی یەکجار زۆرە لە شوققەیەکی فەرامۆشکراوی ناو ئەم پایتەختە ئاسنییەدا گیانی سپاردووە، کە ڕووی هەڵناوە. Exil، ل ٣٩

* چەندین جەژن گوزەریان کرد و هیچ بەیانییەك هەڵنەستامەوە بە دوو دەستێك، بە دوو چاوێك بڵێم: ((جەژنت پیرۆز بێ))! Exil، ل ٣٩

* - ئەی دەنکە خۆڵە بچکۆڵەکانی کۆڵانەکەمان،

ئەی دەنکە خۆڵە دێرینە خۆشەویستەکەم. . . چەنێکت بیر دەکەم!

Exil، ل ٣٩

* بیر لەو گوڵدانە گوڵشەبەقە میهرەبانەی حەوشەکەمان دەکەمەوە کە ئاخرین ڕۆژی لە تاو سێدارە سەرهەڵگرتن بۆ سەفەرم گریا، وتی: ((بەجێم مەهێڵە)). Exil، ل ٣٩

* بیر لە گۆرانییە بریندارە شەوگەڕە لانەوازەکانی مشکۆ دەکەمەوە کە لە شەقامە تاریك و مەست و ساردەکانی نیوەشەوان بێ پەنا، بێ ئەنوا، دەلالانەوە. Exil، ل ٤٠

* نێوانمان هێندەی بەدبەختی و لاتی و وەی حەزبکا، لە یەکتر دوورە: Exil، ل ٤١

* نێوانمان هێندەی تاراوگە و خەم و خەفەت حەز بکا لە یەکتر دوورە

Exil، ل ٤١

* هەر خۆشت بەو ئینسان و وڵاتانەی ڕۆژهەڵات دەڵێی: Exil، ل ٤٣

* ئەی دەریای شینی بەڵتیك، ئەی سەربەستیم!

ئەی هاژەی پڕ شەهامەتت: شکۆفەدانی جورئەتی من!

شەپۆڵەکانت؛ ئێستا خامۆش، پێ دەچێ تاوێ ڕێگەم بدەنی لەگەڵتا بدوێم:

Exil، ل ٤٧

* بە نرکە و ناڵەت: خۆشترین گۆرانی

بۆ پەڵە هەورە سەوداسەرە کۆچەرەکانی دەوری خۆت دەڵێی!

ئەی هەموودەم بە گرینت: گەشترین مرواری Exil، ل ٤٧

* تۆ بە ئاوڕدانەوەت لە کچە گوڵی لێواران و شتکردنە کەزیی شەهوەتاویی شۆڕەبییەکان Exil، ل ٤٧

* دیسان هاتووم، بە ئاخرین/ نرکەی/ بێ هێزی/ لە گیانما/ ماوە، لێت پرسیم:

((کەی باوەشت بۆم دەکەیتەوە؟ کەی تێکەڵی خۆتم دەکەی. . ؟!

Exil، ل ٤٧

* ئاهـ، ئەی دەریا! Exil، ل ٤٧

* چاوم ئەوەندەی لە چاوەڕوانیدا سەیری ئاسمانە میهرەبانە دوورەکان بکا

Exil، ل ٤٨

* دڵم ئەوەندەی لە پایزاندا، لەگەڵ گوڵاڵە ئەویندارە تەمەنکورتەکان هەڵبپڕووکێ، هەڵپڕووکا.

Exil، ل ٤٨

* وشەکانم یەك یەك مردن.

Exil، ل ٤٨

* گەڕان و سووڕان و پیاسەکانیشم هێندە بێ ئۆقرەن، هێندە هیلاکن

Exil، ل ٤٨

* داهاتووی بێکەس،

Exil، ل ٤٨

* بۆ ئەو درەختە قژ ئەندێشاوییە کراسی بەر داپچڕاوانەی

Exil، ل ٤٨

* بۆ ئەو پەپژە بچکۆلانە لە هۆشخۆچووەی کە بە دیواری حەوشەکەمان هەڵدەپەسارد و

Exil، ل ٤٩

* پاشماوەی غەمگینی جوانترین خەون و خەیاڵاتی گوڵاڵە سوورە ئەویندارەکانن.

Exil، ل ٤٩

* حەز دەکەم بە ڕقی تەورداسێك وردو خاشت کەم! Exil، ل ٥٤

* ئاسوودەیی خۆی شانە دەکرد ؟

Exil، ل ٥٤

* تۆ- ئەی شیعر Exil، ل ٥٤

* لە پاڵ وەهمێکی ڕاکشاوی ڕووباریندا هەڵوەری، تکا. . Exil، ل ٥٦

* دەچم لە باڕی ئیسپانییەکان تا بێداربوونەوە ی بەندەر و پارە و پاپۆڕەکان دادەنیشم:

Exil، ل ٥٧

* حەز و هەوەس و خۆشەویستی شەو و ڕۆژ بێدار. . . Exil، ل ٥٨

* بستێ زەویی میهرەبانم نەدۆزییەوە کە خەونەکانمی تیا بڕوێنم؛

Exil، ل ٥٩

* بە زەردەخەیەکی کەیفخۆشەوە بە یەکتر دەڵێن: ((ئێوارە باش)).

Exil، ل ٦٠

* بەهەرچی چاوێکی میهرەبان و جوان ببینم دەڵێم ئاه دایکی شیرینم

Exil، ل ٦٠

* هەرچی وەهمێکی ناو قەدباریك و کۆك ببینم پێی دەڵێم ئاهـ، دەزگیرانەکەم. . !

Exil، ل ٦٠

* کە خۆر کراسێکی نیوەتاریك دەکاتە بەر شەقامەکان؛ یادم کەوە!
لەو کاتانەدا حەزدەکەم ڕوخساری خۆڵ و خەفەت لەسەر نیشتووی

Exil، ل ٦١

* کە خۆر کراسێکی ماتەمینپۆش دەکاتەبەر دوورپانەکان؛ یادم کەوە!

Exil، ل ٦١

* کە خۆر کراسێکی وەنەوشەیی دەکاتە بەر درەختەکان؛ یادم کەوە!

Exil، ل ٦١

* ئەی بیرەوەرییە پڕ دڵۆپەی باران Exil، ل ٦٢

* ئەی یادگارە دەم بە خەندە، یەخە و مل کۆك، سەر و قژ شانە لێدراوەکان!
ئەی ڕۆژانی نۆزدەساڵەییم، ئەی گەنجێتیم! تاسەتان دەکەم! Exil، ل ٦٢

* گەنجێتیی من پاڵەوانێکی ئەفسانەیی بوو
دای لە کێوێکی سەختی دژوار و نەگەڕایەوە.
ئاسوودەیی من: گۆرانییەکی سەرهەڵگرتوو بوو
تایەکی مۆری کوشندەی گرت و هەڵنەستایەوە. Exil، ل ٦٢

* ئەی یادگارە منداڵییەکان
ئەی بیرەوەرییە باڵا بەرزە کراسی هاوینە قوڵکورتەکان!

ئەی ڕۆژانی شەلاڵی عەتر و ئاواز و سەفەر!

ماڵئاوا . . Exil، ل ٦٢

* سەیری کۆڵانە بە بۆنی مووروتك سەرمەستەکانمان

سەری پەلوپۆی میهرەبانی دارلاو لاوی دەوری دیواری ماڵەکانمان Exil، ل ٦٣

* من باس لە بەسەرچوونی جوانی دەکەم. باس لە هەنگاوە لافاوییەکانی تاریکی. Exil، ل ٦٥

* من باس لە ترسی نەمانی بەهانەکانی خۆشبەختی دەکەم.

باس لە ژووانی هەمیشەیی نێوان وەفا و خیانەت، پێکەوەیی و لێك دابڕان.

Exil، ل ٦٥

* چرپەی سەوزی، ڕۆحی خەواڵووی بێدار کردمەوە. Exil، ل ٦٧

* کاتژمێری لەهۆشخۆچووم گیانی وەبەر داهاتەوە. Exil، ل ٦٧

* بەیاتریس، بەیاتریسی میهرەبانیش: Exil، ل ٦٨

* ئەوەتا: ئەوین، قژ ژاڵەی ژاکاو، لە کونجێکی ئەم ژوورەدا هەڵکورماوەو
زەبوونانە تەماشای چارەنووسی گوڵاڵە سوورە ئەویندارەکان دەکات
تەماشای تنۆکە خوێنە ڕەشهەڵگەڕاوە پیسەکانی دەوری خۆی دەکات و هۆن هۆن دەگری. Exil، ل ٦٩

* وشە خەونییە سەوزەکانمان چۆن لەسەر لێوە لەهۆشخۆچووە مۆرەکانماندا
سیسەنبەر ئاسا سیس هەڵدەگەڕێن! Exil، ل ٦٩

* لەنێوان هەر گەڵایەکی سەوز و زەمیندا ژووانێك هەیە. Exil، ل ٧١

* لەو ئاسمانە میهرەبانەدا
نیشتمانێکی هەمیشەیی ئاسوودەم هەیە،
لە شەقامە ئاوارەکانیشدا Exil، ل ٧٥

* لە تەنیشت جوانییە میهرەبانەکاندا Exil، ل ٧٥

* ئەی ئەو چرپە، وەکو چرپەی پشکووتنی گوڵ عەتراوییەکان!

ئەی ئاوازە وەك ئاوازە ئاسمانییە دڵنەوازەکان، Exil، ل ٧٧

* ئەی میهرەبانییە جۆللانەییە دێرینەکان!

ئەی قسە و سۆزە باوەشییە بەخشندەکان! Exil، ل ٧٧

* پێیان بڵێن: ئاسوودەیی Exil، ل ٧٧

* ئەی شەو بگری!
ئەی غەم بگری!
ئەی ڕۆح بگری! Exil، ل ٧٨

* مەیتی نازداری یادگارەکانا ! Exil، ل ٧٨

* چەندین ساڵ بوو: درەختە تەنیا، نائومێدەکان خۆیان لە زێ و زۆنگاوەکان نەدەهاویشت
دەیانزانی ڕۆژێ من و تۆ لە سێبەریاندا دەحەسێینەوە. Exil، ل ٨١

* دەست لە ملی ڕووباری ڕووت ڕادەکشام و ڕۆحم دەینرکاند: Exil، ل ٨١

* دەنگێکی جوان، لە دوورەوە، پێی دەگوتم: دێی. Exil، ل ٨١

* لەسەر گۆڕی گەنجێتیمدا خۆت داگیرساند و Exil، ل ٨١

* مردم هێندەی لێرە قاوەی ساردی نێو ئێوارە ئاوارەکان بخۆمەوە
Exil، ل ٨٢

* گوێ بۆ گۆرانییە سەرهەڵگرتووە پڕ ئاهەنگەکانی Exil، ل ٨٢

* بەیانی باش، ئەی تاڵە تیپشکە نارنجییەکان!
بەیانی باش، ئەی غەڵبەغەڵبە غەوارە لە خەو تازە هەڵساوەکان!
بەیانی باش، ئەی تریفەی سپیانە ماندوو ژەنگ و تەپ و تۆز لێنیشتووەکان!
Exil، ل ٨٣

* من ئەو دەگا میهرەبانەی کە هەموو ڕۆژێك لێیەوە دەردێم، خۆشم دەوێ. Exil، ل ٨٣

* لەم پایتەختە بێ متمانە و چیمەنتۆییەدا

که *ئەوین* خەریکە *ماڵئاوایی لە شۆستە* تەنیا و ماندووەکان *دەکا*
Exil، ل ٨٤

* لێوەکانی
تێر ماچ ناکەن *لێوی ڕووبار* و . .
دەمرن.
سەوزیی بەهار و. .
دەمرن. Exil، ل ٨٥
* *ئەوینی تۆ* — *ئەی وڵاتەکەم* Exil، ل ٨٦
* *دەرت کردم* Exil، ل ٨٨
* هەر بە یەکجاری *فڕێم بدە* ناو زەریامردنێنکی ئەم غەیبییەوە- Exil، ل ٨٨
* *دەرت کردم.* Exil، ل ٨٨
* *دەرت کردم.*
* *ڕووم تێ کەوە:* Exil ، ل ٨٨، ٨٩
* *دایکێکی* باوەش گەرمی تۆ لەوێ. Exil، ل ٨٩
* هەر بەیەکجاری چۆن عەرەبە جاهیلییەکان
کچە ((زیاد)) و زەبوونەکانیان لە گۆڕ دەنا، *لە گۆڕم نێ*-
یا *لە ئامێزی خۆتم بگرەوە:* Exil ، ل ٨٩
* *بانگم کەوە*
هەڵمگرەوە
:
بمبەرەوە-
ئەی کوردستانە خۆشەویستە دوورە دەستەکەم،
ئەی یادگارە بەهەشتییە خاپوور کراوەکەم! Exil، ل ٨٩
* - من *دەنگی* زەنگی زرنگانەوەیەکی سامناك *بانگی کردم.* Exil، ل ٨٩

* هەموو *بەیانی* و *ئێوارەیەکی* زەردی *شپرزە*، . . . هەمان زەنگ *بانگی ئێمەش دەکا.* Exil، ل ٩٠
* لەسەر شۆستە بە پەڵەخوێن سوورەکاندا، لە *شەقامە وەك ماڵ لێقەوماو* Exil، ل ٩٠
* *سەفەر مەکەن*، *مەڕۆن!* Exil، ل ٩١
* *کۆچ مەکەن*، *مەڕۆن!* Exil، ل ٩١

٣-١-١-٢- بەتەنکردن:

ئەم لادانە واتاییە بەرێژەی ٢٨ جار بەکارهاتووە کە دەکاتە ٦,٧٣٪ ی کۆی گشتی لادانە واتاییەکان. سەیری ئەم نموونەیە بکە:

ناسر پردێك بوو لە نێوان پەنجەرە و کۆلان،
کە ئێوارە ژەنگگرتووەکان لاشەی بۆگەنبووی برینەکانمان تێدا دەناشتن EXIL ،ل ٥٥

لێرەدا سیمای واتایی [+تەن] دراوە بە منداڵێ کە لە بەکارهێنانی ئاساییدا سیمای واتایی [- تەن]ی هەیە. ئەمیش لەرێگەی ڕەنگ پێدانی. هەروەها بڕوانە:

دوێنی شەو بوو، بینیم: شاعیرێك،
هەرچی *جوانیی* شارەکەی هەبوو *پێچایەوەو* سەری خۆی هەڵگرت EXIL،ل ٢٩

لەم دەقەدا شاعیر سیمای [+ تەن] ی داوە بە جوانی ئەمیش لە ڕێگەی کردنی بە بەرکاری کاری پێچانەوە کە لە زمانی خۆکاردا ئەم کارە پێویستی بە بەرکارێکە

کە سیمای [+ تەن] ی هەبێ لەکاتێکدا (جوانی) لە زمانی خۆکاردا سیمای [- تەن] ی هەیە بەمەش بەتەنکردن رووی داوە.

هەندێ نموونەی تر

* کە رۆحی خۆمی تیا حەشار بدەم. Exil، ل ١٣
* لە لووتکەی خۆشی و لەززەتەکاندا، لە باوەش یەکتر، کە خەریکن ببین بەیەك: Exil، ل ١٦
* پەنجەرەکەی بە پێشبینییەکی لاکێشەیی تریفەدار؟ Exil، ل ٢٥
* پرسیم: ((هیچ کچی چاو خەنەییت دیت کە باری شیعر و سۆز و یادگاری بە کۆڵ دادابێ؟ Exil، ل ٢٨
* ((هەریەکە و نەختێ سروە و ڕەنگ و خۆڵ، مشتێ ئاوازیان لەگەڵ خۆیان هەڵگرتبوو

((سەگ غاریان دەدا و بۆنی ژەهریان لەخۆ دەتەراند Exil، ل ٢٨

* هەرچی جوانیی شارەکەی هەبوو پێچایەوەو سەری خۆی هەڵگرت Exil، ل ٢٩
* پاکی و رووتیی قەراغ زێیەکانی خۆیان پێچایەوە Exil، ل ٢٩
* کە دەستت بۆ درێژ دەکەم: لێم دەبیتە گۆرێکی سارد. Exil، ل ٦٩
* من دەرۆستی هەڵگرتنی باری غەم و حەسرەتی تۆ نەدەهاتم Exil، ل ٧٤
* مشتێ ئاواز و بۆن و لەززەت. Exil، ل ٧٥

تۆ لێواری. Exil، ل ٨٥

ئەوینی تۆ — ئەی وڵاتەکەم

لەم جیهانی دەربەدەری و ونبوونەدا

شارێگایەکە Exil، ل ٨٦

ئەوینی تۆ — ئەی دەزگیرانەکەم

لەم جیهانی بەستەڵەك و کرێوەیەدا

ئاگردانێکە Exil، ل ٨٦

* شمشاڵێکی بێناز کەوتووم من لێرە Exil، ل ٨٨
* ئاوێنەیەکی تەڵخم من لێرە Exil، ل ٨٩
* کە دەبینم: لەجیاتی تۆزی خەم و حەسرەتی سەر ڕووی ئێوە Exil، ل ٩١

٣-١-١-٣- بەئەبستڕاکتکردن:

ئەم لادانە واتاییە بەرێژەی ١٦ جار بەکارهاتووە کە دەکاتە ٣,٨٤٪ ی کۆی گشتی لادانە واتاییەکان. سەیری ئەم نموونەیە بکە:

بە خۆمم دەگوت: ئەوین EXIL،ل ٤٩

لێرەدا خۆی چواندووە بە ئەوین کە لە زمانی خۆکاردا سیمای واتایی [+ئەبستڕاکت]ی هەیە. هەروەها بڕوانە:

تۆ وەك مۆسیقایت، وەکو خەون، وەکو وەخت، وەکو ئاسوودەیی EXIL،ل٦٦

لەم دەقەدا راناوی (تۆ) چوێنراوە بە (مۆسیقا، خەون، وەخت و ئاسوودەیی) کە هەموویان سیمای واتایی [+ ئەبستڕاکت] یان هەیە لەکاتێکدا راناوی (تۆ) لە زمانی خۆکاردا سیمای واتایی [- ئەبستڕاکت] ی هەیە.

هەندێ نموونەی تر

وەك ئاوازێك، لەسەر ***گردە تریفەییە*** ئاپوورەكاندا، هەڵبەز هەڵبەز، دەلەنجایەوە.
Exil، ل ٥

گشت سپێدەیەك، لە پەنجەرەی ماڵەكەمانەوە: ***پۆلە مامز***
تەبای چەند پەیڤێكی قاچ و قول گیایی، لە كەسكایی هێمنی كێڵگەكاندا دەلەوەڕان.
حاجی لەقلەقێك، ***بەختەوەرییەكی سپی ئاسا***
بەسەر ***پێپەی ئەندێشاویی*** درەختێكەوە، بۆنی تاریكایی شەوی لەخۆ دەتەراند.
Exil، ل ٥

تۆ، ئێوارەیەك، لەبەر دڵی من. ***وەك خۆشەویستی***، خۆت ڕووت كردەوە.
Exil، ل ١٠

* لەجیاتی هەڵبەز هەڵبەزینی سەرگرد و ***تەپۆلكە تریفەییەكان***، لەجیاتی سەفەر، لەجیاتی پیاسە،
ئەو ***ئاوازە***
ماتەمینبارە
حەسرەتاوییەی
لێكدابڕانیش
تا هەمیشە
وەك منداڵیم
بە قەد مەرگ
لە گوێچكەمدا دەزرنگێتەوە. Exil، ل ١٦

* ***بازاڕ*** ڕۆژنامە بوو، ***پیاسە*** بوو Exil، ل ٣٨

* ***دەرگا***، ***واتە***: ***ئاسودەیی***
دەرگا، ***واتە***: ***شەقكردنی دیوارێكی*** ئەستووری نەزۆرك بەرەو ئاسۆ. . .
Exil، ل ٨٣

* ***تۆ بەهاری***. Exil، ل ٨٥

٣-١-١-٤- بەرەوانكردن:

ئەم لادانە واتاییە بەرێژەی ٣ جار بەكارهاتووە كە دەكاتە ٠,٧٢٪ ی كۆی گشتی لادانە واتاییەكان. سەیری ئەم نموونەیە بكە:

پاپۆڕە درێژە باخچەییەكان بە ژێرماندا كە تێدەپەڕین
وەكو تاڤگەی ئەستێرەبین EXIL،ل ٣٢

لێرەدا پاپۆڕ بە تاڤگە چوێنراوە و تاڤگەش لە بەكارهێنانی خۆكاردا سیمای واتایی [+ ڕەوان]ی هەیە.

هەندێ نموونەی تر:

* لە پاڵ ***وەهمێكی*** ڕاكێشاوی ***ڕووبارێندا*** هەڵوەری، تكا. . Exil، ل ٥٦
* ***وەك ڕووبارێكی*** ڕووتی گەنمڕەنگ Exil، ل ٨٤

٣-١-١-٥- بەئاژەڵكردن:

بەئاژەڵكردن ٢٨ جار بینراوە كە دەكاتە ٦,٧٣٪ ی هەموو لادانە واتاییەكان. ئەمانە چەند نموونەیەكن:

كاتێ هەستی بێ وڵاتی و بێهوودەیی
لەناكاو چنگیان گرتە سەر هەموو ئینجێكی ڕۆحم EXIL،ل ٣٣

لەم نموونەیەدا چنگ گرتن كە لە سیفەتەكانی ئاژەڵە دراوەتە پاڵ وشەی هەستەوە.

لێم دەبنە پۆلێ گۆرانی و بەسەر كەپۆڵی تەنیاییمەوە هەڵدەنیشن
دەنووك لە برینی هەستی بۆگەنبووی ئاوارەیی و بێكەسیم دەدەن. EXIL، ل ٥٨

لێرەدا كاری هەڵنیشتن و دەنووك لێدان دراوەتە پاڵ گۆرانییەوە و وەكو ئاژەڵ مامەڵەیان لەگەڵدا كراوە.

هەندێ نموونەی تر:

ئەو ***چرپە چرپە*** نارنجییانەی كە دەتگوت نركە و ئاویلكەدانی. . .

دەتگوت ڕەوە مامزێك بوون Exil، ل ١٤

لەسەر تەپۆلکەیەکی لەهۆشخۆچوو، لەژێر سێبەری سەربڕاوی درەختێکدا

Exil، ل ٢١

بە نیگایەکی مردارەوە دەڕوانینە Exil، ل ٢١

* لاشە و کەلاکی بۆگەنکردووی تا چاو هەتەردەکا گیا، خۆشەویستی، ڕووناکییەکان.

Exil، ل ٢١

* تەنانەت پەنجەرە، پەرنجەرەی بەستەزمان Exil، ل ٢١

* لە هەموو سمۆرەیەکم پرسیوە، لە هەموو پۆلە واژەیەکی بەناو ساڵکەوتووی

Exil، ل ٢٥

* دەشێ ئێستا چایخانەیەکی دیکەش، شەقامێکی دیکەش لە گیانەلادا بن و نەیانبینمەوە! Exil، ل ٢٩

* نۆڕصێك وەکو بەختەوەرییەکی لاملی شین لەو لامانەوە هەڵنیشتبوو.

Exil، ل ٣٢

* مێروولەی لێوت، پەنجەکانت تاکو ناو هەناویشیان دەڕوا. . . Exil، ل ٣٩

* وەك جووتێ مراوی لێوینەکەشم خۆش دەویستی! Exil، ل ٤٠

* چەنێ جوان، چەن شیرین بووی: وەك پەپوولەیەکی پەمبەی گەورە

Exil، ل ٤٠

* کە بە کەنار دەریایەکدا ڕادەبووری، پێت ئاساییە گوێت لێ دەبێ ناڵە و نرکەی،

Exil، ل ٤٣

* نەرمایی بێچووە مەمکەکانت Exil، ل ٧٠

* دەیانزانی دووچاوی تەبای ڕیشۆڵە شینت ڕۆژێ دێن و

لەبەر پەنجەرەی تاراوگەی مندا هەڵدەنیشن. Exil، ل ٨١

* پێیان بڵێ: وەك ئەو چۆلەکانەی سەر درەختی شەقامە لەپڕ قلێشاوەکان

لەگەڵ زرنگەی هەر گوللەیەك لە شەققەی باڵ نەدەن، نەفڕن. Exil، ل ٩١

٣-١-١-٦- پاڕادۆکس

ئەم لادانە واتاییە ١٦ جار بەکارهاتووە کە دەکاتە ڕێژەی ٣,٨٤٪ ی هەموو لادانە واتاییەکان. بڕوانە ئەم نموونە:

ئێمە بەختەوەرین، ئازیزەکەم

ئێمە بەدبەختین، ئازیزەکەم EXIL،ل ٨٠

لەم نموونەیەدا نووسەر لەیەك کاتدا هەر دوو سیفەتی (بەختەوەر و بەدبەخت) دەخاتە پاڵ ڕاناوی ئێمەوە، لەکاتێکدا ئەم دوو ئاوەڵناوە لە زمانی خۆکاردا پارادۆکسی یەکترین.

بیست ساڵ بەسەر حەوت ساڵیمدا ڕابورد:

.

.

نەمتوانی تۆزقاڵێك چییە

گەورە ببم. EXIL،ل ٢٠

لەم نموونەیەدا نووسەر دوای ئەوەی کە بیست ساڵ بەسەر منداڵیدا تێدەپەڕێ، دەڵێ تۆزقاڵێکیش گەورەنەبووم. بەمەش پاڕادۆکسێك لەنێوان ڕستەی یەکەم و دووەمدا هەیە.

هەندێ نموونەی تر:

* من هەر ڕۆژەی نەختێك دەمرم. Exil، ل ١٦

بیر لە زمانی لاڵی جوانی Exil، ل ٣٠

کە دەست دەدەیتە گلاژە وێسکییەك، وێسکی نیە: Exil، ل ٤٤

کە دەست دەدەیتە گلاژە شەڕابێك، شەڕاب نییە: خوێنە Exil، ل ٤٤

* من بیر لە گوڵدانی بانێژەکان دەکەمەوە

* دووبارە و دووبارە گیانسپاردن. Exil، ل ٧٠

* هیچیان نەماون تێیاندا نەمرم. Exil، ل ٧٦

* گەر بە هەناسەی غەیری تۆوەش دەژیم ئەمێستا
هەناسە نییە Exil، ل ٧٦

* ئەی برادەرە شەهیدەکەم Exil، ل ٩٠

* وەك من تۆش، لەناو قەبر
بکە لە برادەرانی بە دەرد دڵئەنجراوی ئێرە تکا:
ئەوانیش با چیتر نەڕۆن، پێمان دانەبەستن پرسە! Exil، ل ٩٠

* پێیان بڵێ Exil، ل ٩١

٣-١-١-٧- بەرووەککردن

ئەم لادانە ٣٠ جار بەکارهاتووە کە دەکاتە ٧,٢١٪ ی هەموو لادانە واتاییەکان. سەیری ئەم نموونەیە بکەن:

بۆنەکان هەڵوەرین. سەوزایی گرد و تەپۆلکەکان لەناو چاوما کاڵ بوونەوە.
EXIL،ل ٦

لەم نموونەیەدا سیفەتی (گەڵای)رووەك دراوەتە پاڵ بۆن.

زەردیی درەختی بەر پەنجەرەم گەڵایەکی لێوە پشکوت EXIL ل ٦٧

پشکوتنی گەڵا لە تایبەتمەندییەکانی رووەکە، بەڵام لێرەدا دراوەتە پاڵ زەردی درەختەوە بەمەش بەرووەککردن رووی داوە.

* تەبای چەند پەیڤێکی قاچ و قول گیایی، لە کەسکایی هێمنی کێڵگەکاندا دەلەوەڕان.
Exil، ل ٥

ماڵ:
کە درەختێکی ماندووی چلۆو پۆپ لە مل یەکتریی ڕەنگاو ڕەنگ بوو.
Exil، ل ١١

وەك گەڵایەکی زەردی وەریوی دەم با
دەخولێمەوە Exil، ل ١٣

لە بیرمان کرد، نەمانزانی: تۆ چاوە تەبای دوو چەپکە نێرگز زەردەکانت،
Exil، ل ١٧

* بۆ بۆنە هەڵوەریوە کەوتووەکانی دەوری کانیلە سووتاوەکان Exil، ل ٤٨

* خۆشەویستییە کۆنەکانیش تەنیا چەند گوڵە فرمێسکێکی زەرد.
Exil، ل ٤٩

* عیشقی پاکیان چەند تنۆکێ سپیاتیی لینج بوو
لە پاڵ وەهمێکی ڕاکێشاوی ڕووباریندا هەڵوەری، تکا . . Exil، ل ٥٦

* نەرمایی لێوە هەنجیرییەکانت، ڕووناکیی پێنج پەنجە پەمبە پاکیزەکانت،
مەهری چاوە دوو فرمێسکی گەورە ئاسا شینەکانت، ئاسوودەییت، وەفات. .
وەك بوونێکی پڕ چنگ، گەرم، بە دەستەکانی من بسپێرە:
بۆ ئەوەی لە دوور، لە سەرزەمینێکی هەمیشە پاك، لە باخچەیەکی جاویداندا بیانڕوێنم.
Exil، ل ٦٥

* دەستیش پەنجەکانی
سیسەنبەر ئاسا سیس هەڵگەڕا،
Exil، ل ٦٧

* دووربییەك، پەرجوویەك، واتایەکی لاولاوەیی چرۆ دەردەکا.
کە لە چاوە گیاییەکانت ورد دەبمەوە، وەك ئەوەیە لە سەرابێك نزیك ببمەوە.
Exil، ل ٦٩

* وشە خەونییە سەوزەکانمان چۆن لەسەر لێوە لەهۆشخۆچووە مۆرەکانماندا
سیسەنبەر ئاسا سیس هەڵدەگەڕێن! Exil، ل ٦٩

* من و تۆ لە کەنار زەردایی ڕووبارێك رووابووین.
تۆ گوڵێکی یاسەمەن بووی، منیش لاسك. Exil، ل ٧٤

※ پێش ئەوەی بێم گوڵی ڕۆحمت بۆ دەستەچن کەم Exil، ل ٨٠

※ کە تێیاندا هەر پیاسەیەك سەفەرێکە و هەر گوڵە ماچێك ئەستێرەیەك.
Exil، ل ٨٢

※ ئیزرائیل ئاسا: چاوەڕێیە، وەك وشیە ترێیەکی سپی، دڵم لێ بکاتەوە. Exil، ل ٨٢

※ درەختێکی وشکم من لێرە Exil، ل ٨٨

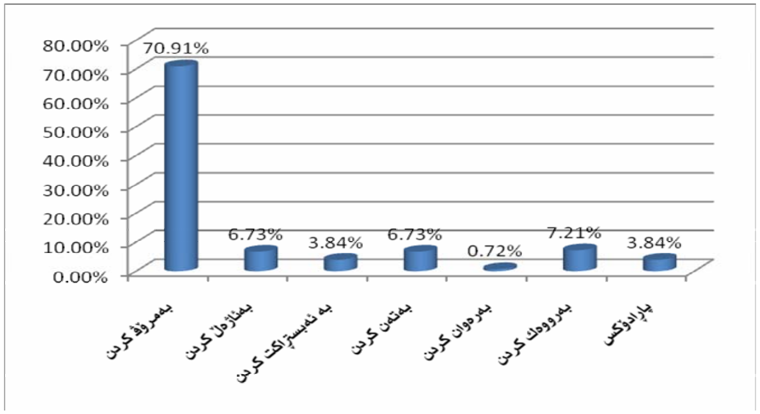

هێلکاریی ژمارە -٦ -

ڕێژەی بەکارهێنانی لادانە واتاییەکان لە دیوانی Exilی فەرهاد پیربال

٣-١-٢- لادانی لێکسیکی

ئەم لادانە ٤٢ جار کە دەکاتە ٨,٥٥٪ بەکارهاتوون.

٣-١-٢-١- لادانی لێکسیکیی داڕێژراو

ئەم لادانە ٣٠ جار بەکارهاتووە کە دەکاتە ڕێژەی ٧١,٤٢٪ ی هەموو لادانە لێکسیکییەکان. بڕوانە ئەم نموونەیە:

وەك ئاوازێك، لەسەر گردە تریفەییە ئاپوورەکاندا، هەڵبەز هەڵبەز، دەلەنجایەوە.
EXIL، ل٥

لەم نموونەیەدا نووسەر بەپێی یاسای مۆرفۆلۆژی (ناو+ی) لە زمانی کوردیدا و بە لادان لە سنووردارێتی ئەم یاسایە وشەی (تریفەیی) ی دروست کردووە.

هەروەها

لە ژوورە تەنیا و دەربەدەرە پیرەکانیشدا، لە چوارچێوەیەکی دیوارین دا: دیل.
EXIL، ل ٦

لەم نموونەیەشدا شاعیر بەپێی یاسای مۆرفۆلۆژی (ناو+ین) لە زمانی کوردیدا و بە لادان لە سنووردارێتی یاساکە وشەی (دیوارین) ی دروست کردووە.

هەندێ نموونەی تر:

بەهەشتین خۆشە... EXIL، ل٩

تریفەیی EXIL، ل١٥

ئاوازیی EXIL، ل١٦

※ پەنیراوی Exil، ل ٢٢

※ مێشوولەیی Exil، ل ٢٢

※ شەپۆلاویی Exil، ل ٣٢

※ باخچەیی Exil، ل ٣٢

※ ئەستێرەیی Exil، ل ٣٢

※ بەهەشتیانە Exil، ل ٣٣

※ حەزمەتاویی Exil، ل ٣٤

※ ئاوریشمین Exil، ل ٣٨

※ ئەندێشەیی Exil، ل ٣٨

* *ئاوریشمین* Exil، ل ٤٠
* *شەهوەتاویی* Exil، ل ٤٧
* *ئەندێشاوی* Exil، ل ٤٨
* *سەمایی* Exil، ل ٤٩
* *هەتاوی* Exil، ل ٤٩
* *شەهوەتاوی* Exil، ل ٥٧
* *لافاوی* Exil، ل ٦٥
* *هەنجیری* Exil، ل ٦٥
* *لاولاوەیی* Exil، ل ٦٩
* *خەونی* Exil، ل ٦٩
* *جۆللانەیی* Exil، ل ٧٧
* *باوەشی* Exil، ل ٧٧
* *ماچی* Exil، ل ٨٢
* *باوەشی* Exil، ل ٨٢
* *چیمەنتۆیی* Exil، ل ٨٢
* *تاڤگەیین* Exil، ل ٨٨

٣-١-٢-٢- لادانی لێکسیکیی لێکدراو

ئەم لادانە ١٢ جار بەکارهاتووە کە دەکاتە ڕێژەی ٢٨,٥٧٪ ی هەموو لادانە لێکسیکییەکان. بۆنموونە:

لە ئێوارەیەکی ماندووی شەختەگرتووی ساڵدا، شکام EXIL،ل ٧٤

لەم نموونەیەدا شاعیر بەپێی یاسای مۆرفۆلۆژیی (ناو+ئاوەڵناوی کراو) لە زمانی کوردیدا و بە لادان لە سنووردارێتی یاساکە وشەی (شەختەگرتوو) ی دروست کردووە.

کە تێیاندا هەر پیاسەیەك سەفەرێکە و هەر گوڵە ماچێك ئەستێرەیەك.
EXIL،ل ٨٢

لەم نموونەیەشدا شاعیر بەپێی یاسای مۆرفۆلۆژیی (ناو+ناوگر+ناو) لە زمانی کوردیدا و بە لادان لە سنووردارێتی یاساکە وشەی (گوڵەماچ) ی دروست کردووە.

هەندێ وونەی تر:

* *حەسرەتبار* Exil، ل ١١
* *مەرگەساتاویی* Exil، ل
* *سەعات چواران* Exil، ل ٢٤
* (*گابەستنەوان* Exil، ل ٢٨
* *تریفەدار* Exil، ل ٢٥
* *گوند گەیشتنان* Exil، ل ٣٤

گوڵە فرمێسك EXIL، ل ٤٩
ماتەمینپۆش EXIL، ل ٦١
سەما ڕەشە EXIL، ل ٦٣

* *فریشتەزادە* Exil، ل ٨٢

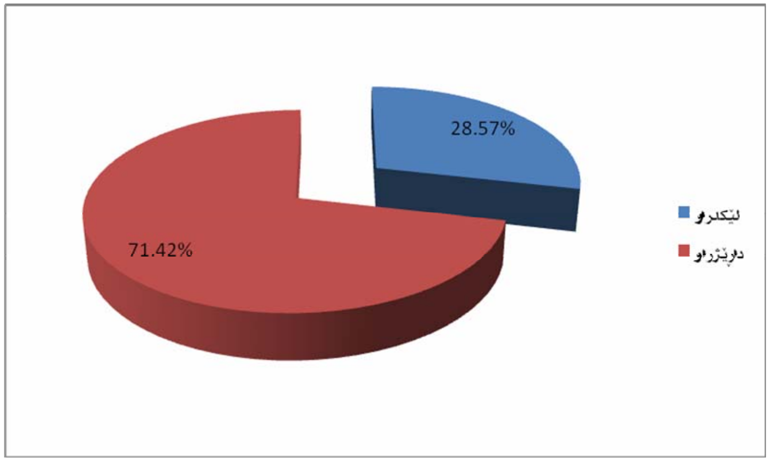

هێلکاریی ژماره -٧-

ڕێژەی بەکارهێنانی لادانە لێکسیکییەکان لە دیوانی Exilی فەرهاد پیربالّ

٣-١-٣- لادانی نووسینی

ئەم لادانە ٣٣ جار بەکارهاتووە کە دەکاتە ٦,٧٢٪ . بڕوانە:

به دوو چاوی بەستراوەوە زانیم: له ئەنجامدا هەموو شتێکمان، لیٚ

ویٚران دەکریٚ. .

و. . یٚ. .

ر. . ا. . ن. .

د. . ه. . ك. .

ر. .

. . یٚ. . .

٧ ٨ ٩ ١ EXIL،ل ٦

لێرەدا نووسەر هەولّی داوە لە ڕێگەی تێکشکاندنی شێوازی نووسینی ئاساییەوە و بە بەربلاّوکردنەوەی پیتەکانی کاری (ویٚران دەکریٚ) وە وێنەیەکی ویٚران کردنمان پێشان بدات، بەمەش لادانی نووسینی دروست کردووە. یان سەیری ئەم نموونەیە بکەن:

ئێمە دەنگمان چرپاندە دلّی هەرچی پەلّکەگیا و پۆلە هەورێك

ئەوەندەی نەبرد

یەك

یەك

هەلّ

وە

ر

یـ

ن

.

.

.

.

.

.

. EXIL،ل ١٧

لەم دەقەشدا چۆنیەتی دانانی پیتەکان وێنەیەکی هەلّوەرینی گەلاّی ڕووەکمان پێشان دەدەن، ئەمەش لەڕێگەی لادان لە نووسینی ئاساییەوە، بەم جۆرە لادانی نووسینی ڕووی داوە.

هەندێ لادانی تر:

* ئاخ! من تاکو ئێستاش مێشکم پڕی زرنگەی زەنگییانەیی زەنگی
ئەو تەلەفۆنە میهرەبانەیە، کە لەناکاو
زرنگ
زرنگ
دەزرنگایەوە Exil، ل ٦

بە دوو چاوی بەستراوەوە زانیم: لە ئەنجامدا هەموو شتێکمان، لێ
وێران دەکرێ. .
و. . ێ. .
ر. . ا. . ن. .
د. . ە. . ک. .
ر. .
. . ێ. . .
٧ ٨ ٩ ١ Exil، ل ٦

دەچێ لەسەر گۆڕێکی بچکۆلەی بە قەد تەنیا کیسە ئێسقانێك
دادەنیشێ و تێر تێر
د
ە
گ
ر
ی Exil، ل ٧

* سەردەمانێك، لە حەوشەکەمان، دار پرتەقاڵێکم هەبوو،
سەربان، نیوەشەو بەدیار ئاسمانەوە: کاروان کوژە و حەوت براله،
گۆڕەپانە ئارەقکردووە رەنگینەکانیشدا: تۆپێك.
دار پرتقاڵەکەم بڕایەوە
کاروان کوژەو حەوت برالەشم
لە کازیوەیەکی سێزدە ساڵیمدا ئاوابوون و نەمبینینەوە
تۆپەکەشم لێ
سەندرایەوە.

Exil، ل ٩

*

سەردەمانێك، لە زستانە ساردەکاندا، پاڵتۆیەکی گەرمم هەبوو،
گەڕەکە پیرەکەشماندا: چەند هاوڕێیەك،
شەقامە ڕاکردووە شێتەکانیشدا: چاپخانەیە
پاڵتۆکەم لێ
ناو شاخان
ڕزایەوە.
هاوڕێکانیشم هەر لە ساڵی هەشتاوە
یەك
یەك
ئاوابوون یانیش کوژانەوە.
چاپخانەکەشم لێ
ڕما Exil، ل ٩

* بەڵام ئاخ، ئەو گەنجە کۆکە
هەر بە یەکجاری ڕۆیی
تازە چیتر نایبینمەوە
نا. . یـ. . بیـ. . نـ. . مە. . وە. . Exil، ل ١٢

*
لێ
بە
جێ
ما: Exil، ل ١٣

* بەختەوەری، وەك کچۆڵەیەکی شان و مل ڕووت
قژ فرمێسکاوی
لە کونجێکی ژوورەکەمدا هەڵکورماوە، هۆن هۆن دەگری:
بێ ئەوەی پێم بڵێ بۆچی، بێ ئەوەی وەڵامم بداتەوە.
لەبەر پەنجەرەکەم
تەبای
غەمێك
ڕاوەس
تا
و
م
گوێ بۆ ئاوازی بەفر شل دەکەم.

Exil، ل ١٤

*
بەفر ئاوازی، چرپە چرپی ئەوینی خۆمانم بیردێنێتەوە:
ئەو چەرپە چرپە نارنجییانەی کە دەتگوت نرکە و ئاویلکەدانی
پۆلە پۆڕێکی ڕەنگاو ڕەنگ بوون
نەگەیشتنە سەر شینکاوێکی دیکە و
ك
دەتگوت ڕەوە مامزێك بوون و
دەکڕووزانەوە ژ
لە ترسی ئەمڕۆ. ر
تۆ تەماشاکە، ئازیزەکەم، ا
چ بەفرێکی ئەستووره دەبارێ! ن
.
چ من، چ تۆش چاومان لێیە: .

Exil، ل ١٤

* بەو هەموو میهرەبانییەی خۆیەوە، لە پەنا دیواری گەراجێکدا، بە دڵێکی خاڵی لە سۆز:
خوا. . حا. . فیز. . .

Exil، ل ١٥

* لە لووتکەی خۆشی و لەززەتەکاندا، لە باوەش یەکتر، کە خەریکن ببین بەیەك:
لە یەکتری
جیا
دەبینەوە.

Exil، ل ١٦

*

ئێمە دەنگمان چرپاندە دڵی هەرچی پەلکەگیا و پۆلە هەورێك
ئەوەندەی نەبرد
یەك
یەك
هەڵ
وە
ر
یـ
ن
.
.
.
.
.
.
.
.

Exil، ل ١٧

* ژێ زیوینە زامدارەکانی گیتارەکەم
هۆن هۆن دەگرین، دەناڵێنن:
ئاسوودەیی لە دنیا نیە
ئاسوودەیی
لە دنیا

نیە
.
.

Exil، ل ١٩

* ئەو مەنزڵگایەی ساڵەهای ساڵ خوێنمان بۆی دەڕشت، پێی گەیشتین:
ئێمە هەموو شتێکمان لە دەست دا
هەموو شتێکمان دۆڕاند
تەنانەت دایك، دایکی بێکەس
کە هۆن هۆن فرمێسکی هەڵدەڕشت و دەپاڕایەوە
بەجێمان هێشت! Exil، ل ٢١

* تەنانەت پەنجەرە، پەرنجەرەی بەستەزمان
کە پردێك بوو لە نێوان ئێمە و خەون
ئێمە و بەهار

Exil، ل ٢١

* . . . لە کارگەکاندا نامیلکە و بەیانی نهێنیمان بڵاوکردەوە، لە شەقامەکاندا هاوارمان کرد:
هاوار ه ا و ا ر

Exil، ل ٢٢

*
ئا
خ
!

من لە وڵاتێکی دووری دێریندا کە وێنەکانیم لەناو ئەلبوومی یادگارەکانم پاراستووە Exil، ل ٢٤

❊

Exil، ل ٢٩

❊

کچە کەزی شۆڕ و خەزێم شۆڕ و بەژن شۆڕە دەشتەکییەکانی بانە و شارەزوور
پارکی و ڕووتیی قەراغ زێیەکانی خۆیان پێچایەوە و
تاك تاك
جووت و جووت
بە هەڵداوان

لەسەر لووتکەی شاخانەوە خۆیان هەڵداویشتە بەندەن و دۆڵ و خەرەندانەوە.
Exil، ل ٢٩

❊

هاوڕێ ڕۆژنامەنووسەکەم، لە ژوورەکەیدا، لێی بۆتە خوو:
بەدیار نەخشەی گەورەی کوردستانەوە دادەنیشێت
هەر جارەی سانتیمەترێکی لێ زیاد یان کەم دەکاتەوە،
لە بارەگای کۆبوونەوەی ئەزموونە ڕەنگ زەرد، چەکدارەکانیشدا:
ئیمزا و
سەنەد و
ڕێککەوتنەکان
دانیشتوون بەدیار تاجی سەری مقەببایی خۆیانەوە
ده. .
گ. .
ر. .
یـ. .
ن. .
ئاه . .
من بیر لە گوڵدانی بانێژەکان دەکەمەوە .
Exil، ل ٣٠

* زەردی و غەمگینیی سیمای پێم دەڵێ:
هەموو شتێك لە وڵاتەكەتدا وێران كراوە
و. .   ێـ. .
ر. .   ا. .   ن. .
ك. .   ر. .
ا. .
و. .
ە. .
١
٩
٨
٨
Exil، ل ٣١

* ئێوارەیەكی خۆشی ئاوها بوو
كە ڕامانی بە تاسووقم
لە
ئاخڵەی
جوانی،
خەفەت،
برسێتی،
وایان لێ كردم وردە وردە شانە هەڵگرتن، خۆشوشتن، قەرەوێت بەستن. . لەبیر بكەم.

Exil، ل ٣٣

*
ناسرِ پردێك و بوو لە نێوان پەنجەرە و كۆڵان،
بێدەنگی و هاوار،
كۆیلایەتی و ڕاچڵەكینی ڕۆح.
Exil، ل ٣٤

*
دانیشتووم بە دیار
چەند ڕەسمێكی یازدە ساڵ پێش ئەمڕۆوە
د
ە
گ
ر
ی
م
.
.
.
.
Exil، ل ٣٧

*

هاوڕێکانم!

ماوەی نێوانمان: باخچەیەك بوو؛ هەڵپڕووکا

هە. .

ڵ. .

پ. .

ڕ. .   وو. .

ك. .   ا. .

Exil، ل ٤٢

*

حەز و هەوەس و خۆشەویستی

شەو و ڕۆژ بێدار

ڕ

وو

ب

ا

ر

ی

س

ێ

ن

ە

وەك پێلی هەوەس بەناو پاریسدا شەپۆڵ دەدا. .

Exil، ل ٥٨

*

ئەی بیرەوەرییە پڕ دڵۆپەی باران

تکـ

تکـ

بەسەر

شان و ملی دەربەدەریم: دڵنەوازەکان!

Exil، ل ٦٢

*

Exil، ل٦٦

* ساتە پەمبەر بۆنخۆشەکانیان
یەك
یەك
هەڵ
وە
ر
ا
ن
.
.
.

Exil، ل ٦٧

* من و تۆ
کە لە یەکتری جیابووینەوە
(جوانی) تەنیا مایەوە.

من
هەرچی شار و
گوند و
هەرچی باخچە و گەڕەک و
ڕەزو کۆڵان و
هەرچی منداڵ و ڕووبار و شەقام و
مێردمنداڵ و ئەستێرەیەکی پەنجەرەیەکی
کوڕ و کچ و قەیرەکچ و ژنێکی شۆخی... خۆشم ویستن:
ئاخ
گەردەلوولێکی
ئەژدەنگی خوێنین
هەڵی لووشین.

* پێیان بڵێن: ئاسوودەیی
وك بەروار و ناوی لەسەر خۆڵ نووسراو وایە
ڕەشەبا دێت و لەگەڵ خۆیدا ڕایدەپێچێ
ڕ. . ا. . یـ. . د. . ە. . پـ. . یـ. . چ. . ێ. .

Exil، ل ٧٧

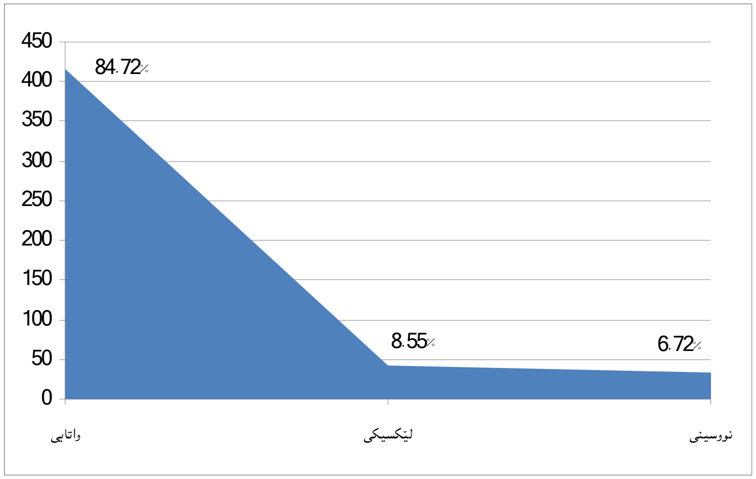

هێلکاری ژمارە -٨-
ڕێژەی بەکارهێنانی هەر سێ لادان لە دیوانی Exilی فەرهاد پیرباڵ

٣-٢- لادانەكان لای ئەنوەر مەسیفی

٣-٢-١- لادانی واتایی

ئەم لادانە ٢٤٥ جار بەكارهاتووە كە دەكاتە ٩٠,٧٤٪ ی كۆی گشتی لادانەكان.

٣-٢-١-١- بەمرۆڤكردن

بەمرۆڤكردن ١١٢ جار بینراوە كە دەكاتە ٤٥,٧١٪ ی هەموو لادانە واتاییەكان.
بڕوانە ئەم نموونانە:

شەو بۆی ناكرێ
مارەیی خۆی
لەقوولایی من هەڵنجێ
شین، ل ٢٧

لەم نموونەیەدا شاعیر مارەیی كە تایبەتە بەمرۆڤ، خستوویەتییە پاڵ شەو و بەمەش وەكو مرۆڤ مامەڵەی لەگەڵ شەو كردووە. هەروەها لەم نموونەیەی خوارەوەدا:

چەند رووبار و كۆتر هەیە
پێ دەكەنین
شین، ل ٣٣

لەم نموونەیەدا پێكەنین، كە تایبەتە بەمرۆڤ، دراوەتە پاڵ هەریەكە لە رووبار و كۆتر. بەمەش بەمرۆڤكردن رووی داوە.
هەندێ نموونەی تر:
تۆڵەی ساڵەكانی. .

لە *ئۆقیانوسی* رابواردن،
بسێنمەوە   شین، ل٢٥
زەردەپەڕی لێوی ئاسمانە
لە *ئامێزی كۆچ كردندا ئەیكرد گریان*   شین، ل٢٦
لایە لایەی شەوی نوێیان
ئەدایە دەست
ئەو گۆرانییەی
وێڵە بە دوای هاتنەدی شار   شین، ل٢٦
٭ خۆشەویستیم
لە *گەردنی* هەزاران *كێو*
تیشكی رۆژی هەڵمژیوە   شین، ل٢٧
٭ *لەگەڵ خۆشەویستیت بدوێم*   شین، ل٢٧
٭ بووم بە شیعر و
دەستم لە *ملی گریان* كرد!   شین، ل٢٧
٭ *ئەی كزەبای* دەم بەیانی
چاوەڕێتم
بێیت و *ببەی*   شین، ل٢٨
٭ (مەپرسن ئەو *دەنگە كێیە*   شین، ل٢٩
٭ وەك باڵندە
لە *باوەشی كزەبای* چەم گۆرانی بم
بەرەڵڵام كەن   شین، ل٢٩
٭ *بنار* و *كێو لە یەك بكەن*
گەڵا لە دار یاخی بكەن   شین، ل٣٠
٭ لە *ئامێزی ئەو* بترازێ   شین، ل٣٠

* داری شەکرانت نەدیوە
منم شانەی کەزیەکانی شین، ل٣٠
* ئەی نازانی دەنگت هەیە
رووبارەکان گوێت لێ دەگرن؟!
هەورە مۆنەکان تاو دەم
ورێنەی راوی گریانم شین، ل٣١
* بێدەنگی
گوڵی بەرۆکی
هیواکانت دەوەرێنێ
دەجۆڵلانەبە و گاگۆڵەی ئاو بژینە شین، ل٣٢
* مەمکی بەفر چرۆ بێنی شین، ل٣٢
* رێژنەی هەتاوێ دەبینم
دەگەڕێ لە بستە خاکێ
ماچی داتێ
لە ئەستێرەیێ دەگەڕێ
ماچی داتێ
ماچم داتێ؟! شین، ل٣٣
* گوێم لێیە بای سەرکەشی چیا
گۆرانی بۆ ئاسمان دەڵێ:
مشتێ خۆر نییە شین، ل٣٣
* گوێم لێیە چەم
دەگرییێ بۆ ئەستێرەیەك
گڵ و بەرد بۆ هەناسەیەك شین، ل٣٣
* بۆ هەرکۆترێ بگێڕمەوە

باڵ دەگرێت و لە هەر رووبارێ بپرسم شین، ل٣٣
* کۆترەکان خۆ من تا پڕ نیم
من شاعیری ئەو هۆنراوەم
کە سەرچۆپیی شاییتان بوو شین، ل٣٣
* هۆنراوەکەم
هەندێ جار مەمکی دەدایە خۆرباران و شین، ل٣٣
* چەند رووبار و کۆتر هەیە بۆی دەگریان شین، ل٣٣
* گەر فرۆکە لە ئاسمانی
گوندەکەمان بڕشێتەوە
نامرێنی . . بەستەی رووبار و،
ئەستێرەی گوندەکەمان شین، ل٣٥
* (ئەی ئەو جۆگەلەی کە بووی بە،
مەمکی شاگوڵی باوەڕم شین، ل٣٥
* با-م دی خەریکی کەپرێ بوو شین، ل٤٢
* مێرووڵەیەكیشم بینی قولابی لە دڵی چیابێ گیرکردبوو
لێم پرسی، بۆ هێندە ماندووی؟
گوتی: ئەم چیایە دەبینی؟
نیشتمانی لێ ون کردووم. شین، ل٤٢
* ئەوساش مەمکی شەوە رەنییە بەفرەکانیان پێ داغ ناکرێ شین، ل٤٣
* شیعریش لە سێدارە بدرێ بۆنی رۆحی خاکی لێ دێ. شین، ل٤٦
* یا شوونهەڵگرێ بتوانێ پێخوستی مێژوو ببینێ، شین، ل٤٧
* لە گۆرانییەکانی ئاو بگا،
لە گۆرانییەکانی با بگا، شین، ل٤٨
* رووبارێکی خوودار دەکشێ شین، ل٤٨

* مەلەکان ماڵیییان تێك ناوە .   شین، ل٤٩
* شیعرێ پێ لە دڵم دەنێ.   شین، ل٤٩
* دیوارەکان دەمبەستنەوە.   شین، ل٤٩
* یەکەم ڕەزێ ترێ و مێوژی بردەوە.
دووەمیشیان بە دەست بەتاڵی گەڕایەوە.   شین، ل٥٠
* هەموویان یەکیان نەگرتووە.
تفەنگ، سیاسەت، تۆپ، فڕۆکە، ژەهر، درۆ.   شین، ل٥٢
* لە مەل بپرسن، لە دار بپرسن، لە بەر
بپرسن، لە گیا بپرسن: شین، ل٥٣
* لە من بپرسن لە با - بپرسن   شین، ل٥٣
* وەك رووباریش گوێم لەگۆرانییەکانی داروبار دەبوو.   شین، ل٥٤
* شەوێ، دەنکە شقارتەیێ لێم گیڤ بووەوە و   شین، ل٥٤
* بە بارانی زستانەم گوت: چەند کانیت شێلو کردووە؟
بە با -م گوت: چەند داری پیرت قەپاندووە؟   شین، ل٥٦
* باران گوتی: بەستە بزرەکان دەزانن.
با گوتی: گوێ لە لاوکی زۆمەکان بگرە.   شین، ل٥٦
* درەختەکانی وەك سۆفی حەی حەی دەکەن   شین، ل٥٦
* ئێواران، ولاتێ مندالە و دەگەڕێ لە کەپر و جۆلانە.   شین، ل٥٦
* دەستی ناوەتە کەمەری کیژە لە مەچیترێکی دادەگرم.
گۆرانییەکانی دارێ شەکرانێ و با-ی وانێی بۆ دەڵێ.   شین، ل٥٧
* گوێم لە حەی حەی دارەکانە.
ئەوانیش لەگەڵ کوڕەکەم خەڵوەتکێشی داوەتێ
لەمە چێترن.   شین، ل٥٧
* جۆگەکانی ئاوزینگ دەدەن.

فانۆسەکانی مان دەگرن.
گردەکانی وەکو سۆفی حەی حەی دەکەن.
گۆڕەکان دڵیان دامەوە.
مەلەکان دڵیان دامەوە.
گوندەکان دڵیان دامەوە، هەتا دوایی.   شین، ل٥٨
* ئاخر کوڕم یەکەمجار مانگ لەوێ داوەتی بۆ کرا.   شین، ل٥٨
* تارمایێ گۆرانییان دەڵێ   شین، ل٦٠
* ئاوەکانیش کە دەیانگەمێ پێ دەگرن.
عەیامەکە گوێ لە سەربردەی خاك دەگرم.   شین، ل٦٠
* لە وەلی نەدەچووم، بەڵام کە دارەکان لەگەڵ من حەی حەیان دەکرد
شین، ل٦٠
* مەلەکان کە رووی مانگیان دی،   شین، ل٦١
* سێبەریشم وەکو دایکێ لەو ولاتانەی کە   شین، ل٦١
* من نیم ئەوەی ئەم گۆرانییانەت بۆ دەڵێ.
چەند هێلانەی تیك دراون.
بلقەکانی چەند کانییەکی چۆڵ و هۆڵن،
پردی رووخاوی سەرەڕێن،
مزگەفتی تالان کراون   شین، ل٦١
* ئەمشۆش دەبێ پرچی شتی بێ گیان دابێنی، تا دەنووی.   شین، ل٦٢

٣-٢-١-٢- بەتەنکردن

بەڵام ئەم لادانە بەرێژەی ٤٣ جار بەکارهاتووە کە دەکاتە ١٧,٥٥٪ ی کۆی گشتی لادانی واتایی. بڕوانە ئەم نموونانە:

که خەون و ژان
بوو بە ئەڵقەی دڵداریما — شین، ل ٢٦

لێرەدا سیمای واتایی [+تەن] دراوە بە خەون و ژان کە لە بەکارهێنانی ئاساییدا سیمای واتایی [- تەن]ی هەیە. ئەمیش لە رێگە چواندنیان بە ئەڵقە کە لە بەکارهێنانی ئاساییدا سیمای واتایی [+ تەن]ی هەیە.

من چیام. . من چیام
هەزار مێردم
شانەدەر — شین، ل ٣١

لەم دەقەدا شاعیر سیمای [+ تەن] ی داوە بە راناوی (من) ئەویش لە رێگەی چواندنی بە (چیا، هەزار مێردم و شانەدەر) ەوە کە لە زمانی خۆکاردا سیمای واتایی [+ تەن] هەیە.

هەندێ نموونەی تر:
داری شەکرانت نەدیوە
منم شانەی کەزیەکانی
چەمی سیروانت نەدیوە

❊ ئازار ئەرژێن — شین، ل٢٦
❊ (مەپرسن ئەو دەنگە کێیە
گڵ و بەردە
پووش و گیانە) — شین، ل٢٩
منم گڵ و بەرد و ئاوی — شین، ل٣٠

گڵ و بەردەم . . پووش و گیامە — شین، ل٣١
ئاوبم . . کێڵ بم
بۆ رووباری نقووم بوو تا — شین، ل٣١
❊ دڵی لێ دەبتە ئەستێرە — شین، ل٣٢
❊ دەجۆڵلانەبە و گاگۆڵەی ئاو بژینە
جوڵلانەبە و — شین، ل٣٢
❊ دەبمە بووکۆکەی منداڵی — شین، ل٣٤
❊ دڵی خۆم دەکردە خاک و توند بە دڵت وەدەنووسام — شین، ل٤٢
❊ گەورەتر بوومایە، چاوی خۆم دەکردە گڵۆپ و
چیتر نەمدەهێشت شەوخونیی شارەکەم بۆنی
تاریکیی لێ بێ.
گەورەتر بوومایە، لەپی خۆم
دەکردە تەختەرەشە و نەمدەهێشت چیتر
دیواری قوتابخانەی گوندەکەم بۆنی ترسی لێ بێ. — شین، ل٤٤
❊ هەتا دووری نەبتە داوە دەزوو، نەپسێ، — شین، ل٤٥
❊ لە ناو کاتی گوندت نوستووە. — شین، ل٤٥
❊ جاران چاوت بۆ من دوو پەنگری گەش بوون — شین، ل٤٥
❊ یاخۆ بەرماڵی ماڵێ بام، — شین، ل٤٦
❊ کێ رەشماری بۆ هەڵدایت و دڵی لێ کردووی بە کوانوو؟! — شین، ل٤٦
❊ شەوان هەرچی سووە وەکو فانۆس دیارن — شین، ل٤٨
❊ گوندی بیری ژەنگی گرتووە. — شین، ل٤٩
❊ دووکەڵی جغارەت هەر لە حەمرین دەچێ. — شین، ل٤٩
❊ سەرەتایەکی تر ئێشی کردوومەتە بەر بەرۆچکە — شین، ل٥١
❊ لێکدان و دەرکردن بوو. دڵیشم لێ بووە مزگەفت. — شین، ل٥٢

* یان ***ببم بە گوورزی*** ڕۆستەم.
یان شتێکی وکو ***زولفەقاری*** عەلی — شین، ل٥٢
* منیش مێژووم، هێشتا ***ئێشم لە دوو دەخشێ***. — شین، ل٥٢
* ***وەك بەلەمێکی*** بچکۆڵە لە ڕۆخ بەستی بەجێ ماوە. — شین، ل٥٦
* زۆم و پاوانی کۆچەرم،
کوچکەبەرد و چیلە و چەمی ***گوندەکەمم***، — شین، ل٥٧
* لێ ناگەڕێ ***بە بەژنی چیا هەڵبگەڕێم***. — شین، ل٦٠
* ***دڵم وەکو تورەگەیەکی پڕ بەردە***. — شین، ل٦٠
* لە بڵندترین ***قۆپی سوو*** بام لێ بدا — شین، ل٦١
* ***تۆ شاخی*** ترۆپکت هەر ماوە — شین، ل٦٢

٣-٢-١-٣- بەئەبستراکتکردن

هەروەها ئەم لادانە ١٢ جار بەکارهاتووە کە دەکاتە ٤,٨٩٪ ی کۆی گشتی لادانی واتایی. بڕوانە ئەم نموونەیە:

تۆ نساری من بەفرتم
تۆ دیوانی من شیعرتم
شین، ل ٢٧

لەم دەقەدا ڕاناوی جارێك بە نسار و جارێکی تر بە دیوان و ڕاناوی من ی بە شیعر چواندووە کە هەر سێکیان لە بەکارهێنانی ئاساییدا سیمای واتایی [+ئەبستراکت]ی هەیە.

وڕێنەی ڕاوی گریانم — شین، ل ٣١

لیێرەدا ڕاناوی (من) کە دەرنەکەوتووە و ڕاناوی (م) شوێنگرەوەیەتی چوێنراوە بە (وڕێنە) کە سیمای واتایی [+ ئەبستراکت]ی هەیە.

* گیانە هێشتا ***ئارامی تۆم*** — شین، ل٢٧
* ***بووم بە شیعر*** و — شین، ل٢٧
* ***شیعرم*** . . ***شیعرم*** — شین، ل٢٨
* ئەگەر ***ببی بە ئەتۆم*** — شین، ل٣٤
بیکەنەوە، ***منم خەونی*** مێژووی مرۆڤ. — شین، ل٥٢
منیش مێژووم، هێشتا ئێشم لە دوو دەخشێ. — شین، ل٥٣
من ئیشێکم لە ناو قوردام. — شین، ل٦١

٣-٢-١-٤- بەرەوانکردن:

بەڵام ئەم لادانە بەرێژەی ١٤ جار بەکارهاتووە کە دەکاتە ٥,٧١٪ ی کۆی گشتی لادانی واتایی. بڕوانە ئەم نموونەیە:

من دەریایەکی ئەوەندە تەماوی نیم — شین، ل ٣٠

لەم نموونەیەدا ڕاناوی من ی بە دەریا چواندووە کە لە زمانی خۆکاردا سیمای واتایی [+ ڕەوان]ی هەیە. یان:

من ببم بەسەر کۆماری تۆپی زەوی.
یان لافاوێکی وەکو نووح. — شین ل ٥٢

لێرەدا (من) بە لافاو چوێنراوە کە سیمای واتایی [+ ڕەوان]ی هەیە.

لە ***ئۆقیانوسی ڕابواردن***، — شین، ل٢٥
دەریایەکم. . ماسی فێرە مەلە دەکەم — شین، ل٣١
جۆگەلەمە و — شین، ل٣٥

* ئەمشەو لە خەوما لە کۆتر و

دەریا دەچووم — شین، ل٣٦

* نە بە زیندیش تاڤگەی خۆراو بەسەر سنگت دێتە خوارێ. — شین، ل٤٢

* من دەمێکە لە ناو چاوما تاڤگەی خەون دێتە خوارێ

دەمێکە سییەکانم دەریان، نەهەنگە شیعری تێ دەمرن. — شین، ل٤٦

* سەرم ئاورگانی ژنمە.

رووبارێکی دەربەدەرە، خۆربارانە. — شین، ل٥٧

* رووبارێکی دەربەدەرم. — شین، ل٥٧

* رووبارێکی دەربەدەرم. — شین، ل٥٧

* رووبارێکی دەربەدەرم — شین، ل٥٨

* رووبارێکی دەربەدەرم — شین، ل٥٨

٣-٢-١-٥- بەئاژەڵکردن:

هەروەها ئەم لادانە بەرێژەی **٢٣** جار بەکارهاتووە کە دەکاتە **٩,٣٨٪** ی کۆی گشتی لادانی واتایی. بڕوانە ئەم نموونانە

دڵۆپەکانی وەك زەردەواڵەی ماڵانە — شین، ل٤٨

لەم نموونەیەدا دڵۆپەکان مامەڵەی زەردەواڵەیان لەگەڵدا کراوە ئەمیش جۆرێکە لە ئاژەڵ و بەمەش بەئاژەڵکردن رووی داوە.

دڵی لێ دەبێتە چۆڵەکە

دەبێتە ماسی — شین، ل ٣٢

لێرەشدا دڵی بە چۆلەکە و ماسی داناوە ئەمانیش هەردووکیان ئاژەڵن. بەمەش دوو جار بەئاژەڵکردن رووی داوە.

هەندێنموونەی تر:

* بۆت بخوێنم . . بجریوێنم — شین، ل٢٨

* وەك باڵندە

لە باوەشی کزەبای چەم گۆرانی بم — شین، ل٢٩

* ورێنەی راوی گریانم

دەمەوێ ئاسکی هەتاو بم — شین، ل٣١

* دڵی لێ دەبێتە چۆڵەکە

دەبێتە ماسی

* زوو دەنووك لە دەنکە گەنی بن تریان دەی — شین، ل٣٢

* بەس دەنووك لە شیعری وەردەن — شین، ل٣٣

* کلی چاوی عەشقتان بوو

شین، ل

* ئەمشەو لە خەوما لە کۆتر و

دەریا دەچووم — شین، ل٣٦

* نیشتمانی من هەڵۆیە، — شین، ل٤٢

* وەك مارێکی عاشق بەرەو کاولە خانیم — شین، ل٤٥

* سەری ڕەش دڵگیر بووی. کچێ مەگەر ئەو مرۆڤەم

لە تۆ زیاتر خۆشویستبایە کە ئێواران وەکو هەڵۆ

لە ئاسمانی کوردان دەفڕی. — شین، ل٤٥

منیش شیعرم لێ بۆتە ئاسکێکی تێنوو — شین، ل٤٦

دەمێکە سییەکانم دەریان، نەهەنگە شیعری تێ دەمرن. — شین، ل٤٦

کڵۆ بەفریش لەم وڵاتە هێشتا بە ئاسمانەوەیە

گڕ بەر دەداتە هاتنی خۆی.

دەڵێ نەوەك پاچێ سەرم ببڕێتەوەو — شین، ل٤٧

* ئێواران ئەسپێکی سرك لە خاپوور دێتە دەرێ
هەتا خۆر دەنیشێ، شین، ل٤٨
* هەرچی قۆپە سۆڵێکی وەك هەڵۆی گرتووە. شین، ل٤٨
* لەگەڵ ئەو هەموو پۆلییانە بچریکێنم شین، ل٥٤
* وەکو کەلاکی غەریبێ شین، ل٥٦
* وەکو بایەکی بریندار هێستری چاوی کەلاکی
خۆم دەسڕیەوە. شین، ل٦٠
* کە گەرم بووینەوە، مەلەکان فڕین و منیش سێبەری
خۆم کردە کەرك و کەلاکی خۆم جێ هێشت. شین، ل٦٠

٣-٢-١-٦- پاڕادۆکس

بەڵام ئەم لادانە ١٥ جار بەکارهاتووە و بەمەش ئەم ژمارەیە دەکاتە ڕێژەی سەدی ٦,١٢٪ ی کۆی هەموو ئەولادانە واتاییانەی کەبەکارهاتوون. لەم نموونانە بڕوانە:

شەوێ لە شەوان خۆم کردە چەتە و بەرەنگاری خۆم بووم.
خۆم کوشت و سەری مردنی خۆ بۆ کۆشك هێنایەوە.

شین، ل ٤٢

لەم نموونەیەدا نووسەر دوای ئەوەی خۆی دەکوژێ سەری مردنی خۆی دێنێتەوە بۆ کۆشك. بەمەش پاڕادۆکسێك دروست دەبێ چونکە ئەو کە خۆی کوشتووە ناتوانێ سەری خۆی بێنێتە کۆشك. بەڵکو ئەم کارە تەنها بە زیندوو دەکرێ نەوەك کوژراو.

جاران چاوت بۆ من دوو پەنگری گەش بوون
شەوکرێوان پەنجەی خۆمم پێ دەتاساند.

شین، ل ٤٥

نووسەر لەم نموونەیەدا دوای ئەوەی چاوەکانی ئەوی لا دوو پەنگر بووە کەچی ئەم پەنجەی خۆی پێ دەتەسێنێ. بەمەش پارادۆکسێك لەنێوان وشەی پەنگر کە گەرمە و وشەی تەساندن کە بە هۆی ساردییەوە دەبێ دروست کردووە.

هەندێ نموونەی تر:

خۆت کردە گڕ، دەنەگیرسای. شین، ل٤٢
خۆم کوشت و سەری مردنی خۆم بۆ کۆشك هێنایەوە.
گوتم، پاداشت؟! شین، ل٤٢
لەسەر گۆڕی خۆم دەگریام. شین، ل٤٢
*ماڵی خواشیان کردە پەنگر.
ئەوساش مەمکی شەوە ڕەنییە بەفرەکانیان پێ داغ ناکرێ شین، ل٤٣
* جاران چاوت بۆ من دوو پەنگری گەش بوون
شەوکرێوان پەنجەی خۆمم پێ دەتاساند. شین، ل٤٣
* ئەمشەو شیعرم کودێتایە.
شێتە.
تایە.
بەفرە.
بایە. شین، ل٥١
* هێشتا لە دایك نەبووبووم
هەر لە ناو لەشی باوکەم هاتووچۆم دەکرد
غار غارانێی ئەسپ سوارەکانی مێژووم ڕەسم دەکرد.
داگیرسانی ڕۆمام دەدی.
* ئەو نۆ مانگەی لە ناو منداڵدانی دایکەم دانیشتبووم.
ڕۆمانێکی نۆ ملیۆن پەڕم خوێندەوە. شین، ل٥٢
* نەوەك مردووەکان بمبینن برینی خۆم پێشان بدەن. شین، ل٥٣

* بەڵێ لە من پرسیار بکەن: مردووەکان حەز لە
کامە گۆرانی دەکەن؟ شین، ل٦٠
* لە خەونمدا/ چەند مردوویێ ڕاویان دەنام شین، ل٦٣

٣-٢-١-٧- بەرووەککردن

کەچی ئەم لادانە١٦ جار بەکارهاتووە و بەمەش ئەم ژمارەیە دەکاتە ڕێژەی سەدی ٦,٥٣٪ ی کۆی هەموو ئەولادانە واتاییەکان. بڕوانە ئەم نموونانە:

نیشتمانم گوڵەگەنمە
بە من نییە ڕەگی لەناو خوێنی دڵمە شین، ل ٣٠

لەم نموونەیەدا شاعیر نیشتمانی بە گوڵە گەنم داناوە ڕەگی پێ داوە بەمەش مامەڵەی ڕووەکی لەگەڵ کردووە و بەرووەککردن ڕووی داوە. یان:

بارێ گەڵای مێژووم پێیە. شین، ل ٢١

لەم نموونە یەشدا شاعیر یەکێك لە تایبەتییەکانی ڕووەك کە گەڵایە بەخشیویەتی بە مێژوو. بەمەش بەرووەککردن ڕووی داوە.

* وەك من هۆنراوە،
لە بتی تەکان ئەچنن، شین، ل٢٦
وەك ئەستێرە
فرمێسکەکان
لە ئاقارە سووتاوەکان
شین نەبوون و گیانیان ئەگرت! شین، ل٢٦
(مەپرسن ئەو دەنگە کێیە
گڵ و بەردە
پووش و گیانە) شین، ل٢٩

نیشتمانم گوڵەگەنمە
بە من نییە ڕەگی لەناو خوێنی دڵمە شین، ل٣٠
* گڵ و بەردەم . . پووش و گیامە شین، ل٣١
* مەمکی بەفر چرۆ بێنی شین، ل٣٢
* هەرچی ڕەشەخەون هەیە خۆی کردۆتە دار و
دەیەوێ منی لێ ببەستەوە. شین، ل٥١
* بارێ گەڵای مێژووم پێیە. شین، ل٢١
* وەکو چیلکەیەکی کزر گەرد و تۆزی پایزانەی هەڵگرتبێ شین، ل٥٤
* وەکو پیرەدارێ شیعرت فڕێ دەدایە ناوی شین، ل٥٥
* وەکو کۆلکە مێویێ لە بن چیاییێ پەل و پۆم هاوێشتووە. شین، ل٦٠

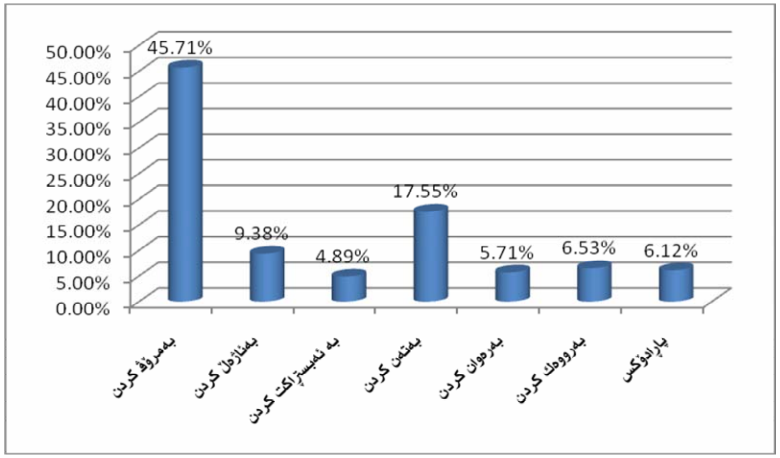

هێڵکاری ژمارە -٩-
ڕێژەی بەکارهێنانی لادانە واتاییەکان لە دیوانی خۆرباران و جارێکی تر خۆربارانی ئەنوەر مەسیفی

٣-٢-٢- لادانی لێکسیکی

ئەم لادانە ٢٣ جارکە دەکاتە ٨,٥٨٪ ی کۆی هەموو لادانەکان.

٣-٢-٢-١- لادانی لێکسیکیی داڕێژراو

ئەم لادانە١١ جار بەکارهاتووە و بەمەش ئەم ژمارەیە دەکاتە ڕێژەی سەدی ٤٧,٨٢٪ ی کۆی هەموو لادانە لێکسیکییەکان. بڕوانە ئەم نموونەیە:

با-یەکی توند دەگڤێنێ   شین، ل ٤٨

شاعیر بەپشت بەستن بە یەکێك لە یاساکانی دروستکردنی چاووگی دروستکراو واتە (ناوی دەنگ+اندن) لە ناوی دەنگی (گڤە) و پاشگری (اندن) چاوگی گڤاندنی دروستکردووە و پاشان بۆ کەسی سێیەمی تاك لە کاتی ڕانەبردوودا گەردانی کردووە.

یان:

کۆمانە بەرەو خوارەوە شۆڕبووەمەوە.   شین، ل ٦١

لەم نموونەیەدا شاعیر بەپشت بەستن بە یاسای مۆڕفۆلۆژیی کوردیی (ناو+انە) ئاوەڵکاری (کۆمانە)ی دروستکردووە.

هەندێ نموونەی تر:

بوێژ   شین ل٢٥

خانۆچکە   شین ل٤٨

* *ڕۆژنامەگەر*   شین، ل٣٥
* *دەگڤێنێ*   شین، ل٤٨
* *خراپگە*   شین، ل٤٩
* *خراپگە*   شین، ل٥٦

* *خراپگە*   شین، ل٥٧
* *خراپگە*   شین، ل٥٨
* *خراپگە*   شین، ل٥٨
* *کۆمانە*   شین، ل٦١

٣-٢-٢-٢- لادانی لێکسیکیی لێکدراو

ئەم لادانە١٢ جار بەکارهاتووە و بەمەش ئەم ژمارەیە دەکاتە ڕێژەی سەدی ٥٢,١٧٪ ی کۆی هەموو ئەولادانە لێکسیکییەکان.

کە ژانە شیعر دەیگرتم   شین، ل٤٥

لێرەدا شاعیر بەپێی یاسای مۆڕفۆلۆژیی کوردیی (ناو+ناوگر+ناو) وشەی لێکدراوی (ژانە شیعر)ی درووستکردووە.

ڕووبارێکی لافاوگر و خواردمیەوە.   شین، ل٥٤

لەم نموونەیەدا شاعیر بەپشت بەستن بە یاسای مۆڕفۆلۆژیی کوردیی (ناو+ڕەگی کار) وشەی لێکدراوی (لافاوگر)ی درووستکردووە.

* *بە فرەشەوان*   شین، ل٣٤
* نە بە زیندیش تاڤگەی *خۆراو* بەسەر سنگت دێتە خوارێ.   شین، ل٤٢
* *هەتاوەشەو*   شین، ل٤٥
* *شەوکرێوان*   شین، ل٤٥
* *شەو هاوینان*   شین، ل٤٥
* *ژانە شیعر*   شین، ل٤٥
* *نیوەڕۆ هاوینێ*   شین، ل٤٥

نەهەنگە شیعر شین، ل٤٦

* *چۆلپەرست* شین، ل ٤٩
* *لافاوگر* شین، ل٥٤
* *شەویا* شین، ل٥٧
* *کەپرەنشینە* شین، ل٥٧
* *شەوباران* شین، ل٥٨

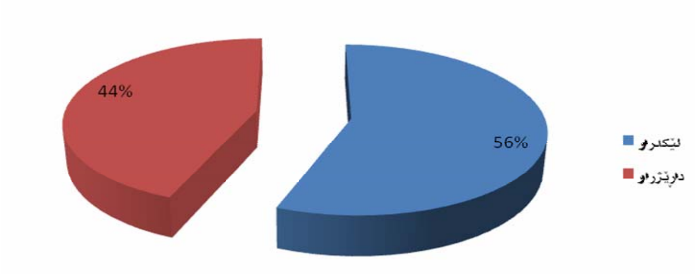

هێلکاریی ژمارە -١٠ -

ڕێژەی بەکارهێنانی لادانە لێکسیکییەکان لە دیوانی خۆرباران و جارێکی تر خۆربارانی ئەنوەر مەسیفی

٣-٢-٣- لادانی نووسینی:

هیچ جارێکبەکار نەهاتووە.

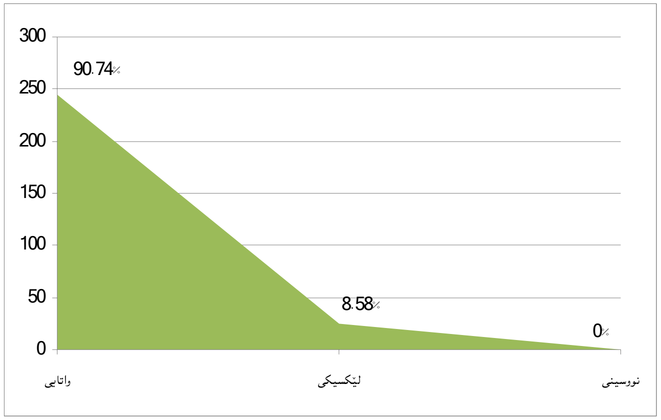

هێلکاریی ژمارە -١١ -

ڕێژەی بەکارهێنانی هەر سێ لادان لە دیوانی خۆرباران و جارێکی تر خۆربارانی ئەنوەر مەسیفی

٣-٣- لادانەکان لای نەوزاد ڕەفعەت

٣-٣-١- لادانی واتایی

٣-٣-١-١- بەمرۆڤکردن

بەمرۆڤکردن ١٤٥ جار بینراوە کە دەکاتە ٦٤,٤٤٪ ی هەموو لادانە واتاییەکان.

سەیری ئەم نموونانە بکە:

ئەم لادانە ٢٢٥ جار دووبارە بووە کە دەکاتە ڕێژەی ٧٩,٢٢ ٪.

لەپیرە هەڵۆیان پرسی: بەفری گەرم، ل٩٤

لەم نموونەیەدا پرسیار لە هەڵۆ دەکرێت بەمەش دەبێتە بەرکار بەڵام بەرکاری کاری (پرسین) لە زمانی خۆکاردا سیمای جیاکەرەوەی [+مرۆڤ] ی هەیە کەچی هەڵۆ لە زمانی خۆکاردا ئەم سیماجیاکەرەوە واتاییەی نییە و شاعیر لە شیعرەکەی خۆیدا ئەم سیماجیاکەرەوە واتاییەی پێ بەخشیوە بەمەش بەمرۆڤکردن روویداوە.

تێگەیشتم چیا قسەیێکی پێیە
بۆیە ئاوا ناڵە و هاوار و فیغانی لێ هەڵدەسێت   بەفری گەرم، ل٩٧

شاعیر لەم نموونەیەدا (چیا) ی کردووە بە بکەری هەریەکە لە کارەکانی (قسە پێبوون، ناڵە لێ هەڵسان، هاوار لێ هەڵسان و فیغان لێ هەڵسان)، بەڵام بکەری هەریەکە لەم کارانە لە زمانی خۆکاردا سیمای جیاکەرەوەی واتایی [+مرۆڤ]ی هەیەن، واتە مامەڵەی مرۆڤی لەگەڵ چیادا کردووە، بەمەش بەمرۆڤکردن دروست بووە.

هەندێ نموونەی تر:
پەتی ئەوەندە ڕقاوی
دەستی لە ئەوك نەناوم   بەفری گەرم، ل٩١
لێی دەپرسم. . .   بەفری گەرم، ل٩١
شەوی ئاوا. . .
لە پڕ لێم پەیدا دەبێت و بە ئاستەم لە دەرگا دەدات   بەفری گەرم، ل٩١
* لەوەتی ***لە پەنجەی*** گەفی باوبۆران و
کۆرە و ***پرمەی*** هەسپی توورەی شاخ ***تێدەگەم***   بەفری گەرم، ل٩١
* ***بەجل*** و ***ریشی*** بە بەفر و بارانەوە   بەفری گەرم، ل٩١
* بە هەمان ***بزەی*** خەماویی جارانەوە   بەفری گەرم، ل٩١
* ***خۆی بەژوورە*** تار و تەنگەکەمدا ***دەکات***   بەفری گەرم، ل٩١

* لە کاروانسەرای ڕۆحمدا ***بارگە دەخات***   بەفری گەرم، ل٩١
* ***وەرە ژووری***   بەفری گەرم، ل٩١
* زۆرم ***غەریبی دەکردیت***   بەفری گەرم، ل٩١
* لەم سەردەمە نەهات و نابینایەدا   بەفری گەرم، ل٩١
تەنیا تۆم ***دۆست*** و هاوردیت (***هاودەردیت***)   بەفری گەرم، ل٩١
* ***دانیشە*** با پێکرا ***پێکێك بخۆینەوە***   بەفری گەرم، ل٩٢
* بۆ ئاوا ***پیش دەخۆیتەوە***   بەفری گەرم، ل٩٢
* دە ***پێم بڵێ*** چ رووی داوە؟!   بەفری گەرم، ل٩٢
* ***تۆ باخەوان*** و ***خودانی*** گشت باخ و جۆگەلەکانی   بەفری گەرم، ل٩٢
* ئاوا بەکوڵ ***شین دەگێریت***؟!   بەفری گەرم، ل٩٢
* ئەوەندەم ***سەرنجی*** تیژی پڕ تانەوتەشەر ***مەدەرێ***   بەفری گەرم، ل٩٢
* ئەوەندەم ***تێ ڕامەمێنە***   بەفری گەرم، ل٩٢
* دە ***پێم بڵێ***   بەفری گەرم، ل١٥٧
* بۆ ***پەستیت*** و بڵق بڵق ئاوت لە چاودا دەکوڵێت؟!   بەفری گەرم، ل١٥٧
* ***پەشیمانیت*** لەو ***فرمێسکە*** درشتانەی کە تا دەمی بەری بەیان
بۆ گراوی و کات و شوێنێکی ئیرەمیت
دەباراندن؟!   بەفری گەرم، ل٩٣
* تەمەنی گەنجیت   بەفری گەرم، ل٩٤
* ***پەشیمانیت***؟!   بەفری گەرم، ل٩٤
* ***پەشیمانیت*** لەو تەمەنە درێژەی کە بەڕاز و داربەڕووت بەخشی؟!
بەفری گەرم، ل٩٤
* سەرت تەنیا بۆ ***بەستنەوەی قەیتانی*** کەوشت دانەواند؟!
بەفری گەرم، ل٩٤
* دەڵێیت ناوێرێت لای منیش ***ڕازی*** ناخت ***بدرکێنێت***؟!   بەفری گەرم، ل٩٤

* دەترسیت تۆزێك بەهێماش شتێكم تێبگەیێنیت؟!   بەفری گەرم، ل٩٤

* وتی" خەنیم   بەفری گەرم، ل٩٤

* هۆ. . . باوكە شووری بەئەمەك

قەڵای گەمارۆدراو هەر تۆزێك زەفەرت پێ ببرێت   بەفری گەرم، ل٩٥

* ئەڵوەن لێڵ و خاو و بێزار ڕێگا دەگرێت   بەفری گەرم، ل٩٥

* مەدوێ مەدوێ   بەفری گەرم، ل٩٦

* زۆرانی نێچیر و گورگە   بەفری گەرم، ل٩٦

* ناكۆكیی چەقۆ و برینە   بەفری گەرم، ل٩٦

* ئەم ڕەشەبایە دزێوە. . . هەرەسە دێوەزمەیە

قۆڵ و باسكی لە هەواری بێ ئەنوایان هەڵماڵیوە   بەفری گەرم، ل٩٨

* داستان و ئەفسانەش شتی وایان بەخۆوە نەدیوە   بەفری گەرم، ل٩٨

* ها. . . ئەم پێكە بخۆرەوە   بەفری گەرم، ل٩٨

* جگەرەیەك داگیرسێنە   بەفری گەرم، ل٩٨

* مەگەر ئەم نیوە پێكە یا

ئەم چەند جگەرەیەی ماومن بێنە هانام   بەفری گەرم، ل٩٨

* بەدەم كۆڤانی بیركردنەوەوە دەهەژایتەوە   بەفری گەرم، ل٩٩

* دەكولایتەوە و پێكت هەڵدەدا   بەفری گەرم، ل٩٩

* جگەرەت بەیەك دادەگیرساند و   بەفری گەرم، ل٩٩

* لەبەر خۆتەوە گۆرانیت دەچڕی   بەفری گەرم، ل٩٩

* دەیان شتت بۆ پەرداخی نیوەی پێشت دەردەبڕی   بەفری گەرم، ل٩٩

* چاوت سڕپییەوە   بەفری گەرم، ل٩٩

* لێوت هەڵقورتاندد: بەفری گەرم، ل٩٩

* بانگی تووڕەییی ئاسمانە؟   بەفری گەرم، ل١٠٠

* ئەم دەهاتە هانا و فریا؟!   بەفری گەرم، ل١٠٠

* جەستەی كرژهەڵاتووی شار   بەفری گەرم، ل١٠٣

* تەوێلم پێ لێكدەنێت و   بەفری گەرم، ل١٠٥

* هەمیشە سیمرخی خەونم دێتە هانا   بەفری گەرم، ل١٠٨

* مانگی هێژا   بەفری گەرم، ل١٠٩

* تیترواسكە هاوڕێكەم پەیدا بووەتەوەو   بەفری گەرم، ل١١٠

* ئاگام لێیە   بەفری گەرم، ل١١٠

هەواڵی تازەی دیتنی یەكێكم پێ دەگەیێنێت   بەفری گەرم، ل١١٠

* دەبا پێی بڵێم بزانم   بەفری گەرم، ل١١٠

* ئەمجارەیان   بەفری گەرم، ل١١٠

قەت هەواڵ و سۆراخێكی پیری فریادڕەس ناهێنێت!   بەفری گەرم، ل١١٠

* تەنانەت مەلیش ناوێرن   بەفری گەرم، ل١١١

* بڕوانە چۆن لەو دوورەوە ڕاوەستاوە!   بەفری گەرم، ل١١٤

بەفیزەوە سەر هەڵدەبڕێت   بەفری گەرم، ل١١٤

* نێریی یاخی بۆ كوێ دەچیت؟!   بەفری گەرم، ل١١٤

*. . . هەستەوە لەگەڵیا دەدوێم   بەفری گەرم، ل١١٦

* دەنووكی سۆز و گۆرانیم پێ لێكمەنێن   بەفری گەرم، ل١١٦

* تیرم بۆ لە كەوان مەنێن   بەفری گەرم، ل١١٦

* تاوێك گوێ هەڵخەن بزانن   بەفری گەرم، ل١١٦

مەلی قەفەس چی دەخوێنێت!   بەفری گەرم، ل١١٦

* هەتاوی پیرۆز چاو هەڵدەگلۆفێت   بەفری گەرم، ل١١٨

* شەوەزەنگی ژووریێ و دەرێ

بەلادا دێت   بەفری گەرم، ل١١٩

* پێم بڵێت: تاقە جووتم تۆیت   بەفری گەرم، ل١٢٢

* (هەمان شەقامی جارانە. . . دەڵێیت تەرمە ڕاكشاوە   بەفری گەرم، ل١٢٧

* ڕەنگاڵەکان کپن. . . مردوون؟! بەفری گەرم، ل١٢٨

* هەورازە ڕێ و/

گۆشەی لاپەڕی مەیخانە و شەقامەکان

وەدەنگ بێنە/ ڕازی قەدەغەو نهێنیی

ژوورەوە و ناخ/ بە ئەستێرە و شێت و

سەرخۆشی درەنگان/ درەختەکان/ بدرکێنە/ بەفری گەرم، ل١٣١

* کالبتۆس و ڕیشۆڵەی سەریان گەواهن

بیاندوێنە/ بزانە کێ بەسەرهاتی/ سەر گوزەشتەی/

لەتاشەبەرد هەڵدەکەنێت/ تا پشتاوپشت/

دەماودەم بناسرێتەوە؟/ لەهۆش و یادی

زەماندا نەسرێتەوە؟/ بۆی دەسووتێت؟/ بەفری گەرم، ل١٣١

* لاشەی ئەم خەونە دێرینە/ بەفری گەرم، ل١٣١

* دڵم لێی دەشکێت بەفری گەرم، ل١٣٢

* لێی بێزار دەبم بەفری گەرم، ل١٣٢

* لێی زویر دەبم بەفری گەرم، ل١٣٢

* لێی دادەبڕێم و سایە و میچێکی تر هەڵدەبژێرم بەفری گەرم، ل١٣٢

* هەر نەمناسیبێت بەفری گەرم، ل١٣٢

* بەڵام کاتێك کە داد و هاواریم دەگاتە بەرگوێ

دەقیژێنێت: ((ئای بۆ فریادڕەسێك!)) بەفری گەرم، ل١٣٣

* لەگەڵ ڕووبار مێروو و کەڤردا

لەگەڵ خەنجەر و داس و بەفردا

هەڵدەسمە سەرڕێ بەفری گەرم، ل١٣٣

* گەردنە و لە کۆت نابووریت بەفری گەرم، ل١٣٤

* مرۆڤ و زەمینێکی تر چاو هەڵدێنن بەفری گەرم، ل١٣٤

* شینی بۆ باز و کانیاو و مێرخوزاری دوور گێڕاوە بەفری گەرم، ل١٣٦

* کێوی بووبوو، چەمابۆوە، لێوی دەکرۆشت بەفری گەرم، ل١٣٦

* خۆزگەی بەشتەها دەخواسست بەفری گەرم، ل١٣٦

* لەبەرخۆیەوە داخاوت و دەیبزڕکاند: بەفری گەرم، ل١٣٦

* بارانی نیسان

خۆش خۆش دەستیان

بەسەر و پشتدا دەهێنێت بەفری گەرم، ل١٣٩

* دارخۆخێك بام

تا بەیانی

باران دەستی لە قژ دەنام بەفری گەرم، ل١٣٩

* سوپاس شووشە بەتاڵەکان بەفری گەرم، ل١٤١

* لەم زەمان و ڕۆژگارە مشت قووچاوەدا بەفری گەرم، ل١٤١

* نەرم نەرم. . . بەڕوومەوە پێدەکەنی بەفری گەرم، ل١٤١

* یەکەم:بیستوومە مامز زویرن

مێگەل. . مێگەل. . سەر هەڵدەگرن

گوێی بۆ قسەو باسوخواسی

خاك و خۆڵ و گیاندارەکان هەڵخستبوو بەفری گەرم، ل١٤٣

* کوانێ ڕەشەبا دەوێرێت بەفری گەرم، ل١٤٣

* سلێمانی ناڕەحەت کات؟! بەفری گەرم، ل١٤٤

* بە سەرماوسۆڵ بڵێین: نەیێت بەفری گەرم، ل١٤٩

* بە بەفریش بڵێین: نەکەوێت بەفری گەرم، ل١٤٩

* بە مانگیش بڵێین: زوو هەڵبێت بەفری گەرم، ل١٤٩

* دەنا با بەفر لە خاکم سەرهەڵگرێت و بەفری گەرم، ل١٤٩

* لەگەڵ خۆمدا هەڵم گرت تا گەیشتمە ئەو کوێرە گوندەی

زستانی پار پەنای داین و   بەفری گەرم، ل١٥٠
* پیرە شەوبا
بەکۆمەکۆم دێ و هەواڵی گەڕانەوەی
پەڕەسێلکە و پشکووتنی گەڵای داران دەچرپێنێت   بەفری گەرم، ل١٥١
* با لێی بپرسم   بەفری گەرم، ل١٥١
* لە کزەبام پرسی: لەکوێیت؟!   بەفری گەرم، ل١٥٢
* مانت گرتووە ئەوێستا زوو زوو نایێیت؟!   بەفری گەرم، ل١٥٢
* گوتی: بەفری گەرم، ل١٥٢
* دیسان تیترواسکی شەوگەڕ   بەفری گەرم، ل١٥٣
* درکی بەچ مەرگ و پێشهاتێك کردووە؟!   بەفری گەرم، ل١٥٣

٣-٣-١-٢- بەتەنکردن

کەچی ئەم لادانە بەرێژەی ١٧ جار بەکارهاتووە کە دەکاتە ٧,٥٥٪ ی کۆی گشتی لادانە واتاییەکان.

ئاسمانێکی فراوانتر
بکەنە دەوار و کەپر   بەفری گەرم، ل٩٧

لەزمانی خۆکاردا ئەو شتەی کە هەر یەکە لە دەوار و کەپری لێ دروست دەکرێ دەبێت سیمای جیاکەرەوەی واتایی [+تەن] ی هەبێت. لەبەرئەوەی لەم نموونەیەدا شاعیر ئاسمان دەکات بە کەپر و دەوار، بەم کارەی سیمای جیاکەرەوەی واتایی [+تەن] دەبەخشێت بەئاسمان و بەمەش بەتەنکردن روودەدات.

هەروەها:
سەری دانام
پەیژە ئاسا   بەفری گەرم، ل١٠٧

ئەو شتەی کە لەزمانی خۆکاردا پەیژەی لێ دروست دەکرێ دەبێت سیمای جیاکەرەوەی واتایی [+تەن] ی هەبێت. لەم نموونەیەشدا چونکە شاعیر (سەر) ی کردووە بە پەیژە، ئەوا سیمای جیاکەرەوەی واتایی [+تەن] بەخشیوەتە تەن و بەمەش بەتەنکردنی دروستکردووە.

هەندێ نموونەی تر:
لە نێوان بەرداشی خاوی
کات
و
شوێنی
ئێرە ناژیم   بەفری گەرم، ل١٠٨
بەڵکو دڵی تاشە بەردت نەرم ببێت و جارێك لێم   بەفری گەرم، ل١٢٢
* لاشەی ئەم خەونە دێرینە   بەفری گەرم، ل١٣٠
* دار و بەردە   بەفری گەرم، ل١٣٠
* بەخەون بەردی ئازاری ئەم ڕۆژگارە   بەفری گەرم، ل١٣٦
* دڵم زەنوێری چیابوو   بەفری گەرم، ل١٤٠
* تا ئێوارە زەنوێری دڵ   بەفری گەرم، ل١٤٠
* کڕ وەکو بەرد دانیشتبوو   بەفری گەرم، ل١٤٢
* هەوری خەفەتی ڕادەدان   بەفری گەرم، ل١٤٣
ناخ بۆتە مشتێك خۆڵەمێش   بەفری گەرم، ل١٤٦
* چادرگاو کوانووە دەروێش   بەفری گەرم، ل١٤٦
* مشتێك خۆشبەختیم بۆ بێنێت. . .   بەفری گەرم، ل١٥٦

٣-٣-١-٣- بەئەبستڕاکتکردن

بەمرۆڤکردن ٠ جار بینراوە کە دەکاتە ٪ ی هەموو لادانە واتاییەکان.

٣-٣-١-٤- بەرەوانکردن

لادانی بەرەوانکردن بەرێژەی ٤ جار بەکارهاتووە کە دەکاتە ١,٧٧٪ ی کۆی گشتی لادانە واتاییەکان.

بەخەیاڵمدا دێتەوە و بیر لە چاوە دەریاکانی دەکەمەوە   بەفری گەرم، ل١١٦

لێرەدا چاو بە دەریا چوێنراوە و دەریاش لە بەکارهێنانی زمانی خۆکاردا سیمای واتایی [+ ڕەوان]ی هەیە. ئەوا بەرەوانکردن ڕوویداوە.

هەروەها:

ئەم سترانە. . . کانیاو ئاسا   بەفری گەرم، ل١٤٥

لەم دەقەدا شاعیر سترانی چواندووە بە کانیاو و کانیاویش لە بەکارهێنانی خۆکاری زماندا سیمای واتایی [+ ڕەوان]ی هەیە. بەمەش هەوڵی داوە بەرەوانکردن دروست بکات.

هەندێ نموونەی تر:

* ***لافاوی*** سووری ***ڕق*** و ***تووڕەییم***   بەفری گەرم، ل١٣٣
* - نەتزانیوە   بەفری گەرم، ل١٤٥

٣-٣-١-٥- بەئاژەڵکردن:

بەمرۆڤکردن ٢٧ جار بینراوە کە دەکاتە ١٢٪ ی هەموو لادانە واتاییەکان. سەیری ئەم نموونانە بکەن:

بۆ خۆم کۆتر ئاسا تێیدا هەڵبکورمێم   بەفری گەرم، ل١٠٣

لەم دەقەشیعرییەدا شاعیر خۆی وەکو کۆترێك نواندووە و کۆتریش لە بەکارهێنانی خۆکاری زماندا سیمای واتایی [+ ئاژەڵ][١] ی هەیە. بەمەش بەئاژەڵکردن ڕوویداوە.

سیمرخی خەیاڵ دەگەڕێت   بەفری گەرم، ل١٠٣

لێرەدا خەیاڵ وەکو سیمرخ پێشان دراوە و سیمرخیش لە بەکارهێنانی خۆکاری زماندا سیمای واتایی [+ ئاژەڵ]ی هەیە. بەمەش بەرەوانکردن ڕوویداوە.

هەندێ نموونەی تر:

* ***تۆ شای پەری و باڵندانیت***   بەفری گەرم، ل٩٣
* ***داڵیش ئاسا***   بەفری گەرم، ل٩٣
* ***تۆ*** ئەو ***هەڵۆ*** بەرزە فڕە سەوداسەرە و ئەو ***باوکەشوورە*** پیرۆزە بریندارە
شەکەت و عاسێیەی گورگ
لێرەو لەوێ ڕاویان ناوە و   بەفری گەرم، ل٩٥
* لە بەیانیرا باڵندە و ***دارەکان ناحەوێنەوە***   بەفری گەرم، ل٩٧
* ***پەرەسێلکەی ڕۆح*** پەرەوازە بوو   بەفری گەرم، ل٩٩
* بازانە لەسەر دوندێك ***هەڵنیشێت***   بەفری گەرم، ل٩٩
* وس بن وا ***بەرد***
بەقەد بێدەنگیی سەدەها ***دەنەڕێنێت***   بەفری گەرم، ل١٠٢
* ***سیمرخی بیر***   بەفری گەرم، ل١٠٣
* هەمیشە ***سیمرخی خەونم*** دێتە هانا   بەفری گەرم، ل١٠٨
* ***دەسووڕێمەوە باز ئاسا***   بەفری گەرم، ل١٠٨
* ***خەڵکی*** شەیدا
وەك پۆلە مەلی کۆچەری   بەفری گەرم، ل١١٢
* ***دەنووکی سۆز*** و ***گۆرانیم*** پێ لێکمەنێن   بەفری گەرم، ل١١٦
* ***ڕۆحی*** ڕەها   بەفری گەرم، ل١١٧

١- لێرەدا جیاوازی لەنێوان باڵندە و جۆرەکانی تری ئاژەڵدا نەکراوە، مەبەستمان لە ئاژەڵ هەر زیندەوەرێکە کە هۆشی نەبێ و بەمەش بەرامبەر دەبێ لەگەڵ مرۆڤ.

* ***له بێچووه هەڵۆیەك دەچێت*** بەفری گەرم، ل١١٧
* سووره ***نەهەنگی ناخم*** خۆی وایە بەفری گەرم، ل١١٨
* ***هەڵۆی دڵی*** نیازی وایە دەستەمۆبێت بەفری گەرم، ل١١٨
* ***هەڵۆی دڵیش*** بەفری گەرم، ل١١٩
* ***ئێمەش*** دوو ***نێچیری*** فەرخەی بێ دەرەتان بەفری گەرم، ل١٢٧

ئێمەش دوو نێچیری فەرخەی بێ دەرەتان
خۆمان تێدا حەشاردەدا
وەك دوو ***مەلی*** دابڕاو لە ڕەوی کوێستان بەفری گەرم، ل١٢٧
باڵمان لەیەك وەردەهێنا بەفری گەرم، ل١٢٧
هێشتا ***جاڵجاڵۆکەی ڕۆژگار*** بەفری گەرم، ل١٣٢

* ***ڕۆح تەیرێکی*** جووت بزر و بێ داڵدەیە بەفری گەرم، ل١٣٤
* ***گوڵووکی*** پەمەیی و سپی

دوور لەدەستی دڕندە و دێو
پشیلەن. . . بەفری گەرم، ل١٣٨

* ***ناخ نێچیری*** بریندارە بەفری گەرم، ل١٤٦

٣-٣-١-٦- پاڕادۆکس

کەچی ئەم لادانە واتاییە بەرێژەی ١٢ جار بەکارهاتووە کە دەکاتە ٥,٢٢٪ ی کۆی گشتی بەکارهێنانی لادانە واتاییەکان.

گورگیش بمخوات
هەڵیش دێرێم
بست بەبست لەدوو شوونت دێم بەفری گەرم، ل١١٥

لەم دەقە ئەدەبییەدا شاعیر سەرەتا پاڕادۆکسی لەنێوان دوو ڕستەی (گورگیش بمخوات، هەڵیش دێرێم) و ڕستەی (بست بەبست لەدوو شوونت دێم) دروستکردووە. ئەم پاڕادۆکسەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە شاعیر لە دوو ڕستەکەی یەکەم گیانی لەدەست دەدات، کەچی لە ڕستەی سێیەمدا کارێك ئەنجام دەدات.

یان:
بەژیلە دانەپۆشراوە و داپۆشراوە بەفری گەرم، ل١٢٧

لێرەدا شاعیر سەرەتا دەڵێ: (بەژیلە دانەپۆشراوە) و دواتریش دەڵێ: (داپۆشراوە). لە کاتێکدا لە زمانی خۆکاردا ناکرێ لە یەك کاتدا شتێك دانەپۆشرابێ و داشپۆشرابێ.

هەندێ نموونەی تر:

* بە هەمان ***بزەی خەماویی*** جارانەوە بەفری گەرم، ل٩١

بەهەمان ***بزەی خەماویی*** جارانەوە بەفری گەرم، ل٩١
دەمگوت ئەمشەو ***بەفر گەرمە***
گەرمە دەڵێیت ***پەنگرە*** لە دەستما بەفری گەرم، ل٩٧
وس بن وا ***بەرد***
بەقەد بێدەنگیی سەدەها دەنەڕێنێت بەفری گەرم، ل١٠٢

* ***ڕەشیی*** چاوێك

خۆرەتاوێك
بەژێرزەمینی سەردەم و
سپیاتییەك
بەزستانی سی و نۆ ساڵەم دەبەخشێت بەفری گەرم، ل١٠٥

* کە لوتکەی ***دیار*** و ***نادیارە*** بەفری گەرم، ل١٣٦
* شەوگار بەشەوقی ***وێراوە*** و ***نەوێراوە*** بەفری گەرم، ل١٣٧
* ڕەهێڵەی بارانێك بێنن

ئاوی کانی و ڕووبارەکان ***بشواتەوە*** بەفری گەرم، ل١٥٨

٣-٣-١-٧- بەرووەککردن

کەچی ئەم لادانە بەرێژەی ٢٠ جار بەکارهاتووە کە دەکاتە ٨,٨٨٪ ی کۆی گشتی لادانە واتاییەکان. بڕوانە:

کێ ئەو دڵە ئازایەی لەسنگدا چاندوویت بەفری گەرم، ل٩٤

لەم نموونە یەشدا شاعیر یەکێك لە تایبەتییەکانی رووەك کە چاندنە بەخشیویەتی بە دڵ. بەمەش بەرووەککردن رووی داوە.

منیش لەم چەمە رِوابام بەفری گەرم، ل١٣٩

لێرەدا شاعیر سیمای جیاکەرەوەی واتایی [+روان] کە یەکێکە لە تایبەتییەکانی رووەك بەخشیویەتی بە من. ئەمەش بۆتە هۆی روودانی بەرووەککردن.

هەندێ نموونەی تر:

تەمەنی گەنجیت
دادەرژا بەفری گەرم، ل٩٤

درەختەکانی بەربای زستان بوویت بەفری گەرم، ل٩٩

دڵت لە رەگوریشەوە هەڵکەنراوە ؟ بەفری گەرم، ل١٠٩
* رۆح سەرلەنوێ دەپشکوێت بەفری گەرم، ل١١٧
* هەن تەمەنیان باخچەیەکە بەفری گەرم، ل١٢٠
* هەنلێکیش لە هی من دەچێت بەفری گەرم، ل١٢٠
* دارهەنجیرێکی زەردباوە بەفری گەرم، ل١٢٠
* دیم زەردبووە بەفری گەرم، ل١٢١
* ئەو پرتەقاڵە جوانەی کە خۆری ناوە بەفری گەرم، ل١٢١
* لەوانەیە رۆژێك دابێت
پشکۆیدات و گوڵ بگرێت بەفری گەرم، ل١٢٤
* دیارە ئەمساڵیش درەختی

حەزی مام گۆدۆ-ی بەسەزمان ناپشکوێت بەفری گەرم، ل١٢٦
* یەك تاقە گوڵاڵە سوورەی ناخی من ناپشکوێنێت بەفری گەرم، ل١٣٨
* دارخۆخێك بام بەفری گەرم، ل١٣٩
* دڵم زەنوێری چیابوو بەفری گەرم، ل١٤٠
* سەدان تەرزە گوڵی دابوو بەفری گەرم، ل١٤٠
* گوڵێکی جوانم دەوەری بەفری گەرم، ل١٤٠
* تا ئێوارە زەنوێری دڵ
هەموو گوڵەکانی قرنا بەفری گەرم، ل١٤٠
* گەسکێکی لەپەلکە سیس و رزیوەکانی ناخم دا بەفری گەرم، ل١٤١
* ناخ داربەرووی کلۆرە و تەویلی بەندیی بەفری گەرم، ل١٤٦

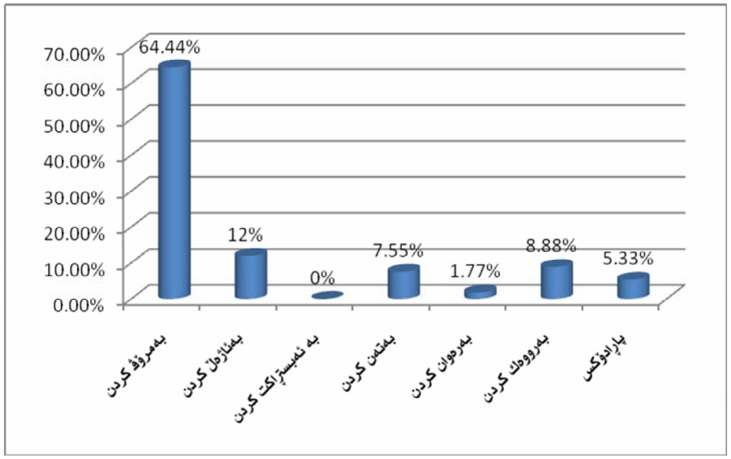

هێلکاریی ژمارە -١٢ -
رێژەی بەکارهێنانی لادانە واتاییەکان لە دیوانی بەفری گەرمی نەوزاد رەفعەت

٣-٣-٢- لادانی لێکسیکی

لەو سەرچاوەیەی کە لەبەردەستدایە شاعیر ٤٥ جار دووچاری لادانی لێکسیکی بۆتەوە کە ڕێژەکەی دەکاتە ١٥,٨٤٪ و ئەمەش هەندێك لە تایبەتیەکانی شاعیرمان بۆ دەست نیشان دەکات.با لەو لادانە لێکسیکییانە وردبینەوە:

٣-٣-٢-١- لادانی لێکسیکیی داڕێژراو

ئەم لادانە بەرێژەی ٧ جار بەکارهاتووە کە دەکاتە ١٨,٤٢٪ ی کۆی گشتی لادانە لێکسیکییەکان.

چاوی ئەبلەقی تۆقین و ڕەشێنەی سپی هەڵگەڕاو بەفری گەرم، ل٩٥

لێرەدا بەپێی یاسای (ناو+ێنە) ناوی ڕەشێنە داهێنراوە.

لە کوێ دەڕۆست شەوستانی ناخی من دێن! بەفری گەرم، ل١١٩

لەم دەقە ئەدەبییەدا وشەی (شەوستان) بەپێی یاسای مۆڕفۆلۆژیی (ناو+ستان) درووستکراوە.

هەندێ نموونەی تر:

* بازانە بەفری گەرم، ل٩٣
* زیندانەوان بەفری گەرم، ل٩٤
* بەفرستان بەفری گەرم، ل٩٥
* ئاهەنگاویی بەفری گەرم، ل١٠٣
* دارینە بەفری گەرم، ل١٢٣

٣-٣-٢-٢- لادانی لێکسیکیی لێکدراو

ئەم لادانە بەرێژەی ٣١ جار بەکارهاتووە کە دەکاتە ٨١,٥٨٪ ی کۆی گشتی لادانە لێکسیکییەکان.

شەکرە کۆتری نامەبەر بەفری گەرم، ل٩٦

وشەی شەکرە کۆتر بەپێی یاسای (ناو+ە+ناو) داهێنراوە.

خۆزنامە دەخوێنێتەوە بەفری گەرم، ل١٠١

لەم دەقە شیعرییەدا وشەی خۆزنامە بەپێی یاسای (ناو+ناو) درووت بووە.

هەندێ نموونەی تر:

* باوکە شوور بەفری گەرم، ل٩٥
* کۆچبار بەفری گەرم، ل٩٧
* سووردەچنەوە بەفری گەرم، ل٩٧
* شەوبێدار بەفری گەرم، ل١٠١
* کاتشوێن بەفری گەرم، ل١٠٣
* ئاگری شەختەڕەوێنی بەفری گەرم، ل١٠٤
* شوێنەزا بەفری گەرم، ل١٠٨
* شەو درەنگان بەفری گەرم، ل١١٠
* کارەسات دیو بەفری گەرم، ل١١٢
* ڕەشەڕاو بەفری گەرم، ل١١٦
* جوانی شێوێن بەفری گەرم، ل١٢٥
* ئێوارەوەخت بەفری گەرم، ل١٢٧
* شەودرەنگان بەفری گەرم، ل١٢٨
* پیرە شەمەندەفەر بەفری گەرم، ل١٢٨

* تیشکەمەل بەفری گەرم، ل١٢٩
* پیرە مەیخانە بەفری گەرم، ل١٣١
* هەورازە ڕێ بەفری گەرم، ل١٣١
* گورگە مرۆ بەفری گەرم، ل١٣٤
* شوانەوێڵە بەفری گەرم، ل١٣٧
* ڕەوکەوان بەفری گەرم، ل١٣٧
* گەوەڕە مەیخانە بەفری گەرم، ل١٤٠
* مشت قووچاو بەفری گەرم، ل١٤١
* تەنافباز بەفری گەرم، ل١٤١
* شینڕەوێن بەفری گەرم، ل١٤٦
* لانك شکاو بەفری گەرم، ل١٤٦
* پیرە شەوبا بەفری گەرم، ل١٥٠
* شەوگەڕ بەفری گەرم، ل١٥٣
* خەونەدیو بەفری گەرم، ل١٥٧
* بازگەردان بەفری گەرم، ل١٥٧

ه
ە
ڵ
ن
ا
ف
ڕ
ن

بەفری گەرم، ل٩٦

لەم دەقە شیعرییەدا شاعیر هەوڵی داوە لە ڕێگەی تێکشکاندنی جۆری نووسینی باو دەقەکەی خۆی بەرجەستە بکات و لادانی نووسینی ئەنجام بدات. شاعیر لێرەدا پەیوەندی لە نێوان شێوەی فڕین و وشەی فریندا دروستکردووە لەکاتێکدا لە زمانی خۆکاردا پەیوەندییەکی ئاوا لە ئارادا نییە.

یان بڕوانە:

سەری دانام
پەیژە ئاسا
بەرەو ژوورتر
پێی سەرکەوێت
کەچی گەمژە
هەر پێی دانا
سەر بەرەو ژێر
بۆ دۆزەخ و
گەرووی هەڵدێر
هەڵخلیسکا
نەیدەزانی
هەموو سەرێك
بۆ پرد و پەیژە
دەست نادات
هەموو سەرێك
سەری ناخات

بەفری گەرم، ل١٠٧

لێرەشدا شاعیر بەلادان لە شێوەی نووسینی باو و دروستکردنی پەیوەندی لە نێوان شێوەی نووسین و ناوەڕۆکی نووسینەکە دروست بکات.

هەندێ نموونەی تر:

*پەشیمانیت لەو فرمێسکە درشتانەی کە تا دەمی بەری بەیان
بۆ گراوی و کات و شوێنێکی ئیرەمیت
د
ە
ب
ا
ر
ا
ن
د
ن؟!   بەفری گەرم، ل٩٣

* لەنێو بەفرو بەستەڵەکدا
لە توولەڕێی
هەڵەمووت و
بەردەلانی
نشێوان و
کەندولەند و
زوورگ و هەڵەتدا
پێت دەگوا؟!
بەفری گەرم، ل٩٤

* زەنگوڵ
زەنگوڵ
ئارەق
یاخود

تك
تك
خوێنی
سەدەهات
لێ هەڵدەقولا؟!
تەمەنی گەنجیت
دادەڕژا
گەلا
گەلا؟!
پەشیمانیت؟!   بەفری گەرم، ل٩٤

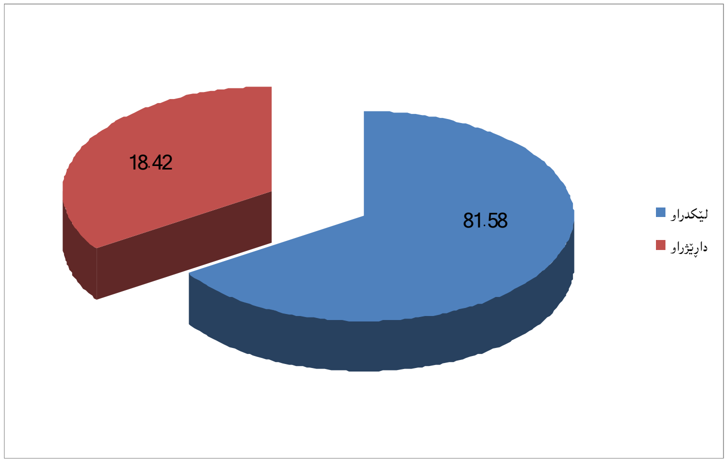

هێلکاریی ژمارە -١٣-

ڕێژەی بەکارهێنانی لادانە لێکسیکییەکان لە دیوانی بەفری گەرمی نەوزاد ڕەفعەت

٣-٣-٣- لادانی نووسینی:

کەچی ١٤ جار بەکارهاتووەکە دەکاتە ٤,٨٩٪ ی هەموو لادانەکان.

شەکرە کۆتری نامەبەر
*
بەسەرتاپای   دەگێڕێت و   بەفری گەرم، ل٩٥

کەوەو خێوداری ڕووت و لاپاڵ و ترۆپك و شیوی ماه و زەردی بەفرستاندا

* هەندێك شەو هەن
زرینگانەوەی شکانی:
ئـ . یـ . نـ . جـ . ا . نـ . ە . یـ . ە . کـ . ی
د . ە . گـ . مـ . ە . نـ . ی . کـ . ر . یـ . سـ . تـ . ا . ڵـ . یی
بەفری گەرم، ل١١١

* ئارەقی سەد
هەورازی ڕك و
هەڵدێری
کووڕی
هەزار بەهەزاری
تریشم لەبەر بچۆڕێت
بەفری گەرم، ل١١٤

* لەدواشییەوە
تك
تك
تك
تك
خوێنی دەتکا. . .
بەفری گەرم، ل١٢٩

* هەمان لایلایەم بۆ بڵێرەوە
خەوم ز. . . ڕ. . . ا. . . وە
خە. . . و. . م. . ز. . ڕ. . ا. . و
خە. . و. . م. . ز
خە. . و. . م
خە. . ە. . و
خ. . ە
خ
بەفری گەرم، ل١٣٥

*
سبەینێ
کەهاتمە دەرێ
دڵم زەنوێری چیابوو
سەدان تەرزە گوڵی دابوو
کەچی لەڕێگا هەر تابلۆ و سیمایەکی گرژم دەدی

گوڵێكی جوانم دەوەری
تا ئێوارە زەنوێری دڵ
هەموو گوڵەكانی قرنا
تاقە گوڵێكی تیا نەما
خۆشەویستێك
بۆنی بكات

بەفری گەرم، ل١٤٠

*
ت
ێ
چ
ه
د
ڵ
ه
ه

بەفری گەرم، ل١٤٣

* ڕاوچییەكم لێوە دیارە
بەچنگەڕنێ بەخڕو
لاپاڵی ڕژد و
كۆچەڕێی
شوێنی عاسێی
بە تەمومژ و هەوردا
هەڵدەگەڕێت

بەفری گەرم ل١٥٤

*
د د د د د د د د د د د د د د
ه ه ه ه ه ه ه ه ه ه ه ه ه ه ه
ب ب ب ب ب ب ب ب ب ب
ا ا ا ا ا ا ا ا ا ا ا ا ا ا ا ا ا ا ا
ر ر ر ر ر ر ر ر ر ر ر ر ر ر ر ر
ێت ێت ێت ێت ێت ێت ێت ێت؟

بەفری گەرم، ل١٥٥

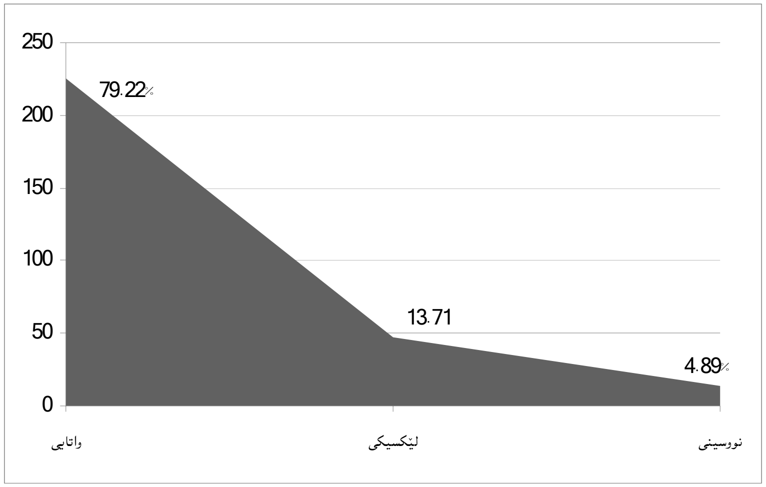

هێلکاریی ژمارە -١٤ -
ڕێژەی بەكارهێنانی هەر سێ لادان لە دیوانی بەفری گەرمی نەوزاد ڕەفعەت

٤- ئەنجامەکان

١-٤- شیکردنەوەی ئەنجامەکان

٤-١-١- ئەنجامە پراکتیکیەکان

١- زۆرترین لادان لای هەریەکە لە فەرهاد پیربالّ، ئەنوەر مەسیفی و نەوزاد رەفعەت لادانی واتاییە. ئەم لادانە بەرێژەی ٩٠,٧٤٪ کە بەرزترین ریژەیە بە بەراورد لەگەڵ فەرهاد پیربالّ کە بە رێژەی ٨٤,٧٢٪ یە و نەوزاد رەفعەت بەرێژەی ٧٨,٦٧٪ یە.

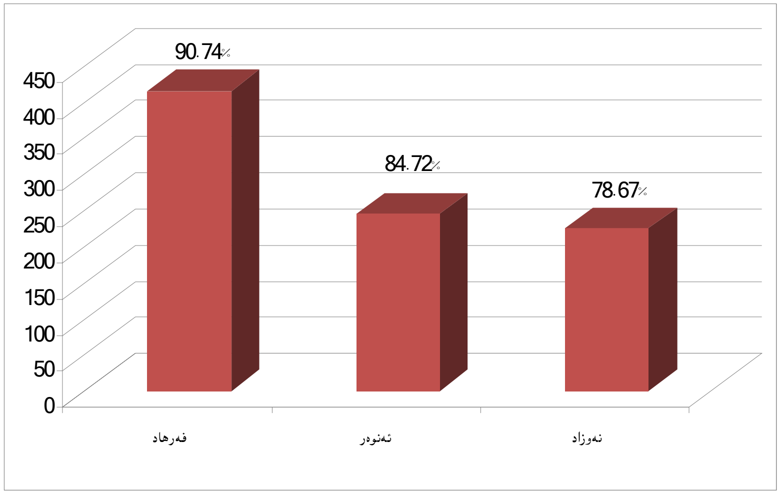

هێلکاریی ژمارە -١٥ -

رێژەی بەکارهێنانی لادانی واتایی لای فەرهاد پیربالّ، ئەنوەر مەسیفی و نەوزاد رەفعەت

٢- دووەم لادان لەرووی رێژەی بەکارهێنانەوە لادانی لێکسیکییە. ئەم لادانەش لای هەریەکەیان بەم رێژانە نەوزاد رەفعەت ١٦,٤٣٪ ، ئەنوەر مەسیفی ٩,٢٥٪ و فەرهاد پیربالّ ٨,٥٥٪ .

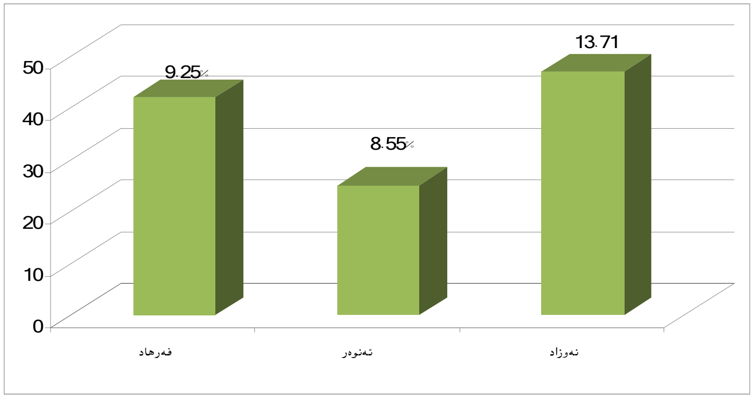

هێلکاریی ژمارە -١٦-

رێژەی بەکارهێنانی لادانی لێکسیکی لای فەرهاد پیربالّ، ئەنوەر مەسیفی و نەوزاد رەفعەت

٣- هەرچی لادانی نووسینییە لای فەرهاد پیربالّ ٦,٧٢٪ ، نەوزاد رەفعەت ٤,٨٩٪ و ٠٪ . ئەمەش بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە فەرهاد پیر باڵ لە رێگەی زیاتر ئاشنابوونی بە شاعیرانی ئەورووپی و بە تایبەتی شاعیرانی فەرەنسی وەك ئاپۆلۆنێر و ... هتد کە رۆڵێکی گەورەیان لە بواری لادانی نووسینی بینیوە.

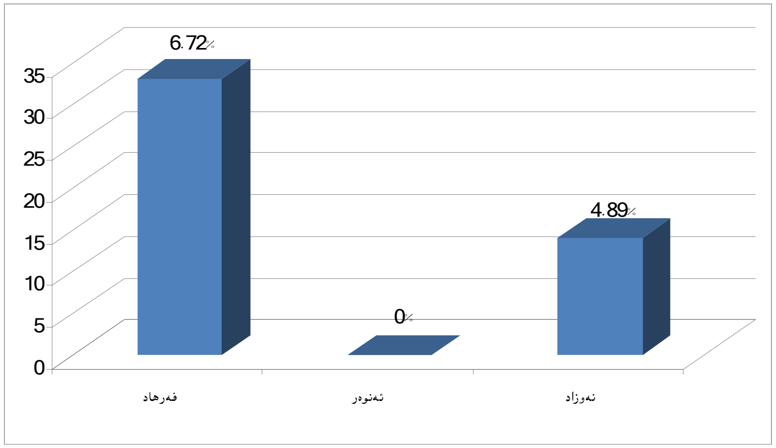

هێلکاریی ژمارە -١٧ -

ڕێژەی بەکارهێنانی لادانی نووسینی لای فەرهاد پیرباڵ، ئەنوەر مەسیفی و نەوزاد ڕەفعەت

٤- ئەوەی جێگەی سەرنجە لە لادانی واتاییدا شیعرەکانی ئەنوەر مەسیفی زۆرترین ڕێژەی بەرکەوتووە. بەڵام لە لادانی لێکسیکیدا ئەم ڕێژەیە (زۆرترین ڕێژە) بەر شیعرەکانی نەوزاد ڕەفعەت کەوتووە. کەچی لە لادانی نووسینیدا ڕێژەکە بەر فەرهاد پیرباڵ کەوتووە. ئەمەش بۆ شێوازی هەریەکە لە شاعیرەکان دەگەڕێتەوە لە چۆنیەتی سوود وەرگرتن لە کەرەسەکانی زمان.

٥- ژمارەی لادانەکان و ڕێژەی سەدی هەر یەکەیان لەم خشتەیەدا روون کراوەتەوە:

جۆری لادان	فەرهاد پیربال		ئەنوەر مەسیفی		نەوزاد ڕەفعەت	
	ژمارەی لادان	لەسەدا	ژمارەی لادان	لەسەدا	ژمارەی لادان	لەسەدا
بەمرۆڤ کردن	٢٩٥	٦٠,٠٨	١١٢	%٤١,٧٩	١٤٥	%٥١,٠٦
بەئاژەڵ کردن	٢٨	%٥,٧٠	٢٣	%٨,٥٨	٢٧	%٩,٥٠
بەئەبستراکت کردن	١٦	%٣,٢٥	١٢	%٤,٤٧	٠	%٠
بەتەن کردن	٢٨	%٥,٧٠	٤٣	%١٦,٠٦	١٧	%٥,٩٨
بەرەوان کردن	٣	%٠,٦١	١٤	%٥,٢٢	٤	%١,٤٠
بەرووەك کردن	٣٠	%٦,١٠	١٦	%٥,٩٧	٢٠	%٧,٠٤
پاڕادۆکس	١٦	%٣,٢٥	١٥	%٥,٥٩	١٢	%٤,٢٢
واتایی	٤١٦	%٨٤,٧٢	٢٤٥	%٩١,٤١	٢٢٥	%٧٩,٢٢
لێکدراو	١٢	٢,٤٤	١٢	%٤,٤٧	31	%11.19
داڕێژراو	٣٠	%٦,١٠	١١	%٤,١٠	7	%2.52
لێکسیکی	٤٢	%٨,٥٥	٢٣	%٨,٥٨	38	%13.71
نووسینی	٣٣	%٦,٧٢	٠	%٠	١٤	%٤,٨٩

خشتەی ژمارە-١-

ژمارەی لادانەکان و ڕێژەی سەدییان

٤-٢-١- ئەنجامە تیۆریەکان

١- هەریەکە لە فەرهاد پیربالْ، ئەنوەر مەسیفی و نەوزاد رەفعەت، لە شیعرەکانی خۆیاندا زیاتر سوودیان لە لادانی واتایی وەرگرتووە وەك لە لادانەکانی تر. ئەمەش وانەبێ تەنها لای ئەم شاعیرانە بەڵکو لای شاعیرە فارسەکانیش کە لە لایەن (**سجودی**، **أفراسیابی** و **ستوده**) ەوە لێیان کۆڵراوەتەوە بەهەمان شێوە بووە. ئەمەش بە بڕوای ئێمە ئەوە دەگەیەنێ کە واتا بەرزترین رۆڵی هەیە لە خولقاندنی زمانی شیعر.

٢- شاعیرەکان بە سوود وەرگرتن لە پاشگر و پێشگر و وشەکانی زمان و بەپەیڕەوی کردن لە یاسا مۆرفۆلۆژییەکانی زمان هەوڵ دەدەن وشەی تازە بخەنە نێو زمانەکەیان یاخود وشەی تازە بخەنەوە، ئەمەش بەپێچەوانەی زمانی خۆکار.

٣- ئەم باسە نموونەیەکە لە دەسکەوتەکانی زمانەوانی لە بواری لێکۆڵینەوە لە ئەدەبیات. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە دەتوانین سوود لە زمانەوانی وەربگرین بۆ لێکۆڵینەوە لە ئەدەبیات.

٤- ئەم باسە نیشانەی ئەوەیە زمانەوانی رۆڵێکی گرنگی هەیە لە رەخنەی ئەدەبییدا و رەخنەگری ئەدەبی دەبێ شارەزای زمانەوانی و بنەما زمانەوانییەکان بێ.

٥- ئەم باسە یارمەتی ئەو لێکۆڵەرانە دەدات کە ئارەزووی ئەوەیان هەیە لێکۆڵینەوەی قووڵتر و وردتر لە شیعری ئەم شاعیرانەدا ئەنجام بدەن.

٦- ئەم باسە یاریدەدەرێکیشە بۆ ئەو مامۆستایانەی کە ئەدەبیاتی تازە بە قوتابیانی زمان و ئەدەبیاتی کوردی دەڵێنەوە.

٧- بەکارهێنانێکی تری ئەم باسە لە بواری شێوازناسیی ئەدەبیە و لایەنێکی شێوازی هەریەکە لەم شاعیرانەی پێشانداوە.

فەرهەنگۆك(*)

کوردی	فارسی	ئینگلیزی
ئەرکی دەرکەوتن		representational function
ئاشنایی سڕینەوە	اشنایی زدایی	Making strange
ئەرکەکانی زمان	نقشهای زبان	Functions of Language
ئەرکی ئەدەبی	نقش ادبی	Poetic function
ئەرکی دەربڕین		expressive function
ئەرکی دەرکەوتن		
ئەرکی دەقی		textual function
ئەرکی گەڕانەوەیی		referntial
ئەرکی عاتفی		emotive
ئەرکی مێتازمانی		Metalinguistic
ئەرکی نێوکەسی		interpersonal function
ئەرکی هاندەری		conative
ئەرکی هاودڵی		phatic
ئەرکی هزرەکی		ideational function
بەئاژەڵکردن	حیوان پنداری	
بەئەبستڕاکتکردن	تجریدگرایی	
بەبەرجەستەکردن	جسم پنداری	
بەتەنکردن		
بەرەوانکردن	سیّال پنداری	
بەرووەککردن	گیاه پنداری	
بەزیندەوەرکردن	جاندار پنداری	Abstractness
بەمرۆڤکردن	انسان پنداری	Personification
پارازمان		paralanguage
پاڕادۆکس	پارادۆکس	Paradox
پەیام	پیام	Message
تەریببوون	توازن	elismparall
جۆر	پیش نمونه	Prototype

(*) ئەو زاراوانەی کە بەرامبەرە ئینگلیزییەکەیان نییە لە داهێنانی نووسەرە فارسەکان

Literary jeners	انواع ادبیات	جۆرەکانی ئەدەبیات
Automatization	خودکاری	بەخۆکارکردن
repetition	تکرار	دووبارەبوونەوە
exrtra regularity	قاعیده افزایی	ڕێسازیادکردن
foregrounding	برجستەسازی	زەقکردنەوە
Register	سبك	شێواز
Canel	کانال	کەناڵ
Deviation	هنجارگریزی	لادان
Phonological Deviation	هنجارگریزی ێوایی	لادانی دەنگناسی
Syntactical Deviation	هنجارگریزی نحوی	لادانی ڕستەسازی
	هنجارگریزی دستوری	لادانی ڕێزمانی
Dialectical Deviation	هنجارگریزی گویشی	لادانی زاری
Deviation of Register Type	هنجارگریزی سبکی	لادانی شێوازی
discoursal deviation	هنجارگریزی گفتمانی	لادانی گوتاری
Deviation of Historical Period	هنجارگریزی زمانی	لادانی کاتی
Lexical Deviation	هنجارگریزی واژگانی	لادانی لێکسیکی
Graphological Deviation	هنجارگریزی نوشتاری	لادانی نووسینی
Semantic Deviation	هنجارگریزی معنایی	لادانی واتایی
Morphological Deviation	هنجارگریزی صرفی	لادانی وشەسازی
sender	فرستنده	نێرەر
Symbol	نشانه	هێما
Receiver	گیرنده	وەرگر
Connotative		وروژاندن

ملخص البحث

هذه الرسالة الموسومة بـ (بعض انزياحات اللغوية لدى ثلاثة شعراء من المستحدثين الكورد). كانت السبب الذى حثنى على اختيار الكتابة فى هذه الرسالة مع غياب الأبحاث الاكاديمية فى هذا الموضوع.

الرسالة تحتوى على مقدمة و ثلاثة فصول و نتائج و ملحق. فى المقدمة عنوان الرسالة،اسباب اختيار الموضوع ، مشاكل البحث، منهج البحث، اهداف البحث، اهمية البحث، ثم ملخص البحث.

الفصل الاول: يبين علاقة علم اللغة بالعلوم الاخرى، وكذالك وظائف اللغة- الوظيفة اللغوية(الشعرية)- مع موجز تأريخى حول عدول، انواع اللغة الادبية بشكل عام، ثم انواع اللغة الادبية الكردية بشكل خاص.

الفصل الثانى : شرحنا فى هذا الفصل بشكل مفصل انواع العدول وعرضنا بعض النصوص الادبية كنماذج للتوضيح.

الفصل الثالث: يتناول هذا الفصل كل من العدول المعنوية،المفرداتية و الخطية فى شعر فرهاد بيربال، انور مسيفى، و نوزاد رفعت.

وأخيراً ذكرنا النتائج التى توصلنا اليها و عرضنا الملحق للشعراء الثلاث المستحدثين.

ABSTRACT

This research deals with the some deviations in the poetry of three modern kurdish Poets.Till now, no academic thesis has been done about the deviation in Kurdish language.

This thesis consists of introduction, three chapters, a conclusion, and appendix. The introduction includes the title, the reasons of choosing it, problems, the research methodology, the purpose of it, the importance of topic, and the summary of the thesis in Kurdish.

Chapter one consists of six sections:

First section: The relation between linguistics and the other sciences.

Second section: The functions of language.

Third section: The literary function.

Fourth section: A brief introduction about deviation.

Fifth section: The prototypes of literary language.

Sixth section: The prototypes of Kurdish literary language.

Chapter two consists of the types of deviation,providing some examples of literary texts.

Chapter three: The analysis of the items, here semantic, lexical, and graphological deviations have been explained in the poetry of Farhad Pirbal, Anwar Masify, and Nawzad Rafat.

Finally we have got some conclusions, with the appendix their poems.

سەرچاوەکان

سەرچاوە کوردییەکان:

❖ محمد معروف فتاح (دکتۆر)، زمانی شیعر- روانگەیەکی زمانەوانی و پڕاکتیکی، دەستنووس

❖ عبدالواحد مشیر دزەیی (دکتۆر)، لادانی واتایی لە زمانی شیعردا- لێکۆڵینەوەیەکی پڕاگماتیکیە، مجلە کلیە اللغات، جامعە بغداد، بغداد،ع ١٣، ٢٠٠٧.

سەرچاوە فارسییەکان

➢ **فرهنگ**

❖ ابراهیم چنگی، (١٣٨٢) فرهنگ دائره المعارفی زبان و زبانها، بهنام.

❖ سیما داد، (١٣٨٣) فرهنگ اصطلاحات ادبی- واژەنامەء مفاهیم و اصطلاحات ادبی فارسی و اروپایی (تطبیقی و توضیحی) ، انتشارات مروارید، تهران، چاپ دوم.

❖ عربعلی رضایی، (١٣٨٢) فرهنگ توصیفی اصطلاحات ادبی انگلیسی- فارسی، فرهنگ معاصر، تهران.

❖ میمنت میر صادقی (ذو القدر)، (١٣٨٥) واژەنامەء هنر شاعیری، فرهنگ تفصیلی اصطلاحات فن شعر و سبك ها و مکتب های آن، کتاب مهناز، تهران، چاپ سوّم.

➢ **پایان نامه**

❖ محسن نورپیشه قدیمی، (١٣٨٢) اشنایی زدایی در شعر یدالله رؤیایی، رساله کارشناسی ارشد، دانشگاه گیلان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی-گروه زبان و ادبیات فارسی.

❖ منصور ستوده ، (١٣٨٣) بررسی موارد آشنایی زدایی و برجستەسازی در اشعار مهدی اخوان ثالث، رساله کارشناسی ارشد,دانشگاه شیراز.

➢ **کتاب**

❖ جولیا اس. فالك، ت: خسرو غلام علی زاده، (١٣٧٧)،زبان شناسی و زبان – بررسی مفاهیم بنیادی زبان شناسی،آستان قدس رضوی، تهران، چاپ پنجم.

❖ جين ايچسون، محمد فائض(١٣٨٠)، مبانى زبانشناسى، نگاه، تهران.
❖ حسن خواجه‌اى(١٣٨٥)، روان شناسى زبان، دانش آرا، تهران.
❖ رابرت اسكولز، ت: فرزان طاهرى، (١٣٨٣) درآمدى بر ساختارگرايى در ادبيات، آگاه، چاپ دوّم، تهران.
❖ راجرفالر و ديگران، ت: مريم خوزان، حسين پاينده، (١٣٦٩) زبانشناسى و نقد ادبى، نشر نى، تهران.
❖ ريچارد هارلند، ت: گروه ترجمه‌ى شيراز: على معصومى و شاپور جوركش، (١٣٨٥) درآمدى تاريخى بر نظريه ادبى از افلاتون تا بارت، تهران، چاپ دوم.
❖ سروس شميسا، (١٣٨٥) نقد ادبى ، ميترا، تهران، ويرايست دوم.
❖ كورش صفوى، (١٣٧٢) از زبان شناسى به ادبيات (جلد اول- نظم)، چشمه، تهران.
❖ كورش صفوى، (١٣٨٠) از زبان شناسى به ادبيات- جلد دوم: شعر، حوزه هنرى، تهران.
❖ على محمد حق شناس، (١٣٧١) ((نظم، نثر و شيعر؛ سه گونهء ادبى)). در:مجموعه‌ى مقالات دومين كنفراس زبانشناسى نظرى و كاربردى، سيد على مير عمادى (گردآورنده). دانشگاه علامه طباطبايى.
❖ محمد رضا باطنى، (١٣٧٦)، آگاه، چاپ دوّم، تهران.
❖ محمد رضا شفيعى كدكنى، (١٣٥٤) موسيقى شعر، امير كبير، تهران.
❖ مريم خليلى جهانتيغ(دكتر)، (١٣٨٠) سيب باغ جان ((جستارى در ترفندها و تمهيدات هنر غزل مولانا))،انتشارات سخن، تهران.
❖ مهران مهاجرو. . ، (١٣٧٦) بەسوى زبانشناسى شعر- ره يافتى نقشگرا، مركز.
❖ مهيار علوى مقدم، (١٣٨١) نظريه هاى نقد ادبى معاصر (صورتگرايى و ساختارگرايى) باگذرى بر كاربرد اين نظريه‌ها در زبان و ادب فارسى، سمت، تهران، چاپ دوم.
❖ ويليام هيوز، ت: سيد محمد على مير عمادى(دكتر)، تفكر نقادانه- مقدمه‌اى بر مهارتهاى بنيادى، قلمستان هنر، تهران.

❖ يوهانس ويلم برتنز، ت: فرزان سجودى، (١٣٨٢) نظريه ادبى، آهنگ ديگر، تهران.

➢ روزنامه

❖ فرزان سجودى، (١٣٧٦) درآمدى بر نشانه‌شناسى شعر، كنفراس چهارم زبان شناسى، دانشگاه علامه طباطبايى
❖ فرزان سجودى، (١٣٧٧) هنجارگريزى در شعر سهراب سپهرى، كيهان فرهنگى، ش ١٤٢.

سەرچاوە ئینگلیزییەکان

Leech,N, (1969) A Linguistic Guide to English Poetry, Longman, London.

سەرچاوەی نموونەکان:

کتێب:

❖ شێخ مەعروفی نۆدێ، راست کردنەوە و وێنەدارکردنی/عبدالرحیمی مەحموودی،لۆغەت نامەی ئەحمەدی وێنەدار، ؟
❖ عەلائەدین سەجادی، (٢٠٠٠) مێژووی پەخشانی کوردی، ئاراس، هەولێر.
❖ فەرهاد پیربالْ، (٢٠٠٥) پێنج کتێب و نیو، کتێبی یەکەم Exil ، ناوەندی چاپەمەنیی رۆژهەلات، سلێمانی.
❖ مەلا عبدالکریمی مدرس، (١٩٩١) بەدیع و عەرووزی نامی.، دار الجاحظ،بەغدا
❖ نەوزاد رەفعەت، (٢٠٠٤) پەرییەکان هەلدەفڕێنمەوە، بەفری گەرم، ئاراس، هەولێر.

گۆڤارەکان:

❖ ئەحمەد مستەفا نەجمەدین،(١٩٩٦).
❖ ئەنوەر مەسیفی، (٢٠٠٥) جارێکی تر خۆر باران، کۆواری شین، ژ/ ١٥.
❖ جەبار جەمال غەریب، (٢٠٠٧) سازی ئەفسووناوی جیهان، رامان، ژ/١٢٤